

Nr. 1 (24) 2010 m.

ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

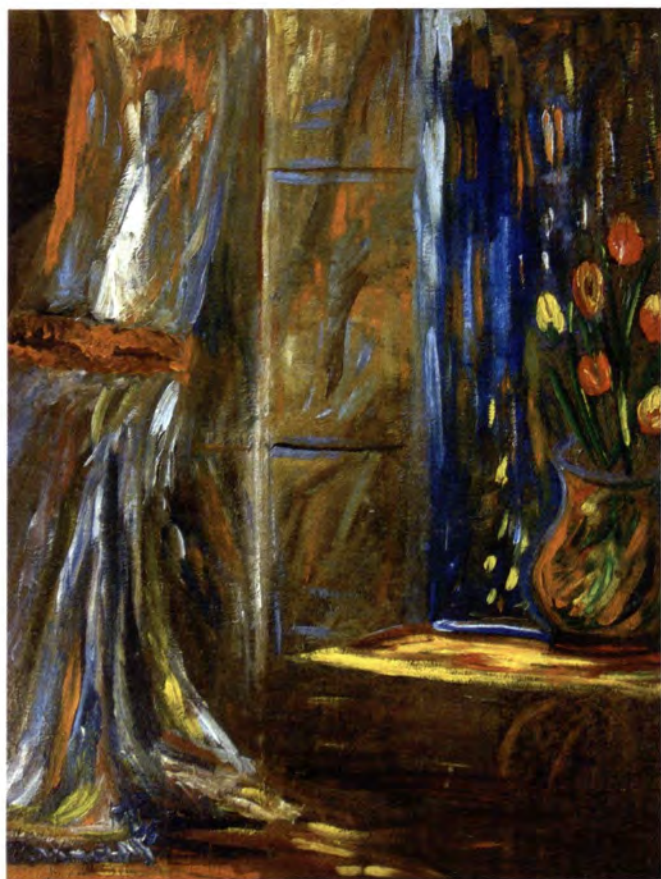
Darbų autorius Aloyzas Jasiulionis

Sielos skausmas, 2010 m., aliejus, kartonas, 50x40 cm

Gyvenimas – uola, 2010 m., aliejus, kartonas, 60x50 cm

Tulpės prie lango, 1988 m., aliejus, drobė, 65x55 cm

Tėviškės kalvos, 1994 m., aliejus, drobė, 50x40 cm

LEIDĖJAI

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

Juozo ir Alfonso Keliaučių
palikimo studijų centras

RĖMĖJAS

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas

REDAKcinė KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Nida Lungienė
Violeta Melvydienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis

Nepriklausomybės a. 16,
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. paštas alicijam@rokiskis.rvb.lt
Telefonas 8 458 51502
Faksas 8 458 52106

Pirmajame žurnalo viršelyje –
Nemunėlis ties Bauskės
(Latvija) pilimi.
Ketvirtajame viršelyje –
Obelių Šv. Onos bažnyčia

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio 90, LT-09303 Vilnius.

ISSN 1822-6221

Turinys

- 3.... MINDAUGAS MAKSIMAITIS. M. Römeris – pilietiškumo keliu
10.... VIOLETA MELVYDIENĖ. Meilė niekuomet nesibaigia
16.... ANTANAS RYLIŠKIS. Širdis, išdalyta tūkstančiams širdžių
19.... DAIVA VILKICKIENĖ. Tarp dviejų krantų
23.... JEVLAMPIJUS LAŠKOVAS. Dvasinės ir kūrybinės galios žmogus
26.... Stasys Naginskas
27.... ALFONSAS KELIUOTIS. Mokytojus Naginskus prisimenant...
29.... ELENA NAGINSKAITĖ-VAJEGIENĖ. Eilėraščiai
31.... BRONIUS DEKSNYS. Pirmoji atgautoje Sėlos žemėje:
iš Rokiškio parapijos dokumentų
42.... VYTAUTAS LAIMUTIS ČETKAUSKAS. Garbūs Mato Četkausko
sodybos svečiai
52.... PETRAS BLAŽEVIČIUS. Lietuvos sentikių bažnyčios jubiliejus
54.... VIDA BURAKOVIENĖ. Tradicinė vaikų folkloro šventė
„Čiru čiru čiruliukai“
56.... ANTANAS GINTAUTAS ŽILINSKAS. Eilėraščiai
57.... REDA KISELYTĖ. Miniatiūros
59.... LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ. Eilėraščiai
61.... ARVIS VIGULS. Eilėraščiai
65.... ARŪNAS SPRAUNIUS. Eilėraščiai

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
bibliografijos informacijos ir
krašto tyros skyrius

Mielas Skaitytojau,

Jūsų dėmesiui ir vertinimui pristatau naują žurnalo numerį, sklidiną vasariškai šiltų motyvų, garsų, spalvų, eilių, nuotaikos ir pažinčių. Kaip Nemunėlis, nuplukdęs pavasarinius vandenį, susiliejęs ties Bauskės pilimi su Mūša, toliau veržiasi galinga Lielupės srove, taip žmogaus svajonės, įgijusios sparnus, išauga į gražius kultūrinio palikimo vertus darbus. Didžioji motinos išmintis suvokiant, kad jos vaikų lavinimuisi reikia postūmio, to meto tikro iššūkio – prabangaus koncertinio fortepijono – be jokių abejonių realizuojama ir tampa garsios vargonininkų giminės istorijos simboliu. Papasakotoje istorinio fortepijono kelionėje sekame garsios Lietuvoje vargonininkų Četkauskų giminės augimą, tobulėjimą ir meistriskumą. Kraštiečio Aloyzo Jasiulionio sukurtos bei užrašytos sakralinės muzikos natos, nutapyti paveikslai – tai prigimtiniai dalykai, saviraiška, kurioms atsiskleisti didelės reikšmės turėjo tėvų stiprybė, gimtasis kraštas, savita grožio pajauta. Žurnalo publikacijose – kūrybingų žmonių susitikimai kultūrinių leidinių puslapiuose, atsakomybė ir bendravimas. Skaitytojo laukia pažintis su Juozo Keliuočio artimos sielos bičiuliu, bendraminčiu, „Naujosios Romuvos“ bendradarbiu kraštiečiu Juozu Poviloniu. Dvasingi žmonės, kilnūs ir jų darbai. Tvirtos Mykolo Römerio gyvenimo nuostatos ir mokslininko įžvalgos padėjo pamatus Lietuvos teisės mokslo ir valstybingumo sampratai. Kokių žmogiškųjų savybių, šiltos ir mylinčios širdies, meilės artimam reikia, kad gydytum kitą širdį? Ar apie tai mąstė būsimasis

kardiochirurgas Vytautas Sirvydis žvelgdamas nuo gimtojo Ratkupio kalno? Kur tada lėkė jo svajonės? Mokytojų Naginskų – garbingų krašto žmonių – vienas iš mokinių sukūrė sakralią erdvę – bažnyčių. Kokia šviesa paskatina statyti bažnyčių? Ar didžioji paslaptis, ar Aukščiausiojo pasiūsta geroji mintis, ar tikėjimas, kad bendruomenei ji reikalinga? Mokytojų Naginskų pedagoginė, literatūrinė, kultūrinė veikla žinoma ne tik Rokiškio krašte, bet ir visoje Lietuvoje. Tėvų puoselėjamoje kultūrinėje aplinkoje užaugo dvi dukros, kultūros nešėjos – dailininkė Ieva Naginskaitė, įsiliejusi į profesionalių meno kūrėjų būrį, bei pedagogė, literatė, laikraščio „Prie Nemunėlio“ pirmoji redaktorė Elena Naginskaitė-Vajegienė. Jos literatūriniai gebėjimai suspindo eilėraščių knygoje, redaktorės parengtų profesionalių publikacijų krašto literatūrinio paveldo temomis dėka laikraštis „Prie Nemunėlio“ skaitytojams tapo artimas ir laukiamas.

Dėkoju žurnalo redakcinei kolegijai, visų straipsnių autoriams už laiką, mintis ir dėmesį žurnalui. Rašiusiems mieliems kraštiečiams už asmeninius pastebėjimus ir šiltus prisiminimus, nuotraukas iš asmeninių albumų. Dėkoju Justai Vajegaitei-Petrovienei už geranoriškumą rengiant žurnalo publikacijas, fotografui Albinui Kuliešiui už mūsų Nemunėlio įamžintus vingius bei krantus Latvijoje, Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos darbuotojoms už pateiktą archyvinę medžiagą, Onuškio kultūros darbuotojai Elenai Blažienei už istorinio paveldo saugojimą. Prasmingo ir malonaus skaitymo.

Pagarbiai,

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centro pirmininkė

Mykolas Römeris – pilietiškumo keliu

MINDAUGAS MAKSIMAITIS

Mykolo Römerio universiteto profesorius

Rokiškio kraštas išugdė Lietuvai daug iškilių asmenybių, iš kurių jau vien dėl savo šiam kraštui nebūdingos vokiškos pavardės, kuri net išversta į lietuvių kalbą reikštų sveitimą jam žmogų – romėną, išsiskiria kriauniškis profesorius Mykolas Pijus Paskalis Römeris.

Sena ir plati bajoriška Römerių giminė Lietuvoje atsirado XVII a., bet jos šaknys nueina kur kas giliau į praeitį ir žemėje pasiskleidžia kur kas plačiau. Ji kilusi iš Saksonijos,

jos kilmę dar XX a. pradžioje primindavo prie pavardės puikavęsis bajoriškasis „von“, o vokiškojo „Römer“ prasmė perša mintį, kad šią giminę galėjęs pradėti Didžiojo tautų kraustymosi sumaištyje į Pabelikimo atbloktas vienas didžiosios Romos imperijos palikuonių.

Į Lietuvą Römerių kelias ėjo per Kuršą: giminės atstovas, kitados tapęs Livonijos ordino riteriu, po ordino supasaulietinimo priėmė evangelikų tikėjimą, vedė ir čia

pradėjo naują Römerių giminės šaką. Šios šakos atžala – artilerijos generolas Motiejus Römeris, dėl politinių priežasčių priverstas palikti savo šalį, 1660 m. apsigyveno Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Už tarnybą Lietuvai apdovanotas dvarais Trakų vaivadijoje, jis dar išplėtė savo valdas įsigijęs žemės kitose Lietuvos vietose.

Rokiškio krašte Römerių giminė atsirado praėjus geram šimtmečiui, kai garbus jos atstovas Mykolas Juozapas

*Arkinis tiltelis Bagdoniškyje, jungiantis profesoriaus Mykolo Römerio vasarnamį ir virtuvę, 2002 m.
Fotografavo G. Dainys. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo*

Römeris, gyvenęs 1778–1853 m., įsigijo Kriaunas, Antanašę ir Bagdoniškį. Prieš mirtį pirmuosius du dvarus jis paliko sūnui Edvardui, o Bagdoniškį – anksti mirusio sūnaus Mykolo Stepono sūnui (savo vaikaičiui) septynmečiui Mykolui Kazimierui – būsimajam profesoriaus Mykolo Römerio tėvui.

Per kartų eilę Römeriai susigiminiavo su Lietuvos bajorija, asimiliavosi ir dėl žinomų istorinių aplinkybių perėmė lenkų kultūrą, t. y. sulenkėjo. Todėl gimtuosiuose M. Römerio namuose jau viešpatavo lenkiška dvasia, šeimoje buvo bendraujama lenkų kalba, nors laisvai kalbėta, ypač su vietos gyventojais ir lietuviškai – vietine rytų aukštaičių tarme.

Prof. M. Römeris – neeilinė asmenybė ne tik savo nuopelnais mokslui, valstybei ir visuomenei. Ji išskirtinė dar ir tuo, kad jo pasirinktas gyvenimo kelias nesutapo su bajoriškos lenkiškos visuomenės atstovui būdingu Lietuvoje keliu. Jis ir pats rašė: „Mano idealų, bendros idėjinės orientacijos ir veiklos linija

ir keliai, neišskiriant net mano profesinio veikimo, retai sutapdavo su mano socialinės aplinkos, iš kurios esu kilęs arba kurioje buvau kartais veikęs, ideologijos šablonais. Ėjau ir einu savaisiais keliais, dažnai gal daugeliui mano artimųjų nesuprantamais“.

Pirma, jis pasižymėjo tvirtais demokratiniais įsitikinimais, buvo artimas socialinio teisingumo idealams žmogus. Jaunystės metais, studijuodamas Peterburge, o vėliau ir Paryžiuje, M. Römeris noriai bendravo su kairiojo nusistatymo jaunuomene, aktyviai dalyvavo jos organizacinėje veikloje, ir, nors netapęs socialistu, savo paties vertinimu, pasidarė „įsitikinsiu griežtu demokratu, karštu liaudininku – jeigu ne veiksmu, tai bent aiškiomis šios krypties simpatijomis“.

Antra, M. Römeris buvo įsitikinęs pilietinės visuomenės narys, visa esybe priešingas nacionalizmo apraiškos, atsidavęs savam kraštui ir savo valstybei. Šią savybę, išsugdytą taip pat jaunystės metais ir sustiprintą ilgamečiu pasiaukojamu

darbu Lietuvoje ir Lietuvai, jis grindė dvasine giminyste su lietuvių tauta.

Šis M. Römerio pasirinktas gyvenimo kelias jam nebuvo savitiksliis, neturėjo nieko bendra su noru pasirodyti, pasižymėti, kažkaip išsiskirti iš aplinkos. Priešingai, nusistatymas M. Römeriui, visuomeniškam žmogui, kartais sukurdavo padėtį, kai jis pasijusdavo esąs vienišas, prie nieko nepritampantis, nesuprastas ir net atstumtas. Šios asmeninės savybės priežastimi pats M. Römeris laikė nuolatinės pastangos savo idėjas konstruoti savarankiškai, pasak jo, „savo nusistatymą bei pasiryžimą visuomet buvau ir esu linkęs ne iš kitų skolinti, bet iniciatyviškai iš savo sąmonės gelmių vesti“.

Įgimta energija, plati erudicija, tvirtos demokrato pažiūros ir tolerancija, gilus pilietiškumo suvokimas ir aukščiausios prabos žmoniškiosios savybės leido jam išties daug nuveikti gimtojo krašto labui.

M. Römeris rašė, jog vaikystės ir ankstyvosios jaunystės metais, kai gimtasis kraštas svetimųjų buvo negailestingai engiamas, smurto ir skriaudos simboliu Römerių namuose buvo laikoma visa, kas valdiška ir rusiška, o laisvės ir garbės sąvokos buvo siejamos su Lietuva ir Lenkija.

Nuo dvylikos metų amžiaus motinos valia ėmęs mokytis Peterburgo Imperatoriškojoje teisės mokykloje, grynai rusiškoje aplinkoje, M. Römeris kiek atitrūko nuo Lietuvos, gerokai primiršo lietuvių kalbą, todėl apie prasidėjusį bei besiplečiantį lietuvių nacionalinį judėjimą nedaug nežinojo. Ir tik vėliau, amžių sandūroje, jis ėmė suvokti lietuvių nacionalinį judėjimą vykstant skyrium nuo tokio pat lenkų judėjimo, t. y. suprato savo gimtąjį kraštą siekiant eiti politinio individualizavimosi keliu, nesutampančiu ne tik su Rusija, bet ir su Lenkija.

Profesoriaus Mykolo Römerio gimtasis namas Bagdoniškyje, 2002 m. Fotografavo G. Dainys. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvų

Tai griovė M. Römerio vaikystėje susikurtą vaizdinį apie neatsiejamai bendrą Lietuvos ir Lenkijos likimą ir kėlė sunkiai sprendžiamą klausimą dėl jo paties vietos lietuvių judėjime. M. Römeris jautėsi nesąs ir niekada nebūsiąs lietuvių tautinio atgimimo priešininkas, bet jį slėgė sunkios abejonės, ar jam pačiam, kaip lenkui, dera tapti aktyviu šio visuomeninio proceso dalyviu.

Pažiūrų dėl savo santykio su atgimstančia Lietuva ir su lietuvių nacionaliniu judėjimu lūžį M. Römeris patyrė apie 1904 m., tęsdamas studijas Paryžiuje.

Atvykusių iš Lietuvos studentų visuomeninio gyvenimo siela ir pripažintu lyderiu čia buvo iš Rokiškio apskr. Audrės kaimo kilęs Juozas Petrusis, nevienkartiniuose asmeniniuose pokalbiuose sugebėjęs M. Römerį įtikinti, kad, nors būdamas lenku, bet gyvendamas Lietuvoje, jis ne tik galės eiti drauge su savo kraštu, bet ir privalęs jam atlikti piliečio pareigą, kad lietuvių tautinis judėjimas esąs ir jo, Lietuvos piliečio, reikalas.

J. Petrusio argumentai krito į gerai parengtą dirvą. Jo žodžių M. Römeris tarsi laukė. Baigėsi kankinančių abejonų laikas. M. Römeris rašė pajutęs, kad Lietuva jam esanti brangesnė nei Lenkija, abejonės dingusios, visa pasirodę sava, įprasta ir aišku, tarsi „būčiau grįžęs į mano jaunystės ir kūdikystės jausmų ir sąvokų šaltinius“.

Veiklą J. Petrusio Paryžiuje įkurtoje draugijoje „Lithuania“ M. Römeris laikė Lietuvos pilietybės akademija, davusia neįkainojamą naudą jo, ir ne tik jo, politinei orientacijai bei tolesnei veiklai. M. Römeris liko Petrusiui dėkingas visą gyvenimą. „Jei kas mano gyvenime buvo ar bus padaryta naudingo ir gero Lietuvai, tai šiame yra ne tik tai mano, bet ir Tavo nuopelnas, mano drauge“, – po daugelio metų, kreipdamasis į

Klaipėdos bylos nagrinėjimas Hagoje, 1932 m. Antras iš dešinės – Mykolas Römeris. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

J. Petrusį, rašė M. Römeris. Nuo to laiko M. Römeriui nuolat rūpėjo „skeisti Lietuvos pilietybės sąmonę bei pilietinį nusistatymą tarp Lietuvos lenkų“. Nuo šiol visa jo veikla jau buvo susijusi su nuoširdžiu noru tarnauti gimtajam kraštui, Lietuvai.

Grįžęs iš Prancūzijos į tėviškę, 1906 m. M. Römeris sudėtingomis sąlygomis Vilniuje organizavo dienraščio „Gazeta Wileńska“ leidimą. Tai buvo pirmasis M. Römerio iš Paryžiaus parsivežtų idėjų vaisius. Laikraštis pagal jo leidėjo, o vėliau redaktoriaus M. Römerio užmanymą propagavo idėją, kad Lietuvos lenkai esantys ne Lenkijos kolonistai Lietuvoje, o jos piliečiai, bendrojo demokratinio judėjimo ribose privalantys ieškoti bendradarbiavimo ryšių su visais kitais šių kraštų demokratais, kokios tautybės jie bebūtų.

Literatūroje galima aptikti teiginių, jog pilietiškąjį M. Römerio apsisprendimą paveikę vėliau, 1906–1907 m., nusistovėję artimi jo santykiai su Krokuvėje gyvenusiu lietuviu literatu Juozapu Albinu Herbačiausku. Išties bendravimas

su J. A. Herbačiausku M. Römeriui padarė didžiulį įspūdį, sutvirtino tai, ką jis buvo perėmęs iš J. Petrusio. M. Römerio manymu, J. Herbačiauskas buvęs žmogumi, žadinusiu lietuviybę tarp Lietuvos žmonių, laikiusių save lenkais. Ir pats M. Römeris pripažino esąs vienas tų, kurie Herbačiausko dėka „rado savo tikrąjį gyvenimo kelią ir sugebėjo pažinti ir nustatyti savo tikrąją sudėtingą Lietuvos lenko, kaip tam tikros lietuvių kategorijos, esmę“. Bet M. Römeris sutiko J. A. Herbačiauską jau suradęs savo vietą lietuvių tautiniame renesanse, net patyręs caro valdininkų persekiojimą už darbą laikraestyje ir priverstas laikinai apsigyventi emigracijoje.

Pažintis su J. A. Herbačiausku lėmė, kad M. Römeris ėmėsi rimtų lietuvių tautinio atgimimo istorijos studijų, kurias vainikavo stambus (438 psl.), dokumentais paremtas veikalas lenkų kalba „Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą“, išleistas 1908 m. (praėjus šimtui metų – 2005 m. – knyga išversta ir išleista lietuvių kalba). Tai buvo pirmasis kapitalus veikalas apie lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimą,

Mykolas Römeris (pirmoje eilėje pirmas iš dešinės) tarp Peterburgo teisės mokyklos mokinių, 1893–1894 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvų

autorius laikytas vienu svarbiausių jo gyvenimo darbų, suteikusių jam savotišką „pilietybės diplomą lietuvių tautinėje visuomenėje“. Bet tai jau buvo didžios pilietinės M. Römerio veiklos tąsa, kokybiškai naujo jos etapo pradžia.

Po pusantrų emigracijos metų grįžęs į Lietuvą, iki pat Pirmojo pasaulinio karo M. Römeris aktyviai bendravo su savo tautiečiais demokratinių antinacionalistinių grupuočių atstovais ir tuo pačiu metu plačiai įsitraukė į bendrą darbą su pažangiosiomis to meto lietuvių organizacijomis – Lietuvių mokslo draugija, Lietuvių dailės draugija, „Žiburėlio“ draugija, Vilniaus lietuvių klubo „Rūta“ ir kt. Ėmęsis aktyvios visuomeninės veiklos, jis daugiau reiškėsi ir visuomenei buvo žinomas ne kaip teisininkas, o kaip istorikas ir publicistas, aistringai propagavęs atgaivintos istorinės Lietuvos ir Lenkijos, kaip dviejų savarankiškų demokratinių valstybių, paritetiniais pagrindais apsijungusių į federaciją, garantuosiančią išsivadavimą iš valstybinės priklausomybės

Rusijai ir esamomis sudėtingomis geopolitinėmis sąlygomis užtikrinančią jų gyvybingumą, idėją.

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, tikėdamas, kad Lenkijos tautinis atgimimas padės išsilaisvinti vakarinių Rusijos imperijos pakraščių tautoms, taigi ir Lietuvai, M. Römeris, rodydamas drąsą ir nebijodamas rizikos, slapta išvyko į austrų valdomą Galiciją ir stojo į J. Pilsudskio ten organizuojamus lenkų legionus, jų gretose dalyvavo kautynėse. Tačiau netrukus patyręs, kad šis sąjūdis ima pretenduoti į Lietuvos žemes, iš jo pasitraukė. Netrukus, 1919 m., M. Römeris atmetė J. Pilsudskio pasiūlymą Vilniuje sudaryti prolenkišką laikinąją Lietuvos vyriausybę, dangstančią agresyvių Lenkijos planų Lietuvos atžvilgiu įgyvendinimą, ir galutinai sugrįžo į nepriklausomą gyvenimą kuriančią tėvynę: tautinių Lietuvos ir Lenkijos valstybių kūrimasis įtikino M. Römerį keisti savo požiūrį į Lietuvos valstybingumo formą, nes „neįmanoma atgaivinti reiškinį, kilusių kažkada visai kitomis istori-

nėmis sąlygomis“. O Vilniaus kraštą 1922 m. inkorporavus į Lenkijos sudėtį, M. Römeris valstybės viršininku paskelbtą J. Pilsudskį rūsčiai pasmerkė už tai, kad, laikydamas save vilniečiu, istorinę Lietuvos sostinę lengva ranka pavertė eiliniu Lenkijos provincijos miestu.

„Visą savo gyvenimą, – rašė jis 1923 m., – kaip koks legendinis Sizifas ritau akmenį į kalną, ir tas akmuo nuolat riedėjo žemyn. Įrodinėčiau, kad <...> mes, Lietuvos lenkai, turime stoti į piliečių gretas – Lietuvai, o ne Lenkijai, turime suprasti ir laikyti savo pareigą ir garbę visuomet dalyvauti pirmosiose kūrėjų gretose ir vadovautis krašto gerove, o ne kitų kraštų visuomenių interesais“. Didžiulę širdgėlą M. Römerio padėties žmogui kėlė dėl patirtų skriaudų natūraliai kilęs lietuvių nenoras „ilgėtis brolybės su Lietuvos lenkais“. Neatsitiktinai jį kankino būsštavimai, kad kiekvienas jo žingsnis, dėl kurių nors priežasčių neįtikęs Lietuvos valdantiejiems sluoksniams, galėsias būti jų kvalifikuotas kaip tyčinis Lietuvai žalingas lenko darbas.

Bet iš tikrųjų gyvenime panašioms savo veiksmų vertinimams M. Römeris nedavė nė menkiausios dingsties. Atvirkščiai, jo darbštumas ir sąžiningumas negalėjo neatkreipti ir tų, kurie buvo valdžioje, ir opozicijos, dėmesio. Jis tapo visų pripažintas autoritetas. Nepriklausydamas jokioms politinėms partijoms, nesiekdamas valdžios, nepretenduodamas į ministrus ar seimo narius, per palyginti trumpą laiką jis sugebėjo įsilieti į iškiliausių mūsų krašto žmonių gretas.

Iš pradžių, 1920 m., M. Römeris skiriamas apygardos teismo nariu. Savo žiniomis ir požiūriu į darbą pelnęs teisinės visuomenės pasitikėjimą, jau 1921 m. tampa aukščiausios Lietuvos teismo instancijos –

Vyriausiojo tribunolo – teisėju. 1928 m. įkūrus naują valstybinę instituciją įstatymams tvarkyti ir jų projektams rengti bei svarstyti – Valstybės tarybą, ten prireikia M. Römerio kompetencijos, ir Respublikos prezidentas skiria jį jos nariu. Bet čia neužsibuvo – suvokęs, kad demokratinės jo nuostatos ne visada priimtinos į autoritarizmą linkusiai vyriausybei, po trejų metų iš Valstybės tarybos pasitraukė.

Nepaisant to, Lietuvos vyriausybė ir toliau į M. Römerį kreipiasi kaskart, iškilus svarbesniems, gilesnių žinių ir išskirtinio autoriteto reikalaujantiems reikalams. 1932 m. jam patikimos Lietuvos tautinio teisėjo pareigos Hagos tarptautiniame teisingumo tribunole, šiam nagrinėjant bylą dėl Klaipėdos krašto Statuto interpretavimo, o vėliau – 1938–1939 m. – lietuvių–estų ginčą dėl atsiskaitymų už Panevėžio-Saldutiškio geležinkelio statybą. Jo laukė kiti ne mažiau reikšmingi ir atsakingi vyriausybiniai pavedimai Lietuvoje bei užsienyje.

Tuo pačiu metu M. Römeris dirba mokslinį pedagoginį bei administracinį darbą Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universitete, į kurį pakviečiamas nuo pat jo atidarymo 1922 m. ir kuris netrukus tapo jo mėgiamiausiu ir bene svarbiausiu veiklos baru. Jis tapo vienu geriausių Teisių fakulteto pedagogų, ne tik autoritetingu savo dalyko specialistu, bet ir kūrybišku, nuolat ieškančiu tobulesnių darbo formų profesoriumi. Teisininkas ir rašytojas J. Gliuda, prisimindamas buvusį profesorių, M. Römerį apibūdino kaip itin savotišką, nepakartojamą asmenybę: „Viskas nuteikia stebėtis tuo žmogumi: jo keista pavardė, jo svetimų kalbų mokėjimas, jo aukštos misijos. Jis atrodo lyg nesavas, ateivis, tik lietuviško gyvenimo stebėtojas ir analitikas“.

Profesorius Mykolas Römeris (dešinėje) filosofo Vyduo (centre) draugijoje. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Dirbdamas su studentais, M. Römeris buvo be galo reiklus pirmiausia sau pačiam. Jo nuomone, universiteto profesorius „turi įgyti studentų pagarbą ir meilę, be kurių neturės autoriteto ir nieko nepasieks“, o ši pagarbą ir meilę galinti būti įgyjama tik vertingais jo, kaip mokslininko ir žmogaus, darbais.

Į didįjį mokslą teisės daktaras M. Römeris atėjo jau būdamas brandaus amžiaus, bet neeilinių gabumų ir ypač neapsakomo darbštumo dėka suspėjo padaryti stebėtinai daug. Jo pasiekimai moksle buvo pastebėti ir aukštai įvertinti ne tik savo krašte, bet ir užsienyje. Jis išrinktas Čekoslovakijos mokslo ir meno akademijos, Tarptautinio Prancūzijos revoliucijos instituto nariu, Rumunijos Karališkojo administracinės teisės instituto nariu korespondentu.

Mokslinis M. Römerio palikimas nepaprastai įvairus ir gausus – tai daugybė monografių ir mokslinių straipsnių. Jis nebuvo siauras specialistas, o domėjosi ir tyrė įvairias administracinės, baudžiamosios, tarptautinės ir kitų teisės šakų, taip pat istorijos mokslų problemas. Tačiau pagrindinė jo mokslinio darbo sritis – konstitucinė teisė. Mykolas

Römeris buvo laikomas visuotinai pripažintu jos autoritetu.

M. Römerio, teisinį išsimokslinimą gavusio Rusijoje, mokslines pažiūras paveikė ten vyravusios koncepcijos, ypač jo profesoriaus, vieno psichologinės teisės mokyklos pradininkų L. Petražickio idėjos. Regis, kad dar didesnę įtaką jam padarė studijos Paryžiuje, kurių dėka jis gerai susipažino su XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Vakarų Europos, pirmiausia Prancūzijos, teisės teoretikų darbais. Tarp jų buvo jo paties profesorius teisės pozityvistas A. Esmein, institucionalizmo atstovas M. Horiju, solidarizmo šalininkas L. Diugi. Tačiau ir remdamasis savo pirmtakų moksliniais darbais, moksle M. Römeris nėjo išmintais takais, atmetė tai, kas, jo nuomone, buvo perdėta ar klaidinga.

Jo pažiūrų originalumą sudarė liberalinės doktrinos ir socialinio solidarumo idėjų sintezė.

Vieną M. Römerio tyrinėtų problemų grupę sudaro bendrasis mokslas apie valstybę. Šiai problematikai skirtas pirmasis monografinis M. Römerio darbas buvo „Reprezentacija ir mandatas“ (1926). Knyga parašyta tada, kai Lietuvoje visomis teigiamomis ir neigiamomis

savybėmis reiškėsi kraštutinis parlamentarizmas, M. Römerio vadintas seimokratija. Politinio tautos atstovavimo klausimai buvo svarbūs ne tik mokslui, bet ir gyvenimui. Turėdamas galvoje tuometinį teisinės literatūros lietuvių kalba stygių, autorius šioje monografijoje peržengė užsibrėžtus tyrinėjimo rėmus ir palietė platų konstitucinės teisės teorinių klausimų spektrą. Praplėsti nagrinėjamos temos ribas autorių taip pat skatino jo visai mokslinei kūrybai būdingas nuolatinis sistemos, bendresnių sąvokų ir dėsnių išryškinimo siekimas.

M. Römerio, kaip teisininko, idealas buvo gerai organizuota ir be priekaištų funkcionuojanti teisinė valstybė. Šiai siauresnei konstitucinės teisės problemai skirtos jo monografijos „Administracinis teismas“, „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“, kai kurie kiti smulkesni darbai. „Kertinėmis“ institucijomis teisinės valstybės organizacijoje M. Römeris laikė specialius teismus įstatymų leidėjo, vykdomosios ir teisminės valdžių veiklos konstitucingumo ir teisėtumo priežiūrai vykdyti – konstitucinę, administracinę ir kasacinę.

M. Römerio mokslinius tyrinėjimus apie valstybę vainikavo kapitalinis, deja, likęs neužbaigtas veikalų ciklas „Valstybė ir jos konstitucinė teisė“, pradėtas rašyti 1929 m. Pirmosios ciklo dalies, pavadintos „Valstybė“, du tomai buvo išleisti 1934–1935 m., antrosios dalies, pavadintos „Konstitucinės institucijos“, 1939 m. tesuspėjo išėiti I tomas – „Suverenitetas“ (pastarosios trys knygos pakartotinai išleistos 1995 m.). Trečiosios dalies – „Valstybės formos ir konstituciniai režimai“ – vienas tomų „Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai“, užbaigtas jau vokiečių okupacijos metais, iš išlikusio rankraščio tebuvo išleistas 2008 metais.

Kita svarbi konstitucinės teisės sritis, kurioje M. Römeris išvarė gilią vagą, buvo konkrečių šalių konstitucinė teisė. Studentų talkinamas į lietuvių kalbą jis išvertė ir paskelbė su komentarais šešiolikos šalių galiančių konstitucijų tekstus.

Ypač reikšmingi ir verti dėmesio darbai, leidžiantys jį laikyti Lietuvos konstitucinės teisės mokslo kūrėju: M. Römeris pirmasis nuosekliai tyrė Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkūrimą ir jos konstitucinę raidą. Be mažesnės apimties darbų, šiai problematikai skirtas M. Römerio dviejų dalių nespėtas užbaigti veikalas „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“ (1937, 1990).

Pastarąjį M. Römerio veikalą specialistai labai aukštai vertino ir gretino su pasaulinio garso konstitucinės teisės autoritetų A. Esmeino, L. Diugi, H. Kelzeno darbais. Buvo, pavyzdžiui, rašoma, jog nedaug esama valstybių, kurių konstitucijos būtų susilaukusios panašaus lygio komentarų, deja, tik dėl kalbos barjero neprieinamų užsienio specialistams ir todėl jų deramai neįvertintų.

Sunkiomis vokiečių okupacijos sąlygomis M. Römeris ėmėsi darbo iš konstitucinės teisės mokslo pozicijų aptarti sovietų priemonės, panaudotas Lietuvai inkorporuoti į Sovietų Sąjungos sudėtį, atskleisti Lietuvos, kaip vienos sudėtinių šios valstybės dalių, konstitucinės padėties ir realybės santykį. Šį savo rašinį, pirmą kartą išleistą Vokietijoje 1949 m., autorius pavadino „Istorinė Lietuvos sovietizacijos apžvalga ir konstitucinis jos įvertinimas“.

Būdinga tai, kad M. Römeris savo tyrinėjimų srityje buvo savotiškas monopolistas: kitų autorių darbų panašia tematika to meto lietuvių teisinėje literatūroje faktiškai beveik nėra. Galima manyti, kad tam reikšmės turėjo visuotinai

pripažintas M. Römerio autoritetas šioje teisės šakoje, subjektyvus kitų potencialių autorių įsitikinimas, jog neperspektyvu konstitucinės teisės mokslo srityje galynėtis su pačiu M. Römeriu. M. Römerio autoriteto šešėlyje tuomet liko ir jo kolegijos, taip pat dėstę Universitete valstybinę teisę, beje, kilę iš Rokiskio krašto – docentas A. Tumėnas ir asistentas F. Mackus, taip pat K. Račkauskas, kaip mokslininkas atsiskleidęs jau būdamas priverstinėje pokario emigracijoje.

M. Römeris visada tvirtai laikėsi principo, ypač aktualaus tyrinėjant konstitucinę teisę, kad mokslas visomis aplinkybėmis privalo išlikti nešališkas, netarnauti politinių jėgų interesams. Pasak jo, „mokslui nedera kištis į ginčo aistrą, juo labiau, kad dažniausiai jisai nė vienos dviejų šalių nepatenkins ir abiejų bus pasmerktas. O jeigu jis įsikiš ir norės kurią nors vieną patenkinti, tai jisai turės jai paaukoti tiesą, o tatai jau būtų mokslo profanacija, gal net pikčiaus, jo prostitucija“. Nors laikytis šio nusistatymo ne visada buvo paprasta, jis buvo įsitikinęs, jog į mokslo lobyną jėisiąs švarus.

M. Römerio moksliniai darbai buvo parašyti daugiau nei prieš septyniasdešimt metų, bet daugelyje jų nagrinėjamos teisinės, politinės ir visuomeninės problemos ir šiandien neprarado savo mokslinės vertės. Propaguodamas teisinę valstybę ir jos konstitucinio bei administracinio teismo institucijas, kritikuodamas nacionalizmą kaip su demokratija nesuderinamą reiškinį, puoselėdamas tokias vertybes kaip asmens laisvė, privataus gyvenimo neliečiamumas, tautinių mažumų teisių apsauga, pasisakydamas už vienodas galimybes daugumai ir mažumai, prieš diskriminavimą, M. Römeris iš esmės rengė Lietuvą ateičiai.

*Kauno Vytauto Didžiojo universiteto iškilmingas posėdis. Pirmininkauja rektorius Mykolas Römeris.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvų*

Dėl savo žmogiškųjų savybių M. Römeris buvo didžiai vertinamas ir gerbiamas bendradarbių bei kolegų – jis net tris kartus buvo išrinktas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi ir šias pareigas ėjo septynerius mokso metus (1927–1928, 1933–1936 ir 1936–1939) – ilgiau nei kuris kitas šio universiteto rektorius. Į šį postą 1939 m. išrinktas prof. S. Šalkauskis labai aukštai vertino savo pirmtako veiklą. Jis rašė, kad M. Römeris esąs vienas produktyviausių universiteto mokslininkų, jam būdinga „stipri intelektualinė kultūra, aiškus metodingumas, objektyvinis nusistatymas tiesos ieškojime“, taip pat „platūs kultūriniai interesai, ryškus individualinis stilius, originali mąstysena, savotiškas jungimas krašto tradicijų su modernaus gyvenimo reikalavi-

mais“. „Jei prie to pridėsiu, – tęsė S. Šalkauskis, – kad prof. M. Römeris yra visuomeninio pobūdžio žmogus, sugebąs tinkamai vertinti ir intensyviai gyventi krašto, visuomenės, valstybės ir tautos interesais, tai bus aišku, kad tokia me rektoriuje mūsų universitetas turėjo ryškų reprezentavimą, kuris taip gražiai ir sėkmingai sugebėjo atstovauti universitetui tiek mūsų krašte, tiek ir už jo ribų“.

1940 m. sausio mėn. M. Römeris kartu su Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetu persikėlė į Vilniaus universitetą. Jis vėl buvo realus pretendentas ir į pirmojo lietuviško Vilniaus universiteto rektoriaus postą, bet juo nebuvo išrinktas tik todėl, kad ką tik Lietuvai sugrįžusiam universitetui politiniais sumetimais nepageidauta rektoriaus, laikiusio save lenku.

Vilniaus universitete M. Römeris profesoriavo iki mirties – 1945 metų. Penkeri paskutiniai metai, sutapę su didžiųjų lūžių Tėvynės istorijoje laikotarpiu, buvo dramatiškiausias M. Römerio gyvenimo tarpsnis, įtikinęs jį, jog jis esąs nekenčiamas visų Lietuvos okupantų, kokie jie bebūtų, net jei, aplinkybėms susiklosčius, okupantais taptų lenkai.

M. Römeris išties daug nuveikė. Jo 65 gyvenimo metuose tarsi supresuoti dideli darbai, kuriems atlikti daugeliui nebūtų užtekę kelių gyvenimų. Jo nuopelnai kraštui įvertinti Gedimino ir Vytauto Didžiojo antrojo laipsnio ordinais, jam įteiktas Latvijos Trijų Žvaigždžių antrojo laipsnio ordinas, jis išrinktas Prancūzijos Garbės legiono karininku.

Mykolui Römeriui pripažįstama garbinga vieta iškiliausių Lietuvos žmonių šimtuکه.

Meilė niekuomet nesibaigia

VIOLETA MELVYDIENĖ

Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos
vyresn. metodininkė

*„Žmonės, kaip dangaus žvaigždės, šviečia nevienodai.
Kai kurie šviečia daugiau už kitus – teisingumu, gerumu,
išmintimi ir meile. Prie jų skiriu vyskupą Antaną Deksnį...“*

Kun. Juozas Varnas (kn. „Caritas nunquam exidit“)

Rokiškio žemė garsi iškiliais žmonėmis. Visada su pagarba ir meile prisimenamas vyskupas Antanas Deksnys, buvęs lyg neoficialus keliaujantis Lietuvos dvasinis ambasadorius Vakarų Europoje. Anot pažinojusiųjų vyskupą – tai buvo tikra Dievo dovana Europos lietuviams.

Antanas Deksnys gimė 1906 m. gegužės 9 dieną Rokiškio apskrityje, Juodupės valsčiuje, Butėniškio vienkiemyje, mirė 1999 m. gegužės 5 dieną Vokietijoje, Bad Voerishofeno mieste, kur ir palaidotas. Šeima, kurioje augo būsimasis vyskupas, buvo religinga ir gausi: keturi sūnūs ir dvi dukterys. Vyresnysis sūnus Jonas, dvyniai Antanas ir Stanislovas, Kazys, dukterys Jadvyga ir Elena. Tėvas Stanislovas Deksnys visiems buvo autoritetas: reiklus, principingas, tvirto charakterio, bet savo principingumą puikiai mokėjęs derinti su teisingumu ir meile šeimos nariams. Buvo labai darbštus, darbštumo mokė ir savo vaikus. Visam gyvenimui Antano širdyje skambės Tėvo giesmė „Sveika, žvaigždė švieši“, sveikinanti Dievą, rytą, šeimą,

*Vyskupas Antanas Deksnys.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

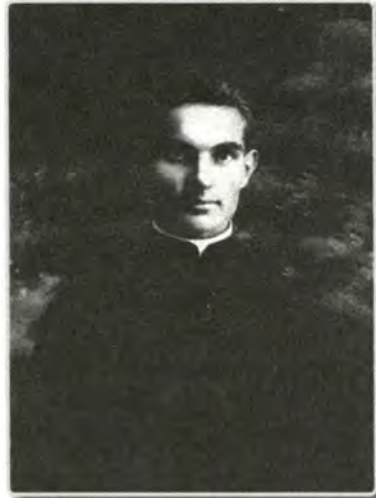
giedama prieš atsikeliant ir einant dirbti. Iš tėvo paveldėjęs ūkį (tėvas, kilęs iš Žiobiškio parapijos Deksnių kaimo, kirsdavo miškus, degindavo miškavietes ir Vyžuona plukdydavo į Nemunėlį, o Nemunėliu – į Rygą), išmoningai jį tvarkė. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą įsigijo mašinas šienui pjauti ir grėbti, nusipirko miško, geros veislės gyvulių. Motina Vencslava Kiliūtė, kilusi nuo Pandėlio, buvo jautri, nuoširdi, visada pasirošusi ištiesti pagalbos ranką. Jos brolis, Pandėlio klebonas, aktyvus lietuviybės propaguotojas Pranciškus

Viksva, buvo artimas vyskupo Antano Baranausko draugas. Tai buvo labai darni, graži, svetinga šeima, kurioje visada buvo pilna svečių – dėdžių, tetų, pusbrolių, draugų.

Tėvai suprato mokslo reikšmę, todėl visus šešis vaikus leido į mokslus. Samdydavo mokytojus, kad vaikus mokytų namuose, taip pat vaikai mokėsi Onušio pradžios mokykloje. 1918 m. ją ir baigė Antanas. Vėliau broliai Antanas ir Stanislovas mokėsi po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo įkurtoje „Saulės“ gimnazijoje Rokiškyje. Mokslai sekėsi gerai. Stanislovas buvo linkęs į meną, o Antanas labai mėgo skaityti. Pirmosios knygos, palikusios didžiausią įspūdį, buvo Juozo-Tumo Vaižganto „Pragiedruliai“, Jono Biliūno „Kliudžiau“, patiko Maironio eilėraščiai. Antanas Deksnys visada su dėkingumu prisimindavo literatūros mokytoją Stasį Naginską, kuris ugdė pareigingumą, literatūrinį skonį, mąstymą bei kūrybinį pažinimą. Mokydamasis Rokiškio gimnazijoje, Antanas Deksnys buvo veiklus ateitininkas, visa siela atsidavęs skautybei. Jis

*Vyskupo Antano Deksnio tėviškė Butėniškio kaime.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

*Antanas Deksnys Kauno kunigų
seminarijos studentas, 1928 m.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

kartu su Juozu Prunskiu ir dar ke-
liais gimnazijos moksleiviais įkūrė
Rokiškio skautų organizaciją. Anta-
nas Deksnys buvo išrinktas Rokiškio
skautų draugovės draugininku.
Būti skautu – gyventi ne vien sau,
bet tarnauti Dievui, Tėvynei ir Arti-
mui. Skautų įstatai visiems skautams
buvo šventi – kaip Dešimt Dievo
įsakymų. Griežtai buvo laikomasi
įstato negerti ir nerūkyti. Pats Anta-
nas Deksnys apie veiklą skautų
organizacijoje prisimena: „Skautų
draugovę Rokiškyje įkūrėme 1923
metais. Ją pavadino Prutenio
vardu. Stoję daug, bet atrinkdavom.
Mergaitėms skautėms buvo atskira
draugovė „Živilė“. Turėjome savą
laikraštį „Pirmieji žingsneliai“. Visi
buvo labai draugiški, entuziastai.
Pasodinome Rokiškyje Ažuolų alėją.
Miesto sode mergaitės prižiūrėjo
savo darželius, ruošdavom skautų
darbėlių parodas – šitaip užsidirb-
davom pinigų. Su dovanėlėmis
lankydavome našlaičių prieglaudas.
Labai mėgom stovyklauti, nakvoti
gamtoje. Važiuojom su ekskursija į
Kauną. 1924 metais teko dalyvauti
pasauliniame skautų suvažiavime
Kopenhagoje. Lietuvių stovyklą
labai gražiai papuošėm, mus aplan-
kė skautų įkūrėjas Baden Powellis.
Kadangi Rokiškio skautams atsto-

vavau vienas, grįžus teko pasakoti
įspūdžius. Skautai mane daug gero
išmokė. Galbūt daugiausia smal-
sumo – ieškoti vis ko nors nauja,
punktualumo ir ... jei prižadėjai –
ištesėk“. Skautai turėjo sugebėti
įveikti visas kliūtis, būti užsigrūdi-
nę ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai.
Visapusiškai turėjo būti išsilavinę,
mokėti gražiai dėstyti savo mintis.
Skautininkai stengėsi padėti ir ki-
toms katalikiškoms organizacijoms,
pavasarininkams ir kt.

1924 m. staiga susirgo ir mirė
brolis dvynys Stanislovas, 1925 m. –
jauniausia sesuo Jadvyga, o 1926-ais –
ir sesuo Elena. Šios skaudžios ar-

timųjų netektys Antaną paskatino
susimąstyti apie žmogaus gyvenimo
prasmę, būti ir nebūti, amžinąjį
gyvenimą.

1926 m. baigęs Rokiškio gim-
naziją, Antanas Deksnys įstojo į
Vytauto Didžiojo universiteto Teo-
logijos-filosofijos fakultetą. Antano
pasirinkimas tapti kunigu daug kam
buvo netikėtas. Visokeriopai gabus,
kilnus jaunuolis būtų buvęs idealus
Nepriklausomos Lietuvos karinin-
kas. Tėvai giliai širdyje norėjo, kad
vienas iš keturių sūnų taptų kunigu,
tačiau jokių būdu apie tai garsiai
nekalbėjo, nors kunigystė šeimoje
buvo lyg ir tradicija. Du tėvo broliai

*Kunigo Antano Deksnio primicijos Butėniškyje, 1931 m. birželio 21 d.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

*Vyskupo Antano Deksnio pastatyta
lietuviška bažnyčia East St. Louis, 1956 m.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

Juozapas ir Antanas – kunigai. Motinos brolis Antanas – klierikas. Pats Antanas Deksnys apie savo pasirinkimą sakė: „Neabejotinai lemiamai veikė mano dvasią ir turėjo sprendžiamos įtakos mano gyvenimui tėvų gili tarpusavė meilė. Ją jautėme, ir ji buvo ne žodžiais išsakoma, o tyliai gyvenime praktikuojama. Mano sielą kiaurai persunkė vaikystės dienose nuoširdi religinė nuotaika, kuri vyravo mūsų šeimoje... Manau, kad Dievo malonė veikė nejučiomis per įvairius veiksnius, lenkdama mane rinktis kunigystės kelią“.

Tuos metus, kuriuos praleido besimokydamas Kauno kunigų seminarijoje, Antanas Deksnys prisimena su meile ir dėkingumu: „Ji davė man dvasinį subrendimą ir įvedė į filosofijos ir teologijos mokslo lobyną, kuris savo ruožtu įveda į dievišką išganymo šviesą“. Tuometinis seminarijos rektorius buvo Maironis. Mokydamasis seminarijoje, klierikas Antanas buvo aktyvus literatų ir abstinentų būrelių narys, per atostogas švietė ir lavino jaunimą gimtojoje Onušio

parapijoje, vadovavo pavasarininkams, buvo dvasios vadu skautų stovyklose. Seminarijos vadovybė stebėjo Antano sugebėjimus ir paskyrė jį ceremoniariumi – padėjėju tvarkant pamaldas. 1929 m. mirė Antano motina, nesulaukusi įsimintinos 1931 metų gegužės 30 dienos, kai Kauno bazilikoje jos sūnus Antanas Deksnys buvo iššventintas kunigu. Jaunasis kunigas buvo darbštus, rūpestingas, turėjo gražų baritoną ir buvo pasišventęs kunigo pareigoms. Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas jauną kunigą Antaną Deksnį paskyrė Panevėžio katedroje vikaru. Po trejų metų, pastebėjęs jauno kunigo mokėjimą bendrauti su žmonėmis, aktyvų dalyvavimą jaunimo organizacijų veikloje, 1934 m. paskyrė jį vikaru Biržuose, kur tuomet buvo reformatų centras. Biržuose buvo liuteronų, kalvinų ir katalikų maldos namai. Jaunajam kunigui reikėjo sugebėti savo veikloje išlaikyti deramą taktą. Biržuose kunigas Antanas Deksnys daug dirbo su jaunimu, per Šv. Vincento draugiją ir asmeniškai daug padėjo sunkiai materialiai besiverčiančioms šeimoms. Taip apie jauną vikarą prisimena buvusi pavasarininkė parapijietė Liucija Januškevičiūtė-Samulionienė: „Gražioje baltoje mūsų bažnyčioje buvo daug maldingų kunigų, kurie skelbė Dievo žodį, draugavo su jaunimu, mokė jį dorai gyventi. Tačiau vienas iš jų savo gyvenimo pavyzdžiu, savo elgesiu skyrėsi nuo prieš tai buvusių. Tai kunigas Antanas Deksnys. Teko su juo bendrauti, nes jo bute būdavo pavasarininkų susirinkimai. Jis buvo mūsų dvasios vadas. Rinkdavomės noriai, nes kiekvieną sutikdavo su šypsniu, maloniu žodžiu. Bendraudami su juo, mes jautėme kažkokią jėgą, kuri vertė būti santūresniais, apgalvoti tariamus žodžius. Vidinė pagarba mus skatino susikaupimui, rimčiai. Visuomet jis būdavo links-

mas, punctualus, mokė ir skatino mus orumui ir pagarbai... Jau daug metų praėjo, bet ir šiandien matau jo šypsantį veidą, o akyse perveriantį malonų žvilgsnį“.

Vyskupas Kazimieras Paltarokas jauno vikaro darbu buvo labai patenkintas. Tačiau pats vikaras Antanas Deksnys apie savo sielovados darbą sakė, kad pastoracinėje veikloje pajutęs kai kurių spragų. Seminarija davė teorinį parengimą, o parapijos darbe reikėjo įgyti praktinio pažinimo ir mokymosi spręsti gyvenimiškas problemas, susijusias su dvasinio gyvenimo asmeniškais išgyvenimais. Todėl pajutęs norą papildyti savo studijas ir gavęs vyskupo sutikimą, išvyko į Šveicarijoje esantį Fribūro universitetą, kur studijavo pedagogiką, psichologiją, sociologiją, istoriją ir meno filosofiją. Studijuodamas praplėtė lotynų kalbą, išmoko gerai prancūziškai ir vokiškai, susipažino su Vakarų Europos katalikų akcijos metodais ir naujais liturginiais sąjūdžiais. Anot Antano Deksnio, atsiminimai iš Fribūro yra vieni iš maloniausių. Po metų studijų nuo įtempto darbo rimtai sušlubavo sveikata – teko keletą mėnesių gydytis. Parašius disertaciją apie žymaus pedagogo Liudviko Auerio auklėjimo sistemą ir 1940 m. ją apgynus, Antanui Deksnui buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis.

Lietuvos okupacija sutrukdė disertaciją apgynusiam gabiam kunigui grįžti į tėvynę. Į Lietuvą Antanas Deksnys sugrįžo tik po daugelio metų. Ir čia jau neberado pačių artimiausių žmonių – tėvo, brolių. Aštuoniasdešimtmetis tėvas buvo išvežtas į Sibirą, kur mirė ir palaidotas. Brolis Kazys su žmona Liucija sugrįžo į Lietuvą, bet gyveno nebeilgai. Mirė ir vyresnysis brolis Jonas.

Negalėdamas grįžti į Lietuvą, padedamas dėdės kunigo Antano Deks-

nio, gyvenusio JAV nuo 1909 m., kunigas Antanas Deksnys 1941 m. išvyko į Ameriką. Iš pradžių apsisustojo Čikagoje, su jaunatvišku užsidedimu ėmėsi darbo, įkūrė Ateitininkų draugiją. 1942 m. buvo pakviestas vikaro pareigoms į Maunt Karmelio lietuvių parapiją. Bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje, rašė straipsnius į lietuvių išeivių laikraščius pedagogikos ir socialinių mokslų klausimais. Parašė Katalikų mažąjį katekizmą (1943 m.).

Atsiradus laisvai vietai Belevilio vyskupijos lietuvių Nekalto Prasadėjimo Mergelės Marijos parapijoje East Saint Louise, 1943 m. paskiriamas klebonu. Nedidelėje parapijoje gyveno tik keli šimtai lietuvių. Nedaugelis iš jų lankė bažnyčią ir ją rėmė, todėl parapija turėjo skolų, stigo pinigų net būtiniausioms išlaidoms. Dar pirmaisiais klebonavimo metais įvyko nelaimė – mišių metu užsidegė bažnyčia ir pavyko išgelbėti tik Švenčiausiąjį. Mokyklos rūsyje buvo įrengta koplyčia, kuri, vėliau pastačius bažnyčios rūšį, perkelta į jį. Kunigas Antanas Deksnys stengėsi į parapijinę šeimą sutelkti kuo daugiau lietuvių, taip pat pritraukė net apylinkės svetimtaučius. Sutelkus žmones, bažnyčios skolos buvo gražintos. Belevilio vyskupas H. Althoffas, matydamas kunigo Antano Deksnio pastangas, davė leidimą atstatyti bažnyčią. Vyskupija skyrė statyboms paskolą už mažesnius procentus negu bankai. Parapijiečiai taip pat mielai aukojo pinigus savo bažnyčiai. Kunigas Antanas Deksnys bažnyčios atstatymui pasitelkė lietuvius, buvusį Rokiškio gimnazijos skautą, architektą juodupėną Joną Muloką, dailininką Vytautą Kazimierą Jonyną, dievadirbį P. Vėbrą. 1956 m. buvo pastatyta graži lietuviško stiliaus bažnyčia. Jos statybos kainavo 240 tūkstančių dolerių. Bažnyčia

*Vyskupas Antanas Deksnys su popiežiumi Jonu Pauliumi II.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

buvo pavadinta Mergelės Marijos Nekalto Prasadėjimo vardu. Langų vitražuose, sukurtuose dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno, vaizduojamos žymesnės Marijos garbinimo vietovės Lietuvoje ir už jos ribų: Aušros vartų Madona, Trakų, Šiluvos, Kalvarijos ir kitos vietos. Vitražai taip pat skirti žymiesiems krikščionybės skleidėjams Lietuvoje įamžinti: Lietuvos krikštytojams Mindaugui ir Vytautui, Vilniaus vyskupui Valerijonui Protasevičiui, kardinolui Jurgiui Radvilai, vyskupui Motiejui Valančiui ir Maironiui. Kunigą Antaną Deksnį, šioje parapijoje išklebonavusį 26 metus, gerbė ir mylėjo parapijiečiai. Apie tą laikotarpį pats Antanas Deksnys sakė: „Darbingiausią savo gyvenimo laikotarpį praleidau East St. Louis, vadovaudamas lietuviškai parapijai. Turėjau sunkumų, bet išgyvenau ir malonių valandų. Dievas laimino mano pastangas visokeriopai... Džiaugiausi, kai mačiau, kad dalis net ir vadinamų „nebažnytinių“ pamažu ėmė įsijungti į parapijos veiklą ir tapo praktikuojančiais katalikais. Esu dėkingas Dievui, kad

pavyko pastatyti gražią bažnyčią, kuri ilgam liks puošnus lietuviškas paminklas“. Belevilio vyskupas, įvertindamas Antano Deksnio gražią kunigišką veiklą, jį pristatė Šventajam Tėvui Jonui XXIII dėl paukštinimo. 1963 m. kunigui Antanui Deksnui suteikiamas Popiežiaus rūmų prelato titulas. 1969 m. balandžio 15 d. popiežius Paulius VI prelatą Antaną Deksnį nominavo titulinio Laveliumo vyskupu ir paskyrė rūpintis Vakarų Europos lietuvių dvasiniais reikalais. 1969 m. balandžio 15 d. Belevilio (JAV, Iliojaus valstija) katedroje prelatą Antaną Deksnį apaštalinis delegatas Jungtinėms Valstijoms arkivyskupas Luigi Raimondi konsekrovo vyskupu. Išskilmėse dalyvavo daug lietuvių iš Šiaurės Amerikos. Savo herbui vyskupas Antanas Deksnys pasirinko žodžius iš Šv. Pauliaus laiško korintiečiams „Caritas nunquam exidit“ (Meilė niekuomet nesibaigia). Herbą sukūrė dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas. Herbe – lietuviški motyvai: Aušros vartų Madona, Gedimino stulpai ir skautiška lelija su Vyčio kryžiumi.

Po konsekracijos iškilmių vyskupas dar kurį laiką pasiliko Amerikoje, lankėsi lietuviškose kolonijose. Atvykęs į Europą, vyskupas Antanas Deksnys apsigyveno Romoje, lietuvių centre „Villa Lituania“, tačiau pagrindinė jo rezidencija buvo Vokietijoje, Bad Verishofeno mieste (Bavarijoje). Vyskupui Antanui Deksnui reikėjo palaikyti ryšius su lietuviais katalikais, išsi-skaidžiusiais po Vakarų Europą – važinėti į Skandinaviją, Angliją, Škotiją, Prancūziją, Šveicariją, Austriją, Daniją ir kt. Sutiktiems lietuviams vyskupas paliko neišdildomą įspūdį. Išsilavinęs, gerai pažįstantis dvasios reikalus, sugebėjo tėviškai prieiti prie kiekvieno žmogaus,

rasti su juo kalbą, kantriai išklausti visų rūpesčius ir problemas. Vyskupo pamokslai buvo suprantami, pamokantys, paguodžiantys. Visur po pamaldų vykdavo susitikimai su žmonėmis. Jis su kiekvienu pabendraudavo atskirai, išklausydavo, paguosdavo. Paprastas, nuoširdus, visų gerbiamas ir mylimas buvo vyskupas Antanas Deksnys. Palai-kė draugiškus ir gerus santykius su vyskupijos, kurioje gyveno, Ausburgo vyskupu ir visais Vakarų Europos vyskupais, taip pat įvairių tautybių ir religinių pažiūrų žmo-nėmis. Gerbdami aukštąjį lietuvių dvasininką, Europos vyskupai do-mėjosi Lietuva ir sunkia tremtinių bei politinių kalinių dalia.

Vyskupo leidžiamas žurnalas „Krivulė“ jungė lietuvius, išsi-skaidžiusius po Vakarų Europą, supažindino su religine ir kultūrine Europos lietuvių veiklą skleidė eku-menines idėjas.

Vyskupas Antanas Deksnys, prisimindamas savo veiklą Vakarų Europoje, sakė: „Paskyrimas vyskupu Vakarų Europos lietuviams buvo didelė staigmena ir neįaukus pirmomis dienomis išgyvenimas, kai žinia negalėjau pasidalinti net su artimiausiais draugais. Prie to dar prisidėjo baimė, kad po 28 metų gyvenimo Amerikoje jaučiausi atitrūkęs nuo Europos ir nepasiruošęs vadovauti lietuviškai sielovadai senajame kontinente. Nelengva būtų nusakyti visus įspūdžius, kuriuos teko patirti per 12 metų einant Vakarų Europos lietuvių ganytojo pareigas. Džiugu, kad pasiliko pakankamas skaičius lietuvių kunigų, kurie dirba lietuviškoje sielovadoje lankydami vietoves, kur gyvena pasisklaidę mūsų tautiečiai...“ Keturiolika metų jis rūpinosi lietuvių, išsi-barsčiusių po visą Europą, dvasiniu aptarnavimu. Vakarų Europos šalyse vyskupas Antanas Deksnys domėjosi jų menu, kultūra, lankėsi pasaulio muziejuose, klasikinės muzikos koncertuose. Mylimiausi jo kompozitoriai buvo Bethovenas, Bramsas, Mocartas ir Verdis.

Gyvendamas Vakarų Europoje, susirašinėjo su artimiausiu Gene-rališkio kaimo kaimynu Broniumi Kanopa, kuris laiškuose pasakodavo vyskupui apie gimtąją jo sodybą,

Vilniaus Dievo tarnas
 Priešais Nr. 45
 00138 Vilnius - Lietuva
 Tel. 799032 799034

Roma, 1973. XI. 16

Milas Broniumi,
 Ugyvau gavau tavo malonų laiško, kuris rašė lepinkio 1 diena. Grievni man tėviške ir tėvišis parnepefo ka-pines, kur tiek mano atėmimo gali palaidoti. Rašė poetiškai, naudojamas išraiškoms, kurie tinka poezijai. Ar net rašė eilėraščiu?

Ir laiško atrodo, kad labai įdomanjiu man ir mano kūriniams. Skaitymas ar studijavimas kitų autorių mano te-žatėtos kūriniams labai praturtina ne tik žmogaus akirats, bet ir pačis kasdienius dienas daro malonesne ir atnesa tam tikro dvasinio džiugumo ir malonumo. Tie, kurie daug valandų prakaidža prie monotoninio darbo, kurie turi gyventi pilka kasdienybė – menas yra jų atauga ir neapdieriškos diontikos, ir pilkame gyvenime, suradimas. Sveikinu Tave šimo kelim beiskantys sau malonios vafandas.

Vyskupo Antano Deksnio laiško, rašyto kaimynui Broniumi Kanopai 1973.11.16, fragmentas. Vyskupo laiškų archyvas saugomas Onušio muziejuje

kaimynus. Vyskupas, atsakydamas į laiškus, rašė, kad jie „kvėpuoja tėviškės gamta, kalba apie asmenis, kurie toli toli paliko praeityje, bet kaip buvo brangūs ir mieli anais laikais – taip ir šiandien atgyja atmintyje ir tarytum matau jus gimtojo namo aplinkoje, kieme ar laukuose. Per darbymečius ir talkas suvažiuodavo kaimynų, darbai sparčiau žengdavo palydimi juokų, dainų ir pabaigtuvių vakarienės...“ Iš įvairiausių Vakarų Europos vietų sveikindavo Bronių ir visus buvusius kaimynus su šventėmis.

Vyskupui Antanui Deksnui, sulaukusiam garbingo 76 metų amžiaus, popiežius Jonas Paulius II leido būti emeritu. Atsakomybė sumažėjo, tačiau veiklos netrūko – dalyvaudavo įvairiose iškilmėse, tikintieji nuolat kreipdavosi į jį patarimo ir dvasinės paramos. Bad Verishofeno aikštė, prieš Šv. Ulricho bažnyčią, netoli vyskupo Antano Deksnio rezidencijos, jo garbei pavadinta Lietuvos aikšte. 1986 m. už nuopelnus miestui vyskupui Antanui Deksnui suteiktas Bad Verishofeno garbės piliečio vardas.

1989 m. vyskupas Antanas Deksnys atvyko į Lietuvą, lankėsi jam brangiose vietose, nepamiršo ir buvusių parapijiečių, susitiko su jaunystės draugais Butėniškyje.

1991 m., švėsdamas 60 metų kunigystės ir 85-erių metų gyvenimo jubiliejų, vyskupas Antanas Deksnys vėl svečiuojasi Lietuvoje, atvyksta į savo gimtąjį kraštą, lankosi Butėniškyje, susitinka su savo draugais,

*Vyskupas Antanas Deksnys Butėniškyje prie savo sodybos, 1998 m.
Nuotr. iš Onušio muziejaus fondų*

kaimynais, parapijiečiais, pašventina naujai pastatytą kryžių šviesios Deksnų giminės atminimui. „Šis gražus medinis kryžius – tai atminimas ne tik darnios Deksnų šeimos, bet ir visų mano bendraamžių, gyvenusių šiame nedideliame kaime lyje“, – šventindamas kryžių kalbėjo vyskupas. Viešėdamas gimtinėje, jis laikė šventas mišias Onušio (čia pradėjo savo pirmuosius kunigavimo metus), Rokiškio bažnyčiose, bendravo su parapijiečiais.

1998 m. rudenį paskutinis kartas Lietuvoje, gimtajame Butėniškyje. Vyskupas su gauduliu žiūrėjo į griūvančią sodybą, senus medžius ir su nostalgija prisiminė aplink sodybą geltonuojančias liepas, pušaites, berželius, žilvičius, tėvo sodintus vaismedžius.

Neprižiūrima sodyba baigia sugriūti (daug metų Deksnų sodybo-

je buvo įsikūrusi Didsodės kaimo biblioteka, buvusi iki 1989 m.). Kryžius, neatlaikęs nei laiko, nei gamtos išbandymų, apipuvo ir pasviro... 2004 m., pagerbiant vyskupo Antano Deksnio ir jo šeimos atminimą, giminaičių ir seniūnijos sprendimu kryžius restauruotas ir perkeltas į Onušio bažnyčios šventorių. Per Žolines čia vyko Deksnų giminės paminėjimas ir kryžiaus pašventinimas.

2006 m. vyskupo Antano Deksnio 100-osioms gimimo metinėms paminėti Onuškyje surengtos gražios iškilmės. Susirinko vyskupo giminės, buvę kaimynai, norėjusieji pagerbti vyskupo atminimą onušėnai, juodupėnai ir didsodiškiai. Iškilmėse pristatyta iš Onušio muziejaus fondų Elenos Blažienės parengta graži ir išsami paroda apie vyskupą Antaną Deksnį.

Širdis, išdalyta tūkstančiams širdžių

ANTANAS RYLIŠKIS

Gamtos mokslų daktaras

Trys draugai

Į krūvą mus suvedė Utenos 2-oji mergaičių vidurinė mokykla, kurios viena klasė – dešimta „a“ – 1952 m. žiemą buvo sumišrinta, nes iš pirmosios berniukų mokyklos mūsų grupelę permetė pas mergaites. Ypač mūsų trejukė suartėjo kitais 1952–1953 mokslo metais, vienuoliktose klasėje. Ir labai humanišką klasės vadovą lituanistą Rapolą Šaltenį turėjome. Prisiminimuose jis rašo, kad anoji mokykla atsisakė ne pačių geriausių. Anaipol. Tiesa, vien penketais mokėsi tikrai Vincas Milašius, bet ir kiti nebuvo debilai. Algirdas Grašys, kuriam niekaip nesisekė sudėlioti skyrybos ženklus ir man teko koja sufleruoti, tapo aktoriumi, Balys Maniušis – gabiu fiziku. Vladas Vilutis irgi mokėsi be pataisų. Tiktai Vladą Gražį piktybiškai sudorojo matematikas A. Jankūnas. Na, o likusieji trys – tai gambiausias matematikas Vytautas Umbrasas, būsimasis akademikas Vytautas Sirvydis, ir aš, Antanas Ryliškis – visi vidutiniokai.

Buvo labai gražus balandis. Paskutinis pavasaris mokykloje. Šiltomis popietėmis mes trise traukdavome mokytis į Rašės pušynėlį. Mokėmės ir gyvenimo filosofiją kūrime, pritaikydami įgytas žinias. Mūsų išvada buvo tokia – po pagrindinio imperatoriaus mirties imperija subyra. Paskui net 37 metus teko

*Pas bitininką Kazimierą Jakubonį. Iš kairės: V. Sirvydis, K. Jakubonis ir A. Ryliškis.
Nuotr. straipsnio autoriaus*

laukti to subyrėjimo. Šaipėmės iš matematizuotų postulatų. „Komunizmas yra tarybų valdžia, plius visos šalies elektrifikacija“. O kas yra elektrifikacija? Komunizmas – minus tarybų valdžia? Ką gausime atlikę veiksmus, jeigu imperializmas yra visos neigiamos kapitalizmo pusės, pakeltos kvadratu?..

Mudu su V. Sirvydžiu kapstėmės iš tuberkuliozės. Man buvo gerokai blogiau, todėl nuo egzaminų atleido, ir aš išvažiavau į kaimą. Po dviejų savaitžių tėviškėje gavau V. Umbraso laišką. Cituoju. „Mūsų mokyklos abitūra pataisų dar negavo, o pirmosios J. Šinkūnas su R. Šilinsku buvo sumauti per algebrą. Jau mane K. Birietienė kiek galėdama movė. Labai panašiai pasielgė su V. Sirvydžiu, A. Grašiu, V. Vilučiu“. Ji dėstė rusų kalbą ir nuolat kažką vaidino iš buvu-

sio aktorės repertuaro. „Trigonometrijos rašomo – ketvertas, nes buvo mažas netikslumas brėžinyje, o dėl to per geometrijos egzaminą komisijos akivaizdoje su Prancinkuliu pasikovėme“. Dėl labai bjauraus elgesio A. Jankūną vien pravarde vadino. „O kai V. Sirvydžiui, algebrą atsakiusiam penketui arba labai stipriam ketvertui, parašė tris, man, B. Maniušiu ir pačiam V. Sirvydžiui dalyvaujant įvyko žiaurios grumtynės su tuo pačiu Prancinkuliu. V. Sirvydis jam pačiam pabrėžė jo žioplumą“.

Turėjome labai gerų mokytojų. Turėjome vidutinių. Turėjome ir kontrastiškų, bet ne piktybinių. Bet buvo ir tokių, kurie žūtbut norėjo sukapti ir sugriovė nė kiek ne blogesnių gyvenimus, o jų proteguoti ir ant šakių iškelti popieriniai penke-

Asmeninė gydytoja Genovaitė visam gyvenimui. Nuotr. straipsnio autoriaus

tukininkai taip ir liko popieriniais žmonėmis.

Laiškas gana ilgas ir skamba tarsi būsimos draugystės deklaracija. Kaip nesitaikstymas su neteisybe, nes didysis melo imperatorius J. Stalinas tą žiemą buvo miręs, o mes ėmėme laisviau kalbėti.

Po mėnesio kaime gavau V. Sirvydžio laišką. „Į Vilnių važiuome mokslo reikalui. Švenčionėliuose išgėrėme po bokalą [alaus]. Aš padaviau pareiškimą į medicinos fakultetą... Turėjau siuntimą į Vilniaus dispanserį pasitikrinti. Tikrino, švietė L. Koganas. Sakė, kad sveikas, jokie gydymo nebereikia... Dabar po senovei dirbu ir spausdinuosi stojamųjų programas – G. Kunigėlis iš Kauno atsivežė“. Vytautas mokykliniais metais dirbo banke „mašininke“ ir galėjo mokytis tik popietinėse pamainose. V. Umbrasas buvo padavęs pareiškimą į radiotechniką Kaune, bet ten nepatekęs įstojo į matematiką Vilniuje. G. Kunigėlis, baigęs mediciną, ir liko chirurgu docentu Kaune. Na, o manęs tą pavasarį laukė ne aukštoji mokykla, bet ilgas ir neprognozuojamas gydymas, sunkios ir traumuojančios operacijos tuberkuliozės institute. Būti ar nebūti?..

Abiturientų klasė Utenos mokykloje, 1953 m. Pirmas iš dešinės – Vytautas Sirvydis. Nuotr. straipsnio autoriaus

Gyvenimas išėjus. Susitikimas Rojuje, 1959 m. Antras iš dešinės – Vytautas Sirvydis. Nuotr. straipsnio autoriaus

Mokyklon sugrįžus, 1960 m. Penktas iš dešinės – Vytautas Sirvydis. Nuotr. straipsnio autoriaus

1958–1959 m. dauguma mūsų laidos abiturientų baigė aukštąsias mokyklas ir buvo išblaškyti po Lietuvą. Labai gabų matematiką V. Umbrasą išgrūdo mokytojauti, nors jis galėjo būti aukštosios mokyklos dėstytojas. Pasisekė V. Sirvydžiui, kad jo gabumus pastebėjo būsimasis prof. Algimantas Marcinkevičius ir pasiėmė savo globon. Aš gi 1957 m. įstojau universitete į biologijos neakivaizdinį ir 1958 m. neatsilikdamas nuo kitų taip pat pradėjau dirbti. Ilgam tai buvo Rojus. Aspirantūra faktiškai SSRS mokslų akademijoje, o Rojuje daugelio žygių ir susitikimų vieta. Mūsų trejetą čia papildydavo ketvirtas – G. Kunigėlis. Kai 1959 m. išėjo E. Remarko „Trys draugai“ ir aš ją tiesiog „suvalgiau“ per naktį, netikėtai atsiskleidė ištikimos draugystės filosofija – kiekviename iš tikrų draugų lieka mūsų likimų dalis.

Sunkus sugrįžimas į tėviškę

Stovime mudu su Vytautu ant aukšto moreninio masyvo prie Jūžinto ežero ir žvelgiame į pakalnę. Kaip tik šioje vietoje daryta chrestomatinė nuotrauka prof. A. Basalyko „Lietuvos fizinės geografijos“ II tomui. Apačioje ežero rina, o tolumoje – nepakartojamo grožio vietovaizdžiai. O už mūsų nugarų, ant aukštokos kalvos, aukštaitiška sodyba – pirkia, tvartas, daržinė. Tai Ratkupio kaimas pačiame Rokiškio rajono paribyje su Utenos rajonu. Čia Vytauto gimtoji sodyba. Čia prabėgo vaikystė, iš čiaėjo kelias į pradinę mokyklą. Iš čia jų šeima bėgo į Uteną nuo išbuvimo ir Sibiro. Prarasta tėviškė. Tėvai lagerio neišvengė, o du brolius Utenoje išsaugojo dėdės ir tetos. Paskui tėvai grįžo, o sodybą pardavė bijodami naujų represijų.

Tėviškė. Pagal A. Basalyką čia – paskutinio apledėjimo pakraštinių

Reginys į Sartų duburį nuo Jūžintų moreninio masyvo. Priekyje – Jūžinto ežero rina. Nuotr. iš: A. Basalykas. „Lietuvos fizinė geografija“, t. 2.

moreninių aukštumų sritis. O šis geografinis rajonas – tai Vakarų Aukštaičių plynaukštė, nepaprastai turtinga gamtinių vietovaizdžių – net 40 rūšių. Plynaukštės teritorija driekiasi nuo Rokiškio, Onušio ir Obelių siaurėje siaurėjančiu trikampiui pagal Šventosios upės ašį žemyn į pietus per Jūžintus, Dusetas, Užpalius, Vyžuonas, Anykščius, Kavarską iki Lyduokių ir Ukmergės. Tai mūsų protėvių sėlių žemė, išauginusi tūkstančius darbščių ir talentingų žmonių. Ši žemė – tai rašytojų, poetų, kultūros veikėjų kilmės genocentras. Galiu tvirtinti, kad egzistuoja ir talentų kilmės genocentra. Ši plynaukštė formavo ir Vytauto pasaulėvaizdį.

Ėjo metai... Prasidėjus sovietinio režimo erozijai, Lietuvoje pradėta leisti kultūros ir mokslo veikėjams nusipirkti išlikusias sodybas, kurių nespėjo sunaikinti didžiulio kaimo gyvenviečių apologeto A. Budvyčio inspiruota politinė vienkiemų naikinimo manija. Tėviškės trauka atvedė V. Sirvydį į sėlišką Levizarų kaimą netoli gimtojo Ratkupio, pačiame Utenos, Zarasų ir Rokiškio rajonų paribyje. Prasidėjo ilgos savaitgalių kelionės į šią ramybės oazę. Yra jo atstatyta sodyba, išlikusi sena obelis ir jo paties pasodintas jau derantis sodelis, jo paties atgaiva – bitynas. Yra pakalnėje tyvuliuojantis ežeras

Pastys, per kurį prateka Šventoji, bet nėra Ratkupio.

Sugrįžus Nepriklausomybei, apie sodybą skyrė žemės, o buvusios šeimininkės sklypą patraukė kiek į šalį. Lygiai taip pat atsitiko ir su jo gimtąja sodyba. Atsiėmė broliai tėvų žemę, bet sklypą kiek patraukė į šalį, o naujam šeimininkui davė žemės apie sodybą. Bandė Vytautas derėtis dėl įvairių mainų variantų, bet grįžti į tėvų sodybą vilčių neliko. Liko tėvų žemė...

Stovime ant Jūžinto šlaito ir kuriame sodybą. Čia bus sodas ir žais anūkai. Trūksta tik kapitalo. Intelktas ir kapitalas niekada netelpa viename žmoguje. Bet sodą reikia pasodinti. Ir aš Vytautą jau pastūmėjau. Levizaruose jis pasėjo ir augina obelių hibridinę populiaciją, gautą sukryžminus japoniškąją veislę ‘Fuji’ su mūsų vietinėmis. Gavo ją jo žmona Genutė iš Kanados. Vytautas – chirurgas iki kaulų smegenų, o aš – selekcininkas. Gal iš tų hibridų išaugs obelis, kuri bus gimusi Ratkupyje ir išgarsins Lietuvą kaip Vytautas Sirvydis? Ir aš, sunkiai vegetuojantis jo pacientas, dar noriu sulaukti tų obuolių.

Širdis išdalyta tūkstančiams pacientų širdininkų, šimtams draugų ir nepažįstamų. Vytaite, ar liks dar sveikos širdies sugrįžti į savo tėviškę?..

Tarp dviejų krantų

DAIVA VILKICKIENĖ

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliučio
viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja

Gyvenimas – lyg tekanti upė. Kiekvieno žmogaus gyvenimo upės ištakos – giminėje. Vėliau jis kuria savo gyvenimo upę, ieško krantų, kuriais galėtų tekėti. Kai krantai siauresni už upės srovę, vandenys veržiasi ieškodami platesnės vagos. Jei vanduo neužpildo visos upės erdvės, jis vos srovėna arba glaudžiasi prie kitos versmės. Suradus savo krantus, upės vandeny atspindžius palieka tekantis laikas ir juo tekantis žmogaus gyvenimas. Artėjant saulėlydžio link, srovė apslopsta, stabteli priversdama apmąstyti pratekėjusias dienas.

„Niekio vertingo ir svarbaus nepadariau. Nors buvo didelių ir plačių svajonių, bet viskas sudužo ir liko tik trupiniai, tik skeveldros. Ir liūdna žiūrėti į praeitį... Visą gyvenimą plaukiau tarp dviejų krantų: pedagogikos ir plunksnos. Ir dabar nežinau, kuriai sričiai daugiau atidaviau jėgų ir širdies, kur daugiau laimėjau. Iš tikrųjų nieko nelaimėjau. <...> Visą laiką tik planavau, ieškojau, siekiau...“ – prisiminimuose rašo buvęs pedagogas, rašytojas Juozas Povilonis, kurio gyvenimo upės ištakos – Rokiškio krašte.

Juozas Povilonis gimė 1910 m. Rokiškio apskrityje, Reisių kaime, netoli Žiobiškio bažnytkaimio, vaikystę „praklajojo“ su po įvairias apylinkes beuždarbiaujančiais tėvais. Žiobiškyje lankė pradinę mokyklą, baigė Skapiškio keturklasę, motinos brolio kunigo P. Katelės

Juozas Povilonis Pasvalio
gimnazijos sode, apie 1943 m.
Nuotr. iš Pasvalio Mariaus Katiliškio
viešosios bibliotekos Krašto kultūros
dokumentavimo centro rankraštyno

remiamas mokėsi Marijampolės marjonų gimnazijoje, Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą. Baigęs universitetą, mokytojavo Kretingos pranciškonų ir Panevėžio berniukų gimnazijose, direktoriavo Pasvalio gimnazijoje, dėstė Kauno kunigų seminarijoje. 25-erius metus kalėjo Jakutijos lageriuose ir 5-erius praleido tremtyje. Grįžęs dirbo Kauno medicinos mokykloje. Mirė 1999 m., žengdamas į 90-uosius gyvenimo metus.

Spalvingoje ir permainingoje Juozo Povilonio biografijos vaivo-

rykštėje išsiskiria sodri kūrybinė literatūrinė veikla. Kūrybinį palikimą sudaro grožiniai kūriniai, kritikos straipsniai, recenzijos, publicistika, vertimai. Kūrybingiausi – tarpukario Nepriklausomos Lietuvos bei vokiečių okupacijos, studijų metai ir gyvenimo Pasvalyje laikotarpis. Ženklus bendradarbiavimas periodinėje spaudoje („Ateitis“, „Pavasaris“, „Šaltinis“, „Židinys“, „Naujoji Romuva“ ir kt.), pasirašinėjant įvairiais slapyvardžiais bei slapyraidžiais: (J. R., J. Po., Jz. Po., Juozaitis, Juozas P., Juozelis, Juzė, P. Juozaitis, P.)

Juozas Povilonis buvo aktyvus iliustruoto savaitinio kultūros gyvenimo žurnalo „Naujoji Romuva“ bendradarbis. Vyriausiasis leidinio redaktorius Juozas Keliuotis savo atsiminimuose mini jį kaip darbštų, atsakingą darbuotoją, rašiusį išsamias recenzijas, objektyvius kritinius straipsnius. Peržvelgus 1934–1936 m. žurnalo „Naujoji Romuva“ numerius, matyti, kad Juozas Povilonis buvo geras literatūros žinovas, perskaitęs daug grožinių kūrinių ir gebėjęs juos detalčiai apibūdinti ir profesionaliai įvertinti. Jo apžvelgiamų kūrinių spektras labai platus – nuo lietuvių autorių kūrybos iki garsiausių pasaulio kūrėjų. Į jo recenzuojamų kūrinių ratą patenka brandi klasika ir jaunų, mažai žinomų autorių kūryba: Cvirka P. „Cukriniai avinėliai“, Keller P. „Hagardos sūnus“;

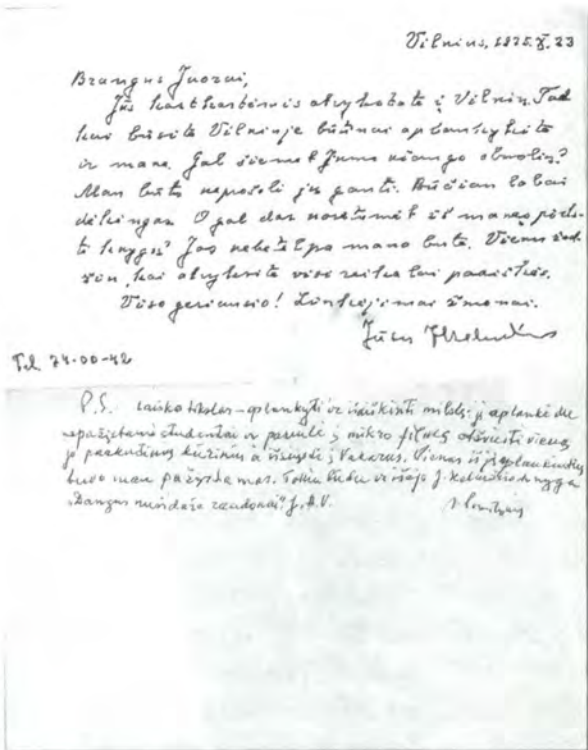

Studentiško gyvenimo akimirka. Juozas Povilonis – antras iš kairės. Nuotr. iš Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centro rankraštyno

Hugo V. „Vargdieniai“, „Žmogus, kuris juokėsi“, Vytė Nemunėlis „Kiškio kopūstai“, Malot H. „Be šeimos“, Maupassant G. „Pjeras ir Žanas“, Bourget P. „Vidurdienio demonas“, Korolenko V. „Aklasis muzikantas“, Santvaras S. „Pakalnių debesys“, Alekna A. „Katalikų bažnyčia Lietuvoje“ ir kt.

Iš laiko atstumo smalsu pažvelgti į specifinį recenzijos žanro pokytį – kuo jis skiriasi nuo šių dienų kūrinio pristatymo visuomenei. Mūsų dienomis naujai išleistas norvegų rašytojos S. Undset romaną „Kristina“ (2008 m., R. Rimantienės vertimas). Iš knygoje ir internetiniuose portaluose pateikiamos informacijos

sužinome, kad šis kūrinys – „tarsi saga apie kelias viduramžių Norvegijos gimines. Pagrindinės kūrinio herojės Kristinos paveikslu autorė atskleidžia ne tik senųjų laikų gyvenimo sampratą ir pasaulėžiūrą, bet ir iškelia amžinąsias vertybes – meilę, tikėjimą, ištikimybę...“ 1935 m. Juozas Povilonis apie J. Žagrakalio verstą romaną rašo: „Tai tikras gyvenimas su visais savo džiaugsmiais ir šėšėliais, tai gyvi žmonės su visomis savo maldomis ir nuodėmėmis. Iš-tisą turinį atpasakoti tiesiog neįmanoma, nes kiekvienas puslapis vis naujo gyvenimo diena, duodanti naują epizodą, kuris nedarko veiksmo eigos, bet tik ryškina ir gilina veikėjų dvasią. Ar gali būti gražesnis epizodas kaip Kristinos burtas prie mirštančio kūdikio arba Simano pasiruošimas išpažinčiai. Tai nepaprastas žmogaus sielos pažinimas, mokėjimas sujungti burtų su visomis kerėjimo galiomis su kasdieniais ir paprastais žmogaus reikalavimais. Kadangi čia viskas yra iš norvegų gyvenimo grynai su visais liaudies

Juozo Keliuočio laiškas Juozui Poviloniui. Kopijos iš Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centro rankraštyno

papročiais ir tradicijomis, tai mūsų mažiau išsilavinusiam skaitytojui bus sunkiau suprantamas, tačiau kūryba pasilieka savo aukštume“. Šių dienų skaitytojų atsiliepimai rodo, kad jiems taip pat ne viskas romane įprasta ir suprantama, tačiau įdomu ir unikalumu būdinga šiaurės tautoms.

Juozas Povilonis turėjo gerus kritikos teorijos pagrindus, išmanė rašymo kultūrą, pats buvo savitas kūrėjas. Išleistas jo novelių rinkinys „Nereikalingi žmonės“, paminėtini romanų H. Bordo „Užsnigtos pėdos“, O. Balzako „Trisdešimties metų moteris“ vertimai. Žurnale „Naujoji Romuva“ taip pat buvo publikuojami Juozo Povilonio vertimai (Assis M. „Antrasis gyvenimas“, Alvaro C. „Terezita“, Dencugis H. „Dekadanso simptomai“ ir kt.), eilėraščiai bei apsakymai. Juozo Povilonio ankstyvoji kūryba – žurnale spausdinti eilėraščiai „Laimei“, „Tau, Hele“ – alsuoja jaunatvišku maksimalizmu, jausmingumu, romantizuota meile, stilingais epitetais ir metaforomis: „Per dangų tyliai krenta saulė...“, „Atėjęs vakaras sustojo pas duris...“ Juose pastebima aukštaitiška tarsena, šių dienų ausiai neįprastos žodžių formos: „blakstienus tamsius“, „ant audroto dangaus“ ir kt. Kūrybiškai brandesnis apsakymas „Kamilia“. Perskaičius keletą kūrinių, galima spėti, kad Juozas Povilonis buvo ryškesnis prozininkas nei poetas.

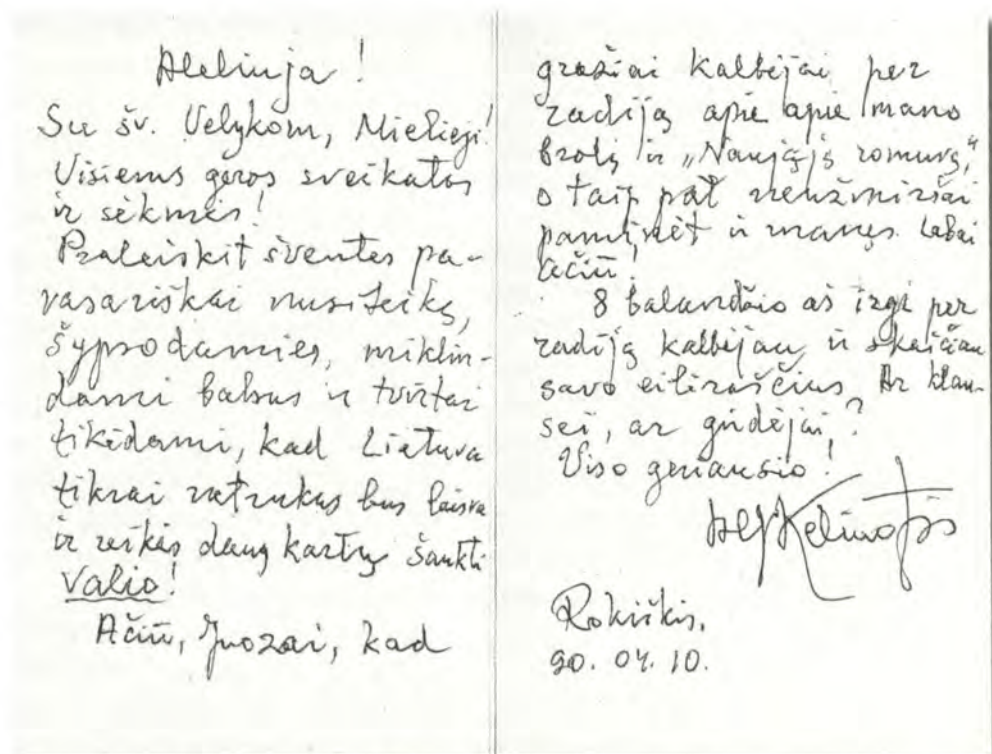
Bendradarbiaudamas leidinyje „Naujoji Romuva“, Juozas Povilonis neabejotinai buvo pažįstamas su broliais Juozu ir Alfonsu Keliuočiais. Juos siejo ne tik kultūrinė, literatūrinė veikla, bet ir gimtinė – šiaurės rytų Aukštaitijos Rokiškio kraštas. Juozui Keliuočiui ir Juozui Poviloniui teko patirti tremtį. Apie artimą bičiulystę byloja Juozo ir Alfonso Keliuočių laišukai, rašyti J. Poviloniui.

Aukštaitiškai atlapširdiški ir poetiški pedagogo, literato Alfonso Keliuočio laišukai. Iš jų sužinome, kad J. Povilonis buvo paskolinęs J. Keliuočiui keletą knygų, o Alfonsas Keliuotis, mirus broliui, įsipareigojęs jas surasti: „Tavo knygos, jei jų Juozas kur nors nenuodangino, nepražus. Aš niekam knygų nedavinėju ir nepardavinėju (man jas ir uždrausta pardavinėti!). Tebestovi kaip stovėjusios. Pirmą progą aš tau jų paieškosiu“. Ilga knygų paieškos istorija galiausiai baigėsi tuo, kad Keliuočiui taip ir nepavyko jų rasti. Iš laiškų galima spėti apie autoriaus nuoširdumą ir paprastumą. Juose Alfonsas Keliuotis teiraujasi apie Juozo Povilonio šeimą: „linksmą ir energingą žmoną“, jaunimą (dukros ir sūnaus šeimas), kuriam linki „visokių gėrybių“, apie artėjančias auksines vestuves, kurioms dera „pakeltom galvom rūpestingai ruoštis“, nes tai „yra retas įvykis, vertas minėt, fotografuot ir apdainuot“. Alfonsas Keliuotis atvirauja ir apie save: prisimena mirusią žmoną, du-

Juozas Povilonis darbo kambaryje. Nuotr. iš Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centro rankraštyno

kras, besiekiančias mokslų Vilniuje, apie brolio palikimą, kurį turįs sutvarkyti: „Ir taip nuolat vis kas nors atsitinka ir neleidžia ramiai gyventi. Na, bet ką padarysi. Aš ir norėjau

Alfonso Keliuočio laiškas Juozui Poviloniui. Kopija iš Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centro rankraštyno

Juozo Povilonio šeima su dėde – Šiluvos dekanu. Nuotr. iš Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centro rankraštyne

neramaus gyvenimo. Ramybė – tai nuobodybė“.

Juozo Keliuočio atvirlaiškiai byloja apie tai, kad Juozas Povilonis buvo ne tik leidinio „Naujoji Romuva“ bendradarbis, bet ir redaktoriaus bičiulis. Laiškuose J. Keliuotis prašo J. Povilonio, jam būnant Vilniuje, būtina aplankyti, taip pat nepamiršta perduoti linkėjimų žmonai. Vienaime laiškų proziškai ir nuoširdžiai teiraujasi apie obuolius, kurių „būtų neprošal gauti“. Kitame užsimena, kad Povilonis jam ypatingai brangus, „vienas iš tų retų buvusios „Naujosios Romuvos“ bendradarbių, kuris liko <...> draugiškas ir ištikimas“.

Juozas Povilonis atsiminimuose „Vieno gyvenimo akimirka“ pasakoja apie paskutinį susitikimą su Juozu Keliuočiu 1945 m. pavasarį. Nebuvo tai džiaugsmingas įvykis, koks turėjo būti susitikus artimiems bičiuliams, bendradarbiams, nesimačiusiems netrumpą laiko tarpą. Atsiminimų autorius mena, kaip eidamas Kauno senamiesčio gatve iš tolo pamatė lėtai einantį žmogų – suvargusį, besislapstantį nuo MGB, pastogės nakvynei ieškančią – profesorių, garsiojo žurnalo „Naujoji Romuva“ vyr. redaktorių, buvusį

energingą, ryžtingą ir nesitaikstantį su aplinka kūrėją, visuomenės veikėją. Juozas Povilonis tuo metu dėstė Kauno kunigų seminarijoje ir buvo prisiglaudęs nedideliame kambarėlyje Vyskupų rūmuose drauge su lotynistu J. Dambrausku. Pakviestas eiti kartu nakvynės Juozas Keliuotis labai apsidžiaugė. Išsilgęs kultūrinio bendravimo, draugiško supratimo, nuoširdumo ir ramybės, J. Keliuotis svečiuose atsigavo, atsivėrė, tačiau buvo matyti, kad jam labai sunku, o ateitis miglota. J. Povilonis su J. Dambrausku svarstė, kaip galėtų padėti šiam mielam žmogui, tačiau visos jų viltys suduždavo atsimušios į realybės sienas. Jiems nepasisekė profesoriaus apgyvendinti ir laikinai paslėpti pranciškonų bažnytelėje bei vienuolyne – visur siautėjo šnipai, išdavikai ir parsidavėliai.

Juozo Povilonio atminty išliko paskutinis vakaras, kurį šildė ir nuotaiką gaivino prokuratoriaus atneštas karštas grogas. Juozas Keliuotis, pradėjęs kalbą nuo pirmųjų tautos didvyrių – knygnešių – priėjo prie dabartinės situacijos Lietuvoje, atidengdamas „vis juodesnius lietuvių tautos bruožus, kuriuos įskiepijo

ir išugdė vergijos metai“. Pasak J. Keliuočio, „kuo didesnė tautai nelaimė, tuo turėtų būti didesnis susiklausymas. Bet niekšybės sėkla nerami. Dabar išlenda tie vergystės daigai. Jie dar ilgai mus kankins“. (P. S. Teisus buvo profesorius. Lietuvių tautą dar ilgus dešimtmečius slėgė sunki vergystės našta.) Neradę ramesnės užuovėjos nei ta, kurioje glaudėsi, matydami, kad Juozui Keliuočiui stinga veiklos, knygų, J. Povilonis ir J. Dambrauskas visaip stengėsi praskaidrinti profesoriaus buvimą šalia. Kol vieną dieną, J. Poviloniui užtrukus paskaitoje, J. Keliuotis nutarė vienas nueiti į valgyklą. Čia, pasak mačiusiųjų, jis buvo dviejų čekistų paimtas už parankių ir išvestas. Po trejų metų profesoriui grįžus, jiems vėl nepavyko susitikti, nes J. Keliuotis buvo nuolat sekamas ir įtarinėjamas. „Jis norėjęs grįžti, bet likimas stūmė į nelaimę. Kai jis, eidamas grįžtelėjęs, tarpuvartėje stovėjęs rūmų sargas kažkam rodęs į jį“, – atsiminimus apie „taip reikalingą ir brangų Lietuvai žmogų“ – Juozą Keliuotį – užbaigia jų autorius.

Tik viena gyvenimo akimirka. Kokia stipri ir talpi ji gali būti! Viena gyvenimo akimirka, prie tvirto „Naujosios Romuvos“ kranto jungusi ir skyrusi gyvenimu plūtančias upes – tris prieškarinio Lietuvos kultūros aristokratų, Rokiškio krašto sūnus – Alfonsą Keliuotį ir du Juozus – Juozą Keliuotį ir Juozą Povilonį.

Nepaisant blaškymosi „tarp dviejų krantų“, Juozas Povilonis savo kasdieniniu darbu sukūrė sraunią, į daugelį mažų vagelių išsišakojusią upę, skalavusią literatūros krantus, gaivinusią kultūrą ir kėlusią jaunimo lietuvių dvasią.

Kol buvo, yra ir bus tokių žmonių, gyvenimo krantais niekada nepaliaus tekėjusios upės.

Dvasinės ir kūrybinės galios žmogus

Vargonininko, kompozitoriaus, solisto ir dailininko
Aloyzo Jasiulionio 65-mečiui

JEVLAMPIJUS LAŠKOVAS

Gamtos mokslų daktaras, geologas

Vargonuoja Aloyzas Jasiulionis, 2008 m. Nuotr. straipsnio autoriaus

Jau dvidešimt devyneri metai, kai Vilniaus miesto Žvėryno Švenčiausiosios Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo (Švč. M. M. N. P.) bažnyčios vargonininkas Aloyzas Jasiulionis kasdien rytais ir vakarais, esant giedrai ar ūkanai, lyjant ar sningant traukia iš Lazdynų groti vargonais per mišias parapijiečiams. Sekmadieniais ir švenčių dienomis liturgiją puošia

du bažnyčios chorai (lietuvių ir lenkų), gieda pakviesti profesionalūs solistai, groja nedideli orkestrai arba atskiri instrumentai, skamba pripažinti chorai. Visus juos traukia ne tik gražiai skambantys bažnyčios vargonai, bet ir noras atlikti melodingus A. Jasiulionio sukurtus sakralinės muzikos kūrinius.

Koks buvo maestro kelias į šias dvasines vertybes? Jis prasidėjo dar vaikystės metais Jūžintų valsčiaus Jurgiškių kaime. Tėvas Petras Jasiulionis turėjo puikų balsą, todėl jį kviesdavo giedoti laidotuvėse, dainuoti vestuvių ir švenčių puotose. Motina Stefanija Aloyzą vesdavo į Jūžintų bažnyčią, kur jis girdėdavo vargonus ir chorą. Mokyklos mo-

kytojas Valdas Miškinis, pastebėjęs Aloyzo muzikinius gabumus, pamokė groti bažnyčios vargonais. Norą groti palaikė vargonininkas, ir po kurio laiko Aloyzas tapo jo padėjėju. Turėjo reikšmės paveldėtas gražus balsas. Žinia apie talentingą jaunuolį plito Sartų krašte. Per atlaidus ar kitomis progomis A. Jasiulionis kviečiamas groti vargonais Kriaunų bažnyčioje, kurios vargonininkas ir klebonas jį vadino „vunderkindu“.

Atėjo šaukimas į kariuomenę. Tarnavo Pamaskvėje, muzikos padalinėje. Čia išmoko įvairių muzikos žanrų. Įdomu, kad koncertų programose būdavo ir lietuviškų dainų, tarp jų „Ant kalno mūrai“. Po kariuomenės dirbo melioracijoje: kasė

griovius, klojo keraminius drenažo vamzdžius, bet tai truko neilgai.

Mintys apie muziką atvedė Aloyzą į Panevėžio muzikos mokyklą, kur baigė tris choro dirigavimo kursus. Pas kompozitorių Antaną Belazarą lankė harmonijos ir kompozicijos pamokas. Mokslus toliau tęsė Vilniaus Tallat Kelpšos aukštesniojoje muzikos mokykloje, Kazio Gutausko vokalo

klasėje. 1973–1980 m. A. Jasiulionis dainavo Lietuvos valstybinio operos ir baletų teatro chore, koncertavo miesto estradiniuose ansambliuose ir kapelose kaip solistas (sodrus baritonas) ir akompaniatorius (akordeonas, pianinas). Laiko tėkmės pagautas sukūrė nemažai labai melodingų estradinių dainų. Jų žodžius parašė nemažiau talentingas operos choro aukšto tembro tenoras Rudolfas Minajevs. Chorvedys sakydavo: „Jeigu nėra Rudolfo – nėra choro“.

Tačiau A. Jasiulionio pašąmonėje skamba vargonų akordai. Prisimename giesmės, pradėtos kurti dar vargonuojant Jūžintuose ir Kriaunose. Jos tobulinamos, rašomos naujos. Kai kurios buvo pagrotos ir pagiedotos

Švč. M. M. N. P. bažnyčioje. Tuo metu joje dirbęs patyręs kunigas Stasys Lidys pastebėjo A. Jasiulionio talentą ir pasiūlė dirbti vargonininku. Operos ir baletų teatro direktorius Virgilijus Noreika, pasirašydamas A. Jasiulionio atleidimo iš darbo pareiškimą, pasakė: „Pasirašau su liūdesiu“, o sužinojęs, kad dirbs vargonininku, pridėjo: „Bažnyčioje irgi menas“. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Aloyzas stažavo Lietuvos muzikos akademijoje pas vargonų klasės profesorę R. Marcinkutę.

Prasidėjo didžiulis A. Jasiulionio darbo ir kūrybinės veiklos laikotarpis, per kurį sukūrė daugiau kaip 20 mišių, tris koncertus, daugybę giesmių, preliudų, fugų vargonams, keletą simfonijų, „Requiem“, dainų. 1990 m. sukurtas mišias Šv. Mato garbei atliko LMA baigusi, puikų mecosoprano balsą turinti Ilona Viselgaitė. Maestro jos balsą įvertino kaip „Dievo dovaną“. Nepaprastai melodingos mišios Šv. Aloyzo ir Šv. Bernardo garbei. Jas atliko bažnyčios choras, solistė Stasė Daukšienė

su dviem smuikais, fleita ir varpais, vargonuojant autoriui. 1990–1993 m. A. Jasiulionis sukūrė mišias šv. Cecilijos garbei. Pirmą kartą jos buvo atliktos Žvėryno bažnyčioje kardinolui Audriui Bačkiui aukojant mišias Dievo Motinos Marijos garbei. Šias mišias vėliau giedojo jungtinis Vilniaus ir Kauno choras „Ainiai“ Karmelitų bažnyčioje Kaune, o po to Vilniuje. 1993 m. parašytos mišios „Stebuklingoji rožė“ dviem balsams ir vargonams. Vėlykų ir kitų švenčių mišioms maestro kūrė giesmes, o žinomiems klasikinių giesmių „Ave Maria“, „Agnus Dei“ žodžiams parašė naują, tik autoriui savitą melodingą muziką. Jas atlikdavo pats autorius, kartais duetu su R. Minajevu ar dramatišku tenoru A. Belanu. Pastarojo iniciatyva buvo išleisti keli kompaktiniai diskai, kuriuose, be sakralinės klasikos kūrinių, įrašytos A. Jasiulionio sukurtos giesmės, improvizacijos.

Brendo poreikis sukurti reikšmingesnius muzikos kūrinius. Tai „Requiem“ sausio 13-ąją žuvusiųjų

už Lietuvos nepriklausomybę atminimui. Tai tarsi lopšinė išeinantiems ir grįžtantiems į šią žemę. Kūrinį atliko 1995 m. sausio 12 d. per varkines mišias keturios muzikos akademijos absolventės, filharmonijos altininkas Remigijus Vitkauskas ir autorius. Popiežiaus Jono Pauliaus II vizito Lietuvoje garbei A. Jasiulionis sukūrė mišias (1995 m.). Iškilmingos, labai graakščios ir melodingos mišios popiežiaus Šv. Benedikto garbei parašytos 2009 m. Dedikuotų popiežiams mišių ir kitų bažnytinės muzikos kūrinių įrašai buvo nusiųsti į Vatikaną. Už tai vargonininkui suteiktas apaštalinis palaiminimas. 1996–1997 m. sukurta simfonija 1, 2000 m. – „Anno 2000“.

Pirmaisiais atkurtos nepriklausomybės metais A. Jasiulionis nemažai savo kūrinių – mišių ir giesmių – perdavė apsilankantiems Žvėryno bažnyčioje svečiams iš Amerikos. Tai sužinojęs, JAV William H. French fondas A. Jasiulioniui pasiūlė tris mėnesius kiekvieną penktadienį Dievo garbei parapijiečiams

groti bažnytinę muziką, už tai buvo suteikta nedidelė finansinė parama. Atsidėkodamas maestro sukūrė tris koncertus vargonams ir dedikavo juos W. H. French (1995–1996 m.). Švč. M. M. N. P. bažnyčioje juos pagrojo prof. Leopoldas Digrys ir jo mokiniai. Tai savotiškas autoriaus kūrybinių galių pripažinimas.

Kurti muziką naujoms giesmėms A. Jasiulionį paskatino parapijietė pedagogė dailininkė Nijolė Smilgienė, kuri pasiūlė savo eilių pluoštą, aukštinantį Amžinąjį grožį ir Žmogaus dvasingumą. 1997 m. išleistas dešimties giesmių ir dainų rinkinys „Kaip padėkot?“, o 2002 m. – kartu su Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų fakulteto dėstytojo muziko monsijoro Pranciškaus Tamulevičiaus kūrinių trisdešimties giesmių rinkinys „Prisikėlimo Šviesa“. Leidiniai buvo pristatyti bažnyčioje. Giesmes atliko Vilniaus miesto profesionalūs chorai „Liepos“ (vadovė A. Zupkauskienė) ir „Versmės“ (vadovė A. Valentukevičienė). Ne kartą A. Jasiulionio kūrinius bažnyčios vargonais grojo garsi Lietuvos vargonininkė Živilė Survilaitė. Giesmė „Marija, Motina Švenčiausia“ išspausdinta jaunimo žurnale „Žvaigždutė“.

Nesvetima A. Jasiulionio ir pasaulietiškoji dainų kūryba. 1975 m. buvo parengtas dešimties dainų, sukurtų dainuojant operos chore, rinkinys „Tyliai teka Nemunėlis“. Jos melodingos, nuoširdžios, atitinkančios geriausias lietuvių liaudies ir profesionalių kompozitorių dainų tradicijas. Įspūdingai skamba muzika, sukurta pagal Bernardo Brazdžionio eilėraščių „Gyvajai Lietuvai“ ir „O nelaimingoji Tėvynė“ žodžius. Pažymėtina pagal poetės Teofilijos Žemaitytės eilių žodžius sukurta muzika, skirta talentingam Rokiškio krašto poetui Pauliui Širviui atminti, pagal poetės Irenos Bajorūnaitės eilėraščių, skirtą sūnui Vilmantui, „Tėviškė“ ir kt. Rokiškio 500 m. jubiliejaus pro-

Aloyzas Jasiulionis savo paveikslų apsuptyje. Nuotr. straipsnio autoriaus

ga sukūrė himną miestui (žodžiai N. Smilgienės).

Kūrybinių ir dvasinių jėgų šaukiamas A. Jasiulionis ėmėsi paveikslų tapybos. Jo žodžiais tariant, „piešimo nesimokiau ir nenorėčiau mokytis. Noriu turėti savą braižą, todėl net į parodas nevaikštau“. Mėgiamos tapybos spalvos – mėlyna, geltona, raudona, juoda. Būdinga stiliaus įvairovė – nuo realizmo iki abstrakcijų ir modernizmo. Nemažai savo paveikslų išdovanojo žmonėms, kartais net ir mažai pažįstamiems, dalį pardavė už simbolinę kainą. 50 metų jubiliejaus proga Profsąjungų rūmuose buvo surengta paveikslų paroda, o jubilieato muziką atliko Vilniaus choras „Ainiai“ (dirigentas Algis Norvilas).

Kyla klausimas – kokia maestro Aloyzo Jasiulionio dvasinių ir kūrybinių galių paslaptis? Ji slypi žmogaus prigimtyje (genuose), nuostabioje Jūžintų krašto gamtoje, per šimtmečius susiklosčiusiame senolių ir tėvų gyvenimo būde, įtvirtinusiame pojūtį ir meilę gimtajam kraštui bei jo tradicijoms. Todėl A. Jasiulionio muzika yra išskirtinė, savita. Visuose kūriniuose girdimi tautinės muzikos akordai. Tapyboje jaučiama nostalgija saulėlydžiams kalvų ir

ežerų fone, tradicinių kaimo gėlių – alyvų, ramunių, bijūnų puokštėms, senojo kaimo troboms, bažnyčioms, koplyčioms, kryžiams, kapams ir kapinėms. Maestro giedojimas ir dainavimas labai natūralus.

Padaryta daug darbų, tačiau reikiamo kvalifikuoto įvertinimo nėra. Būtų tikslinga Rokiškio krašto muzikams turėti kūrinių natas ir partitūras, supažindinti visuomenę su nuostabiai gražia A. Jasiulionio kūryba. Maestro pernelyg kuklus, jautrus ir pažeidžiamas, nelinkęs bendrauti, atpažįstantis ir suprantantis žmogų iš pirmo žvilgsnio. Ir šiandien jame dega aistra kūrybai. Ją palaikė bažnyčios klebonai Algimantas Keina, Kęstutis Brilius ir Stasys Puidokas. Maestro lydi žmonos Danutės dėmesys, suprantančios ir muziką, ir dailę, bet labiausia patį maestro. Sūnus Tomas paveldėjo tėvo muzikinius gabumus, tačiau kol kas jų nerealizuoja. Aloyzą ir Danutę džiugina graži sūnaus šeima, marti Marija, ypač anūkė Greta.

65-ųjų gimimo metinių proga linkime maestro Aloyzui Jasiulionio išlikti savimi, o tai reiškia, kad parapijos ir Rokiškio krašto bei Lietuvos žmonėms atsivers nauji dvasinės kultūros klodai.

Stasys Naginskas

Poetas, kritikas, vertėjas, pedagogas Stasys Naginskas gimė 1891 m. vasario 17 (5) d. Bružių kaime, Smilgių valsčiuje, Panevėžio apskrityje, dabartiniame Radviliškio r. Pradinius mokslus ėjo Rozalimo pradžios mokykloje, 1903–1911 m. mokėsi Panevėžio realinėje mokykloje. Panevėžyje įsitraukė į kultūrinę veiklą. Stasys pradėjo siuntinėti korespondencijas ir pirmuosius eilėraščius į „Aušrinę“ ir „Viltį“, o grįžęs atostogų į kaimą čia organizuodavo spektaklius ir pats juose vaidindavo.

Baigęs mokslus Panevėžyje, 1911 m. jis įstojo į Maskvos matininkų institutą, nors ir viliojo humanitariniai mokslai. Stasys Naginskas ruošėsi tapti inžinieriumi geodezininku, mat baigęs realinę mokyklą, kur buvo sustiprintas matematikos mokymas ir nebuvo dėstoma lotynų kalba, tęsti mokslus galėjo tik panašaus profilio aukštojoje mokykloje. Be to, ten buvo garantuota stipendija – 300 rb per mokslo metus. Dar besimokydamas institute, Stasys pradėjo domėtis kalbos klausimais: konsultavosi su profesoriumi N. Sokolovu ir lietuviais kalbininkais J. Jablonskiu bei K. Būga. Taigi tikslių mokslų studijų jam ir nebeteko baigti – jis įsitraukė į visuomeninę veiklą, tapo „Aušrinės“ redakcijos nariu, dirbo „Lietuvos žinių“ ir „Santaros“ redakcijose. Naginskas rašė straipsnius apie M. K. Čiurlionio kūrybą, pirmasis į lietuvių kalbą išvertė J. Baltrušaičio

eilėraščius. Be darbo redakcijose, jis rengė spaudai Z. Gaidamavičiaus-Gėlės poezijos knygą. Be to, dėstė lietuvių kalbą įvairioms žmonių grupėms, buvo Lietuvių draugijos Aukštųjų Maskvos mokyklų moksleiviams šelpti valdybos narys. Jis rūpinosi kasmėnesinių vakarėlių rengimu, pats vaidino ir režisavo. S. Naginskas buvo ir Knygų leidimo komisijos sekretorius. Jis talkino K. Būgai, rengusiam J. Juškos žodyną, kūrė lietuviškus technikos mokslų terminus.

Panašia veikla S. Naginskas užsiėmė ir atvykęs į Vilnių 1918 m.: dirbo karo terminologijos komisijoje, sekretoriavo Lietuvos mokslo draugijoje, bendradarbiavo spaudoje. Išvertė V. Šekspyro, G. Longfelo, A. Mickevičiaus, J. Kupalos poezijos. Bendradarbiaudamas spaudoje – „Lietuvos žiniose“, „Literatūros naujienose“, „Ryte“, „Tautos mokykloje“, „Naujojoje Romuvoje“ – Stasys pasirašinėjo slapyvardžiais: Stasys Pumpuras, Simas Stūra, Nagas Stajė, Nagingajai Stajė, Nagmantas S., Nagmantas St., Negmantas St., S. Nagas, Seniukas A., Skųstasai, Stasys, Stūra, Simas.

1919–1922 m. S. Naginskas mokytojavo 1-ojoje Vilniaus vyrų gimnazijoje, vėliau pavadintoje Vytauto Didžiojo vardu. 1922 m. dėl susiklosčiusios politinės situacijos jis buvo priverstas palikti Vilnių ir apsigyventi žmonos, taip pat pedagogės

ir literatės Adelės Diržytės tėviškėje – Rokiškyje. Čia jis pradėjo dirbti gimnazijos vicedirektoriumi. Stasys Naginskas dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą vyresnėms klasėms. Stasys su žmona išaugino dvi dukras: žinomą dailininkę Ievą Naginskaitę bei pedagogę ir literatę Eleną Naginskaitę-Vajegieneę.

Iš Rokiškio S. Naginskas siuntinėjo spaudai straipsnelius kalbos klausimais, padėjo K. Būgai rinkti lietuviškus žodžius, į šį darbą įtraukė ir moksleivius. Deja, vis labiau ėmė silpti sveikata. 1928 m. gydytojai nustatė atvirą tuberkuliozę ir konstatavo, kad jam gyventi belikę keli mėnesiai. Šiek tiek pagerėjus sveikatai, jis dar kelerius metus mokytojavo, bet, ligai vėl paūmėjus, gydytojų komisija nustatė šimtaprocentinį nedarbingumą. 1935 m. Stasys Naginskas išleistas į pensiją, jam paskirta 300 litų mėnesinė pensija. Tačiau tai jo nepalaužė: jis ir toliau nagrinėjo Lietuvos istorijos klausimus, savarankiškai mokėsi anglų kalbos ir, susidomėjęs V. Šekspyro kūryba, iš originalo 1938–1939 m. išvertė „Hamletą“. Tai buvo pirmasis šio kūrinio vertimas į lietuvių kalbą, nors niekur nebuvo spausdintas, tačiau juo naudojosi Rokiškio gimnazijos mokytojai dėstydami V. Šekspyro kūrybą. Stasys Naginskas mirė 1955 m. balandžio 12 d. Palaidotas Rokiškio kapinėse.

Žurnalo redakcinė kolegija

Mokytojus Naginskus prisimenant...

ALFONSAS KELIUOTIS

Su Naginskais susidūriau pradėjęs lankyti Rokiškio gimnaziją. Jie abu čia mokytojavo. Abu čia dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą: Naginskas – vyresnėse, Naginskienė – žemesnėse klasėse. Abu buvo stambūs, aukšti, iš paviršiaus atrodė kiek lėtoki, bet iš tikrųjų gyvenime buvo linksmi, mieli ir simpatiški.

Naginskienė mane mokė antroji ir trečioji klasėse. Šiose klasėse ji buvo ir auklėtoja – rūpestinga, gera, švelni. Niekad be reikalo nesibardavo. Sugebėdavo greit pašalinti klasėj iškilusius nesklandumus ir taikiai likviduoti bet kokius kilusius klasės vaidus.

Ji labai mylėjo gimtąją lietuvių kalbą ir tą meilę stengėsi kaip sugebėdama įdiegti ir mokiniams. Naginskienė mums didžiudamasi prisipažino, kad 1904 m. išgirdusi, jog jau panaikintas lietuvių spaudos draudimas ir knygas bei laikraščius leidžiama spausdinti lietuviškai, iš to didelio džiaugsmo verkė ėmusi, ašarom apsipylusi. Taip pat patyrėm, kad Naginskienė savo žaliojoje jaunystėj, būdama dar Adelė Diržytė, buvo pradėjusi rašyti ir išleido net savo kūrybos knygelę „Gyvenimo pasaka“. Ta knygelė anuo metu buvo ir gimnazijos bibliotekoje. Aš pasistengiau ją gauti ir tuojau su įdomumu perskaičiau. Jos turinio papasakot neapsiimu. Seni laikai, mažai ką dabar beatsimenu. Atsimenu tik tiek, kad čia minimas ir

*Adelė ir Stasys Naginskai su dukromis
Elena (kairėje) ir Ieva, 1940 m. birželio 31 d.
Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos archyvo*

vaizduojamas ūkininkas Šiupinys ir jo šeima. Naginskienė, tuos laikus minėdama, visiems džiaugdavo, kad jos kūrybą teigiamai vertino ir gyrė Vaižgantas. Kur tik ją sutikęs, vis ragino nemesti plunksnos ir būtinai rašyti. Tačiau karas, mokytojavimas, šeimos rūpesčiai trukdė jai kurti. Kasdien ji rašymą vis atidėliojo ir atidėliojo. Ir tik senatvėjęl vėl buvo užsidegus kūrybos ugnim. Dabar ji parašė „Krūminė“. Parašiusi atsiuntė ją į „N. Romuvą“. Brolis (Juozas Keliuotis – red.) perskaitęs nusprendė, kad „Krūminė“ reikia

atspausdinti kuriam nors jaunimo laikrašty, nes ji savo nuotaika yra jaunimui artimiausia ir labiausiai jam patiks ir jį žavės. Aš ją nuvežiau į „Ateities spindulių“ redakciją. Juos tuomet redagavo B. Brazdžionis. Brazdžioniui ji labai patiko ir tuojau pat buvo atspausdinta. O Rokiškyje ji, parodyta gimnazijos scenoje, kaip mačiusieji pasakoja, tikrą furorą čia sukėlė. Taigi Naginskienė tikrai buvo Dievo apdovanota kūrybos kibirkštėle. („Krūminė“ publikuota žurnale „Prie Nemunėlio“ 2009 Nr. 1.)

Naginskienė stengėsi ir mokinuose ugdyti kūrybos daigus. Trečioji klasė mes rašėm ne tik diktantus ir atpasakojimus, bet ir rašinius. Per žiemos atostogas buvo duotas parašyti rašinys „Kaip aš praleidau Kalėdas“, o per Velykų atostogas rašinys „Pavasaris“. Po atostogų parašytus rašinius balsiai skaitėm per pamokas ir vertinom. Atsimenu, mano rašinys „Pavasaris“ patiko mokiniams, jį taip pat pagyrė ir mokytoja. Tai mane nuteikė kūrybiškai. Paskatino ieškoti temų ir rašyti.

Naginskas man literatūrą ir kalbą dėstė aštuntoji, paskutinėji, gimnazijos klasėje. Apie jį aš jau daug buvau girdėjęs. Jau žinojau, kad jis jaunystėj rašė eilėraščius ir juos Pumpuro slapyvardžiu spausdino „Aušrinės“ ir „Vilties“ laikraščiuose. Du jo eilėraščiai buvo ir P. Klimo

Elena Naginskaitė-Vajegienė (kairėje) ir sesuo dailininkė Ieva Naginskaitė Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje, 1991 m. Nuotr. G. Dainio

„Skaitymų knygoj“, kurioj įdėtus kūrinius skaitėm ir nagrinėjom II ir III klasėj. Ypač populiarius ir visų deklamaut mėgstamas buvo jo eilėraštis „Pabudęs vaidila“. Atsimenu, kai vėliau, jau studentu būdamas, Joninių naktį aš plaukiau Nemuno vandenimis laivu su draugais į Rambyną, į Rasos šventę, jį nuostabiai gražiai laive deklamavo su mumis kartu vykęs Kauno teatro aktorius Steponavičius.

Labai vertinau ir mylėjau Naginską kaip literatūros dėstytoją. Prieš jį dėsčiusieji mokytojai paprastai vieni prakalbėdavo visą pamoką, visai užmiršę mokinius, jų visai nekalbindami. O Naginskas rūpinos, kad per pamokas mokiniai daugiau kalbėtų negu mokytojai.

Pirmiausia iš mokinių reikalavo, kad nagrinėjamuosius kūrinius būtinai jau iš anksto būtų visi perskaitę. O dėstydamas rūpinos mokinius įtraukti į darbą ir kūrinio nagrinėjimą. Turėdavo mokiniai pasakot, apie ką ir kokia tema kūrinys parašytas. Kokie veikėjai ir kokios jų kūno ir charakterio ypatybės. Kokia kūrinio idėja ir kuo norima juo pamokyti.

Kai buvo nagrinėjamas V. Krėvės „Šarūnas“, atsimenu, mokytojas tuoj ir paklausė mokinių: o kokia Šarūno idėja? Kuo norima jus pamokyti? „Kaip viena saulė danguje, taip vienas valdovas Dainavoj turi būti“, – pasakiau aš prisiminęs Šarūno žodžius kūriny. Teisingai, pritarė man mokytojas. Tik susivienijusi Lietuva tapo stipri, galėjo atsispirti kryžiuočiams ir kitiems priešams. O prūsai buvo pavergti ir žuvo todėl, kad buvo valdomi daugelio tarp savęs besipešančių kunigaikštukų.

Naginskas dar skatino mus atidžiai sekti spaudą ir randamus juose straipsnius apie mums rūpimus rašytojus atsidėjus perskaityti. Dažnai jis pats ir į klasę atsinešdavo jų paskaityt. Štai, kai ėjom klasėj Tolstojų ir Dostojevskį, jis atsinešė į klasę 1929 m. „Židinio“ numerį su straipsniu apie juos, parašytus mano brolio. Mokytojas liepė man, kaip geriausiam klasės skaitovui, jį balsiai perskaityti. Aš su malonumu jį perskaičiau, o visi mokiniai su malonumu jį išklusė.

Aš, klausydamas mokytojo patarimų ir nurodymų, gerai pasiruošiau lietuvių kalbos ir literatūros egzaminams ir puikiai juos 1930-aisiais, Vytauto Didžiojo metais, išlaikiau. Aš vienintelis iš Rokiškio dviejų aštuntųjų klasių išlaikiau lietuvių kalbos ir literatūros egzaminus penketui. 1930 m. rudenį, išvykdamas iš Rokiškio, užėjau atsisveikinti su savo mylimu mokytoju. Padėkojau už suteiktas literatūros žinias ir gautus iš jo naudingus patarimus.

Nuvykęs į Kauną, įstojau į Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinį fakultetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros.

Literatūrą studijuoti man buvo nesunku ir sekė, nes jau Rokišky mokytojo Naginsko buvau išmokytas literatūros kūrinius nagrinėti ir tirti. Žinojau, ko juose ieškoti ir kuo žavėtis.

Su mokytoju Naginsku ryšiai nenutrūko ir Kaune. 1931 m. brolis pradėjo leisti „N. Romuvos“ žurnalą. Aš tapau žurnalo sekretoriumi.

Netrukus „N. Romuva“ susidomėjo ir mokytojas Naginskas ir tapo žurnalo bendradarbiu. Pradėjo jį siuntinėti įvairius straipsnelius kalbos klausimais. Visi jie buvo mielai „N. Romuvoj“ spausdinami ir už juos jam buvo dėkojama. Linkiu visiems mokytojams būti tokiais šauniais mokytojais ir Lietuvos patriotais, koks buvo Stasys Naginskas.

Ieva Naginskaitė. *Kaimelis pavasarį*, 1962 m., 59x67 cm

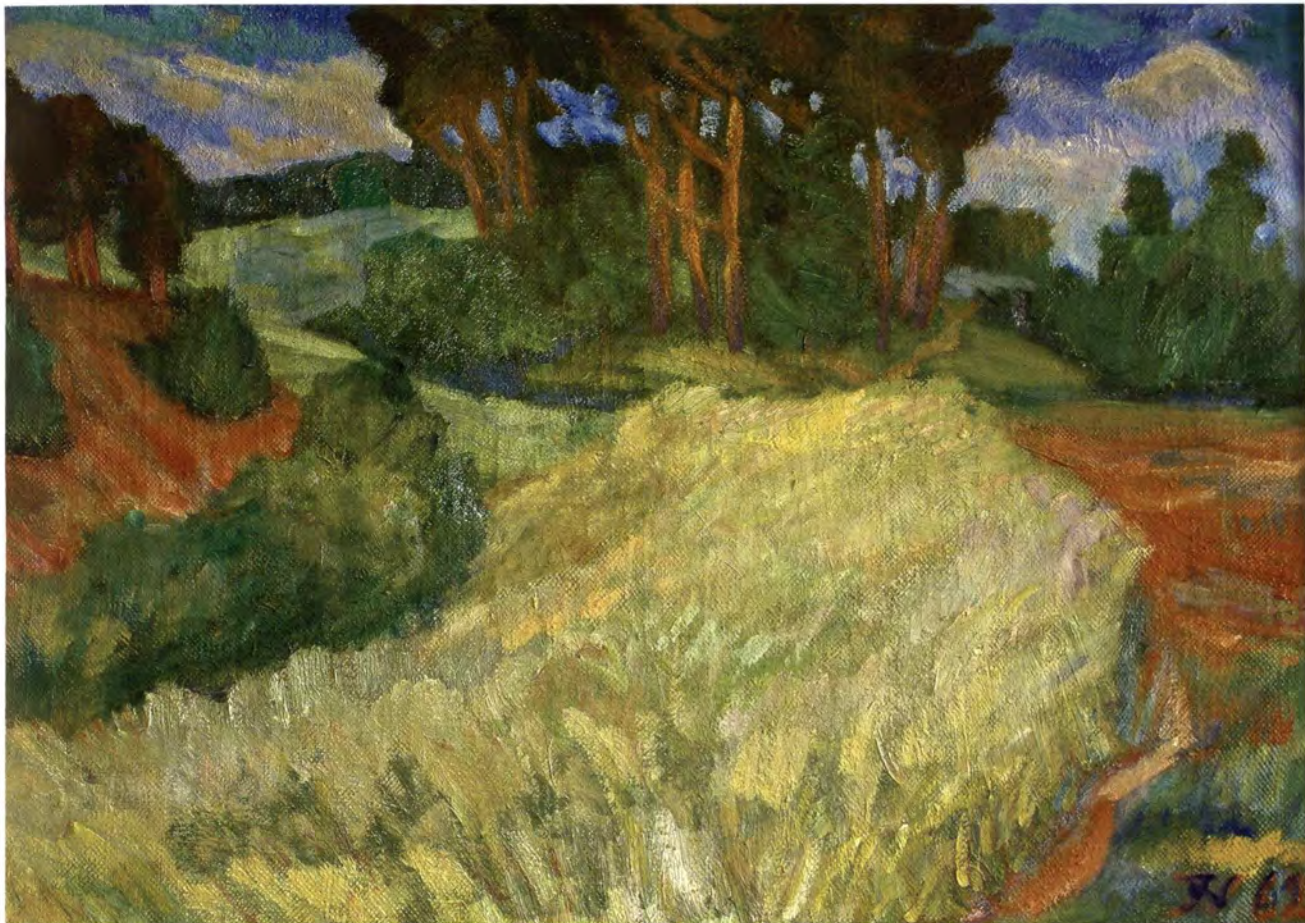
Ieva Naginskaitė. *1863 m. sukilimas*, 1965 m., 81x105 cm

Ieva Naginskaitė. *Dvivaizdis paveikslas*, 2001 m.: *Elektrėnai naktį*, 1965 m., 82x105 cm,
Elektrėnų jėgainė, 1959 m., 51x70 cm

Ieva Naginskaitė. *Dvivaizdis paveikslas*, 2001 m.: *Suarti kalneliai*, 1964 m., 60x73 cm,
Kiemas Antakalnyje žiemą, 1960 m., 35x50 cm

Ieva Naginskaitė. *Antaviliai*, 1961 m., 56x80 cm

Ieva Naginskaitė. *Dvivaizdis paveikslas*, 2001 m.: *Paukščiai parskrido*, 1975 m., 72x97 cm,
Stelmužės qžuolui 2000 metų, 1966 m., 55x40 cm

Ieva Naginskaitė. *Dvi vaizdis paveikslas*, 2001 m.:

Sudaužyta saulė, 1966 m., 75x60 cm,
Kūrybos angelas, 1960 m., 50x35 cm

Ieva Naginskaitė. *Dvi vaizdis paveikslas*, 2001 m.:

Vilniaus verbos, 1969 m., 81x100 cm,
Veronika, 1976 m., 50x35 cm

Elena Naginskaitė-Vajegienė

Gimtoji žemė

Tu tiktai pajuodus žemė?
Tik smiltis ar grumstas molio?
– Klumpa žmonės – rankom semia –
– Jei negrįztume namolio –

– Ašarom tave drėkinsim,
Išdžiovinsim atdūsėliais –

Ir bučiuoja žemę gimtą –
– Krūpčioja beržų šešėliai –

1948

Vyšnių sodas

Lyg sapne, lyg tai svajonėje vis rodos –
Vėtros daužomas pražydyusias šakas renku...
Ir matau, kaip mėnesienoj šviečia sodas,
Vėjas perbėga – ir sninga nuo šakų...

Balta! Balti medžiai supasi vienodai.
Vaikštau žiedlapiais apkritusiu taku...
Ne, nevaikštau –

Išparduotas sodas –

Oi nelaužkit žydinčių šakų!
Oi nekirskit!
Neiškirskit vyšnių sodo...

1949

Atidarysiu dainų skrynelę.

Aš – dainų mergužėlė.

LIAUDIES DAINA

*Pelija žodžiai –
Seniai nepravėdinta dainų skrynia.
Bijau paliesti sudūlėjusių eilių staltiesę,
Kad nesubyrėtų...
Reikia austi naują.
Apmečiau audeklą,
Tik nerandu rašto,
Kurio nieks dar nebūtų audęs,
Tik ataudai dar lauke tebežydi...*

1982

*Žiūriu į savo vaikystės dangų –
Tuščias...
Nebėra atgaivos.*

*Kyla vėjas,
Žvarbsta kūnas.
Jau vakarėja.*

Kur man susišildyti?

*Kuriame dangų žemėje:
Yra ir dievų, ir šventųjų...
Tuščia...*

Kur man susišildyti?

*Kursiu dangų savy...
Uždegsiu širdies židinį.
Susišildysiu.*

*Įkuros sudrėkę.
Neįsidega...*

1981

Atsakomybė

*Klausiu skrendantį varnėną:
– Ar aš kalta, kad inkilas tuščias?
– Tavo vyras jį įkėlė,
Kad tau būtų linksma.*

*Klausiu džiūstančią obelį:
– Ar aš kalta, kad tu bevaisė?
– Tavo motina mane pasodino
Ir tau paliko.*

*Klausiu užgriūnantį šulinį:
– Ar aš kalta, kad niekas iš tavęs nebergeria?
– Tavo seneliai mane iškasė
Ir paliko ainių troškuliui malšinti.*

*Pasisėmiau vandens iš savo senelių šulinio,
Palaisčiau motinos obelį,
Pasukau inkilą į saulę...
Tada priėjo dukra ir sako:
– Mama, tu nesikišk į svetimus reikalus.
Aš jau didelė.*

*Ir pražydo obelis...
Ir sučiulbo varnėnas...*

Bet man buvo liūdna.

1982

*Nei švinta, nei temsta –
nyki pilkuma –
prieblanda...*

*Minkštais katės žingsniais
klastingai atsėlina baimė
ir sliuogia širdin
kaip paukščio lizdan,
ir tiesia nagus...*

*skubiai degu lempą,
kad savo didumą išvysčiau
šešėlyje iki lubų.*

1991

*Aš niekad nepareisiu,
Nes nebuvau išėjus.
Aš niekada negrįšiu,
Nes visad čia esu,
Kur sprogs gležnas beržas,
Kur švilpia siaurės vėjas,
Kur girdo gimtą žemę
Lietus iš debesų.*

*Aš niekad nepareisiu,
Bet vienąsyk išeisiu,
Ant slenkščio neužmynus,
Pro uždaras duris...*

1990

Pirmoji atgautoje Sėlos žemėje: iš Rokiškio parapijos dokumentų

BRONIUS DEKSNYS

Filosofas

Vėlyva krikščionių tikėjimo sklaida Nemunėlio krašte

Lietuvos krikštas įvyko 1387 m., kai Krokuvoje buvo pakrikštytas didysis kunigaikštis Jogaila ir jo broliai, taip pat Vytautas. Tais pačiais metais Vilniuje buvo krikštijami lietuviai: bajorai, miestiečiai ir valstiečiai.

Vilniuje buvo pastatyta katedra. Pagal Jogailos, o vėliau Vytauto potvarkius Vilniaus vyskupui ir steigiamų parapijų klebonams išlaikyti buvo skiriamos žemės valdos su jų duoklėmis ir valstiečiais. Iki XIV a. pabaigos buvo įsteigtos katalikų parapijos ne tik Vilniuje, bet ir Vilkmėgėje, Ašmenoje, Krėvoje, Nemenčinėje, Maišiagaloje, Merkinėje ir kitose lietuvių gyvenamose vietose. LDK pavaldiniai stačiatikiškai katalikiškai krikštijami nebuvo.

Tačiau ne visose Lietuvos žemėse buvo galimybė pakrikštyti ir lietuvius. Žemaičius iki Nevėžio valdė Kryžiuočių ordinas. Tik po 1409 m. sukilimo jie vėl prisijungė prie Lietuvos. Sėlių žemė, Mindaugo užrašyta (iki Sartų ežero ir Šventosios upės) Kryžiuočių ordino šiaurinei atšakai – Livonijos ordinui – taip pat buvo nepasiekiamą Lietuvos valdovams ir dvasininkams.

Tiesa, Livonijos vokiečiai 1208 m. užėmė Sėlpilį ir pakrikštijo jo gy-

ventojus. 1218 m. buvo įsteigta Sėlos vyskupystė, tačiau 1226 m. ji buvo panaikinta. 1261 m. datuojamame ir Mindaugui priskiriamame Sėlos padovanojimo Livonijos ordinui akte (rašytame veikiausiai livoniečių) sėliai nebevardinami krikščionimis: *krikščionys* – šiaurinio Dauguvos kranto gyventojai, o pietinio – tiesiog *sėliai*. Apie 1392 m. livoniečių sudarytame sėlių gyvenamos teritorijos (jos riba nuo Dauguvos pakrančių jau pasislinko į pietus) aprašyme prie Kusbu upelio ištakų minimas kryžiumi pažymėtas ąžuolas (taip buvo daroma „krikščioninant“ senojo baltų tikėjimo šventvietes). Tačiau daugiau jokių žymių, kad livoniečiams priklausiusioje sėlių žemėje būtų bandyta skleisti krikščionybę, nėra. To nedarė ir kryžiuočių ordino pareigūnai jų užvaldytoje Žemaitijoje.

Išstūmę kryžiuočius iš žemaičių žemės ir laimėję pergalę Žalgirio mūšyje, Vytautas su Jogaila 1413 m. ėmėsi krikštyti žemaičius. Buvo įsteigta ir Žemaičių vyskupystė, pradėtos statyti pirmosios bažnyčios. Bet LDK sienų su vokiečių ordinais klausimas dar nebuvo išspręstas. Nepavykus susitarti su kryžiuočiais dėl sienų, net ir tarpininkaujant popiežiaus ir imperatoriaus įgaliotiniams, Jogaila ir Vytautas vėl su kariuomene įžengė į Prūsiją. Nepajėgdamas atlaikyti jų spaudimo, kryžiuočių ordino magistras 1422 m.

atvyko į sąjungininkų karinę stovyklą prie *Melno* ežero. Čia ir buvo pasirašyta Lietuvos ir Lenkijos sutartis su kryžiuočių ordinu dėl sienų. Ankstesni Lietuvos valdovų teritorijos dovanojimų aktai buvo pripažinti niekiniais. Lietuva atgavo Žemaitiją. Vokiečiams liko tik siauras žemės ruožas palei Nemuno žemupį ir Klaipėda. Lietuvos siena su Livonija pasistūmėjo į šiaurę, nors ir nebuvo tiksliai nustatyta. Jos nustatinėjimas tęsėsi daugiau kaip pusę šimto metų. Vis dėlto Lietuvos ribos nuo Sartų ežero ir Šventosios pakrančių persikėlė iki Susėjos upės, kuria 1474 m. buvo nustatyta vadinamoji *Radvilos* siena, skyrusi LDK nuo Livonijos. Tuo būdu pietinė Sėlos dalis sugrįžo Lietuvai. Lietuvos valdovai galėjo pradėti atgautos žemės vidinį kolonizavimą ir jo žmonių krikštą. Bet tam tikslui reikėjo steigti parapijas, statyti bažnyčias, jas materialiai aprūpinti.

Atgautoji Sėlos žemės dalis buvo Vilniaus vyskupystės teritorijoje. Kartu su vyskupu parapijų steigimu ir bažnyčių statyba rūpinosi Lietuvos didieji kunigaikščiai. Parapijos buvo steigiamos valdovo žemėje, jo dvaruose arba valsčiuose. Lietuvos didysis kunigaikštis *Aleksandras* buvo *Rokiškio* parapijos steigėjas. Vilniaus katedros ir vyskupijos archyvo tyrėjai Janas Fijalekas ir Vladislovas Semkovičius, paskelbę jos dokumentus knygoje „Vilniaus

katedros ir vyskupystės aktų kodeksas“, nepajėgė tiksliai nustatyti metų, kuriais Aleksandras pasirašė Rokiškio parapijos steigimo aktą. Jie nurodo, kad valdovas raštą Rokiškio dvarų valdytojui *Grigaliui Astikui* ir Rokiškio klebonui *Jonui iš Lepkų*, kuriuo steigiamai parapijai buvo skiriami penki žmonės (valstiečių kiemai) ir trys karčemos, pasirašė tarp 1494 ir 1500 metų¹. Jie mini Aleksandro 1501 m. raštą apie įkurtas bažnyčias Anykščiuose, Utenoje ir Rokiškyje². Tai buvo pirmoji bažnyčia lietuviškoje Sėloje. Kitos buvo įkurtos vėliau: Panevėžyje – 1507, Zarasuose – 1508, Biržuose – 1510, Skapiškyje – 1519, Užpaliuose – 1522, Papilyje – 1553 metais³.

Aleksandro raštas, rašytas kanceliarine gudų kalba, Rokiškio bažnyčios archyve neišliko. Klebonas Jonas iš Lepkų kreipėsi į Lietuvos didįjį kunigaikštį *Žygimantą Senąjį*, kad jis patvirtintų brolio donaciją. Valdovas 1516 m. davė naują raštą. 1699 m. Rokiškio klebonas Kazimieras Čaikovskis iš katedros archyvo dokumentų jį perrašė į Rokiškio bažnyčios dokumentus. Aktas rašytas lotynų kalba. Jame teigiama, kad karalius *Žygimantas* duoda garbingajam *Jonui iš Lepkų*, valdovo dvaro bažnyčios klebonui, raštą, atitinkantį karaliaus ir didžiojo kunigaikščio Aleksandro rutėniškai (kanceliarine gudų kalba) pasirašytąjį raštą, ir liepia garbingajam *Grigaliui Astikaičiui*, valdovo dvaro maršalui, Trakų vaivada ir Rokiškio dvaro valdytojui, duoti klebonijai penkis valstiečius, būtent *Šeduiką, Ratką, Bareišį, Ligriktonį, Jakštonį* (pavardės iškraipytos), taip pat tris karčemas, kuriose įsikūrę *Albertas* ir *Dapšys*. Taip pat minimi valstiečiai *Noreika* ir *Juška Lukošius*⁴.

Suprantama, parapijų įsteigimas dar nereiškė, kad visi gyventojai tapo krikščionimis. Matyt, bajorai krikštijosi pirmiausia. Sunkiau se-

kėsi krikščionybę skleisti valstiečių sluoksniuose. Prisiminkime, kad Rokiškio dvaro inventorius XVII a. pirmojoje pusėje reikalavo, jog bajorai kas sekmadienį lankytųsi bažnyčioje ir eitų velykinės išpažinties. Tuo tarpu valstiečiams tebuvo draudžiama dalyvauti tradicinėse ilgiausios nakties ir ilgiausios dienos renginiuose, kurie buvo laikomi pagoniškais. Jiems buvo draudžiama priimti į namus žmones, vadinamus burtininkais, kerėtojais, kurie buvo laikomi ikikrikščioniškojo tikėjimo šalininkais. Neatsitiktinai jėzuitai, vykdę misijas Šiaurės rytų Lietuvoje, surasdavo daug valstiečių, neką girdėjusių apie krikščioniškąjį tikėjimą. Gal tik XVII a. nusistovėjo glaudesnis Katalikų bažnyčios ryšys su valstiečiais.

Kurioje vietoje stovėjo ir kaip atrodė pirmoji Rokiškio bažnyčia, dokumentai nekalba. Tik tai 1700 m. sudarytame bažnyčios aprašyme paminėta, kad *tuometinė* Rokiškio bažnyčia pastatyta 1590 m., tai rodė užrašas ant sienos. Aprašyme sakoma, kad ši bažnyčia, kaip ir seniau, stovi ant kalvos prie Laukupės upelio⁵. Tas *kaip seniau* rodytų, kad ir pirmoji bažnyčia buvo ten pat. Taigi Rokiškio bažnyčių vieta nesikeitė nuo pirmosios bažnyčios pastatymo iki šių dienų.

Istorikui Konstantinui Jablonskiui Kauno arkivyskupijos kurijos archyve pavyko surasti dar vieną XVI a. dokumentą su Rokiškio bažnyčios ir parapijos aprašymu⁶. Tai 1563 m. šios bažnyčios vikaro Motiejaus Salako sudarytas inventorius. Proga šiam dokumentui sukurti buvo klebono Jono Lipovskio išvykimas į Vilnių. Sunku manyti, kad šis Jonas Lipovskis – tai tas pats pirmasis Rokiškio klebonas Jonas iš Lepkų, minimas didžiųjų kunigaikščių dokumentuose. Vis dėlto praėjo daugiau kaip šeši dešimtmečiai po jo pirmojo paminėjimo. Galima būtų

pagalvoti, kad tai pirmojo klebono giminaitis, pagal pastarojo protekciją taip pat paskirtas į Rokiškio parapiją.

Vikaras Salakas surašė bažnyčios daiktus, kuriuos Lipovskis išsivežė į Vilnių. Taip pat jis sudarė sąrašą liturginių reikmenų, kurie pasilieka Rokiškio bažnyčioje. Tai arnotai, alba, altoriaus apdangalai, liturginiai indai ir monstrancija, žvakės, brevijorius, mišiolas, užrašų knyga, ranka rašyti pamokslai. Motiejus Salakas aprašė ir klebonijai priklausiusį turtą. Čia buvo trys statinės rugių (lietuviška arba Vilniaus statinė – 407 litrų talpa), pusės statinės kviečių, pusantrios statinės miežių, po gorčių (2,82 litro) aguonų, kanapių sėklos, sorų. Klebonijos ūkyje buvo melžiama karvė, po vieną avį ir ožką, keletas vištų, gaidžių ir žąsų, trys didelės kiaulės, viena maža, keturi paršeliai. Viena karvė buvo atiduota auginti *Povilo Šeduikio* žentui.

Aprašyti klebonijos indai, įrankiai, baldai. Tarp jų – didelis katilas alui, trys senos, bet geros statinės, trys naujos statinės, du kubiliukai, kubilai grūdams ir miltams, rėčiai, ąžuolinė statinė, du pjautuvai, vienas dalgis, trys stalai, iš jų vienas ąžuolinis, kitas pušinis.

Dviejuose klebonijos palivarkuose buvo pasėta trisdešimt keturių statinaitės javų, daržuose augo kopūstai, burokėliai, morkos, pastarnokai, petražolės, agurkai, rūtos, mairūnai (daržo augalų sąrašas rodo, kokios daržovės XVI a. buvo auginamos Lietuvoje). Turėjo klebonija ir bičių. Jos sode buvo trys aviliai senų ir vienas jaunų bičių. Avilių turėjo ir valstiečiai (pagal to laiko tvarką pusę medaus jie privalėjo atiduoti dvarininkui, šiuo atveju – klebonui). *Mikelis Čebatorius* turėjo du avilius senų ir du avilius jaunų bičių, *Vilutis* – du avilius, *Martynas Zybolis* – vieną senų, du jaunų bičių avilius.

Valdovas klebonijai buvo paskyręs tris karčemas. Jos buvo klebonijos žemėje, kuri vadinama *Noreikiške* (prisiminkime, kad 1516 m. vienas iš klebonu paskirtų valstiečių buvo Noreika). Jos buvo išnuomotos, o klebonas gaudavo nuompinigių.

Motiejus Salakas surašė klebonijai priklausančius baudžiauninkus. Tai vienas pirmųjų Rokiškio krašto valstiečių sąrašų. *Jatkoniai* ir *Jakelis*, *Jonelis Šeduikis* su žentais *Paulium* ir *Petru Kinčiais*, raktininkas *Petras*, *Martynas Zybolis* ir *Paulius Vilutis*, *Noreika* su *Jonu Vilutaičiu*, *Janelis Zybalis* su *Mika Barvainiu*, *Stečys* (galbūt Stašys), *Petras Barvainis* ir *Baltuška Barvainis*, *Jusas Barvainis* su kurčiu *Romanu*, *Jurgis*, *Stasys*, *Paulius* ir *Jokūbas*, vadinami *Plepeniais*, *Paulius Kumpiašinkis* ir *Petras Muičys* – tai klebonijos baudžiavinių sodybų šeimininkai, kurie priklausomai nuo dirbamų sklypų dydžio mokėjo po kapą, pusę kapos ar ketvirtį kapos lietuviškų grašių, dalį iškulto derliaus, po keturias ar dvi vištas. Be to, baudžiauninkai su savo maistu turėjo dirbti klebonijai šienaujant, valant javų derlių, soduose ir daržuose.

Rokiškio vikaras surašė ir didikus, taip pat jų įnašus parapijai ir bažnyčiai išlaikyti. Pradedama kunigaikščiais Krošinskiais. Upytės valdytojas *Ivanas Krošinskis* atiduoda dešimtinę nuo viso derliaus. *Mikalojus Bagdonavičius* (veikiausiai Bagdoniško dvaro savininkas), *Petras Šolkovskis* su seseria (tai Giedraičių bajorai, kurių dvaras buvo į pietryčius nuo Rokiškio) taip pat moka dešimtinę. Taip pat bažnyčią remia dvarininkai *Lozovickis*, *Semionas*, *Šernelis* ir *Stanislovas Huba*. O su *Petru* ir *Bernardu Šalteniais* dvasininkų santykiai blogi. Salakas užrašė inventoriuje, kad šie dvarininkai yra maištininkai ir nesirūpina dėl ekskomunikos. Iš

teksto neaišku, ar jie atskirti nuo bažnyčios, ar jiems tik grasinama tokia bausme. Vėlesniuose dokumentuose taip pat randame *Petrą* ir *Bernardą* (tik jie jau vadinami ne Šalteniais, o *Žoltais*). Jų valdos buvo Nemunėlio aukštupio pakrantėje tarp Alsetos ir Nemunaičio ežerų. Ten ir dabar išliko vietovardžiai *Bernotiškis* ir *Žoltiškis*.

Rokiškio parapija ir bažnyčios XVII ir XVIII amžių sandūroje

Apie Rokiškio parapiją XVII a. žinių išliko nedaug. Iš Rokiškio dvaro dokumentų žinome, kad tai buvo audringas laikas. Šimtmečio viduryje Lietuvą buvo užėmusi ir Maskvos caro Aleksejaus, ir Švedijos kariuomenė. Jos užkliudė ir Rokiškio kraštą. Nuo švedų antpuolio nukentėjo ir pats Rokiškis, ir Rokiškio bažnyčia. Tačiau smulkiau šie įvykiai dokumentuose neužfiksuoti. Žinoma, kad to karo metu buvo didelis badmetis ir maro epidemija, tačiau apie tai žinių taip pat neišliko.

XVII a. pabaigoje vėl prasidėjo karas, kuriame dalyvavo Abiejų Tautų Respublika, Maskva ir Švedija. Tarpusavy kovojo ir Lietuvos didikai. Oginskių vadovaujama didikų grupuotė išstūmė iš valstybės gyvenimo Sapiegas. Per Rokiškio kraštą perėjo Maskvos caro Petro daliniai (žygis iš Daugpilio į Biržus) ir švedai. Vėl pasikartojė didelis badmetis ir 1710 m. antroje pusėje prasidėjusi maro epidemija. Šio laikotarpio nuostolius jau galima apskaičiuoti (bent apytikriai). Mat tuo metu jau buvo pradėtos rašyti krikšto ir santuokų metrikų knygos, kurios gali parodyti, kaip sumažėjo krikštijamų kūdikių ir besituokiančių porų po 1710 metų.

Apie tai byloja ir Rokiškio parapijos aprašymai, kuriuos padarė

Rokiškio klebonas Kazimieras *Čaikovskis* 1700 m., vikaras *Antanas Radzikevičius* 1733 m. ir klebonas *Adomas Kazimieras Saurymavičius* 1744 metais⁷.

Aprašymai suteikia šiek tiek žinių iš senesnės praeities. Kunigas *Čaikovskis* užrašė, kad bažnyčia, kurios būklę jis aprašo 1700 m., pastatyta 1590 m. Vadinasi, tai jau antroji Rokiškio bažnyčia. Jis pamini ir keletą joje dirbusių klebonų. Tai kunigas *Petras Paškevičius* (darbo Rokiškyje metai nenurodyti), kunigas *Kemelevičius*, 1645 m. rūpinęsis vargonų įrengimu, kunigas *Pukenis*, kuris priėmė Buivano palivarką klebonijai, kunigas *Juškevičius*, XVII a. pabaigoje rūpinęsis bažnyčios ir klebonijos remontu.

Kazimieras *Čaikovskis* gana smulkiai aprašė bažnyčios išorę ir vidų, klebonijos ir jos ūkio pastatus, klebonijos valdas ir jų gyventojus. Apraše esama vietų, kurios leiddžia bent paviršutiniškai susidaryti bendrą Rokiškio, rokiškėnų buities XVII ir XVIII a. sandūroje vaizdą.

Klebono aprašytoji Rokiškio bažnyčia stovėjo ant kalvos prie Laukupės upelio. Ji buvo jau sena ir iš miestelio pusės paremta dideliais sienojais. Bažnyčios prieangis buvo neužbaigtas ir tik šiaudais dengtas. Dalis bažnyčios stogo, padengta gontais, jau skylėta. Kupolo virš bažnyčios nėra, tik stogo gale virš didžiojo altoriaus pastatytas kryžius. Aprašęs varganą bažnyčios išorę, klebonas pažymi, kad ponas *Jonas Tyzenhauzas*, Pienionių ir Kupiškio seniūnas, ir kilmingoji ponia *Elena Vainaitė-Tyzenhauzienė*, kaip bažnyčios globėjai, numatė toje pačioje vietoje pastatyti naują bažnyčią.

Aprašomos bažnyčios kairėje pusėje buvo kunigaikščių Krošinskių koplyčia. Ją pastatė Breslaujos paka-maris Karolis Krošinskis. Pati koplyčia medinė, bet jos apačia mūrinė. Stogas dengtas gontais. Koplyčioje

yra keturi langai. Pačioje bažnyčioje yra vienuolika langų: aštuoni sveiki, kiti – pusiau sveiki, o vienuoliktasis – užkaltas lentomis. Sakykla – jau sena, stalių darbo, nedažyta.

Galerija giedotojams – aukštai virš didžiųjų durų. Mažoji galerija – virš zakristijos. Ten yra devyngarsiai vargonai ir būgnas. Vargonus įrengė vilnietis vargonininkas *Kornelijus Krapolingas* 1645 m., kai klebonas buvo kunigas Kemelevičius. Vargonai kainavo 325 auksinus (zlotus). Pusė bažnyčios grindų išgrįsta plytomis, pusė – iš plūkto molio.

Klebonas aprašė bažnyčios altorius. Jų buvo aštuoni. Didžiajame altoriuje – trys paveikslai; didžiausiam – Kristaus gimimas. Jo dešinėje – šv. Stanislovo, kairėje – šv. Vaitiekaus paveikslai. Į dešinę nuo didžiojo – medinis, bet marmuro spalvomis nudažytas ir šiek tiek paaukuotas šv. Lauryno altorius. Paveiksle – šv. Laurynas, kepinamas ant grotų. Prie jo stovi du kariai su pikėmis. Du juodai apsirengę vyrai maišo ugnį, o žemiau – nuogas vyras laiko grotas. Aukštai po baldakimu sėdi turkas su karūna ir žaliu apsiaustu.

Į kairę nuo didžiojo – juodai nudažytas šv. Valentino altorius. Ant jo – pasagos formos herbas su kryžiumi. Ketvirtasis – Osmolinskių (tai Lukštų dvarininkai) altorius su šv. Kazimiero ir šv. Florijono paveikslais. Jį įrengė Jonas Osmolinskis ir jo žmona Ščastna Litvinova 1629 m. Penktasis – Tiškų (Vengerinės dvaro savininkai) altorius. Jį 1666 m. pastatė Ščastnas Karolis Tiška ir jo žmona. Altoriuje – Švč. Mergelės Marijos su kūdikių paveikslas, virš altoriaus – skulptūra: auksu dažytas arkangelas Mykolas, primynęs koją, smeigia žaliai nudažytą slibiną (tokia pat skulptūra yra ir ant Žiobiškio bažnyčios, pastatytos Vengerinės dvaro žemėje, didžiojo altoriaus). Dar du altoriai – Čenstakavos Švč. Mergelės ir Rožinio Švč. Mergelės.

Smulkiau aprašytas Krošinskių koplyčios altorius. Jame – šv. Stanislovo ir šv. Elenos paveikslai. Šioje koplyčioje virš karstų – vėliavos. Aprašymo autorius, matyt, remdamasis Alberto Kojelavičiaus teiginiu, rašo, kad *Jurgis Karolis Krošinskis* yra Lietuvos didžiųjų kunigaikščių palikuonis, Trakų valdovo sūnus, Vygando ainis. Klebonas rašo, kad šioje koplyčioje yra ir pamaldžios Karolio Krošinskio žmonos *Elžbietos Tyzenhauzaitės* ir jų vaikų – *Petro, Adomo, Kazimiero, Elžbietos* ir *Kotrynos* – karstai.

Aprašytos bažnyčioje įrengtos paminklinės lentos: *Jonui Toločkai* (Kavoliškio ir Panemunės dvarininkui), *Stanislovui Toločkai*, pasižymėjusiam kovose Latgaloje (gimė 1600, mirė 1627 metais). Kitoje lentoje – epitafija *Jonui Krasovskiui*, gimusiam 1601, mirusiam 1628 m., ir jo žmonai *Kristinai Toločkaitei*, gimusiai taip pat 1601 m. ir mirusiai dvidešimt devynerių metų amžiaus. Epitafijoje *Zofijai Vidiškietei-Jonieni Osmolinskienei* rašoma, kad ji išsiskyrė su pasauliu 1618 m., būdama keturiasdešimt dvejų metų amžiaus.

Bažnyčioje, imant kartu su Krošinskių koplyčia, įrengti septyni mūriniai rūšiai: *Krošinskių* (vienas koplyčioje, kitas bažnyčioje), *Osmolinskių, Krasovskių, Toločkų, Litvinų* ir *Lipovskių*.

Revizijos dokumente klebonas surašė liturginius reikmenis: monstrancijas, kielikus, taip pat arnotus ir vėliavas. Surašytos ir knygos: mišiolas, likęs po klebono Juškevičiaus mirties, kitas mišiolas, padovanotas Jono Osmolinskio, Evangelijos lenkų ir lietuvių kalba, krikšto ir santuokų metrikų knygos, pradėtos rašyti 1699 metais.

Bažnyčios varpinė pastatyta 1698 m. Jai pusantros kapos medžių iš savo miško davė Lukštų dvaro savininkas Stanislovas Osmolinskis.

Kitus rąstus Rokiškio miestiečiai ir valstiečiai atvežė iš Jatauto Maškevičiaus miško. Rąstų tašytojai keturias savaites dirbo veltui, o už septynias savaites aprašymo autorius (vadinas, 1698 m. jis jau buvo klebonas) mokėjo savo pinigais. Duoną ir alų jiems davė ponias raštininkienė (Tyzenhauzienė).

Kapinės menkai aptvertos, o Rokiškio miestiečiai nuo seno čia turi daržus. Jie neturi pinigų, o Dievo garbe rūpinasi mažiau negu laikiniais dalykais.

Pats klebonas Kazimieras Drominykas Čaikovskis gimė Žemaitijoje. Mažųjų brolių ordinui (pranciškonams) priklausė nuo 1691 m. Kupiškio seniūnas Jonas Tyzenhauzas ir seniūnienė Elena Vainaitė-Tyzenhauzienė pakvietė, o Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis paskyrė jį Rokiškio klebonu.

Rokiškio klebonija stovi prie Laukupės. Vartai išpinti pagal laiko madą. Dešinėje už jų – namelis pastatytas kunigo Juškevičiaus laikais. Stogas – šiaudų, dūmtraukis – medinis. Namelyje du kambariai ir kamaraitė. Viename kambarielyje – stiklo, apvedžiotu alavu, langai. Krosnis su baltai dažytais kokliais, židiny – iš plytų, nubaltintas. Grindys – plūkto molio. Kamaraitėje su vienu langeliu grindys taip pat plūkto molio. Kunigas Juškevičius parūpino du gerai padarytus stalus. Namelio gonkelis dengtas šiaudais. Priešais aprašytąjį stovi kitas namelis su kamarėle ir tamsiu kambariu. Jo stogas taip pat šiaudinis. Svirnas pastatytas 1699 m. Arklidė tais pačiais metais atvežta iš palivarko. Klojimas suremontuotas taip pat 1699 m. Yra pirtis. Už jos – dvi kūdros.

Mokykla – Laukupės pakrantėje Aleksandro Gaidamovskio name, kurį šis pasistatė savo lėšomis. Mokyklos rektorius (mokytojas) – pats *Gaidamovskis*. Einant iš miesto, de-

šinėje nuo bažnyčios, dvi prieglaud-
dos. Vienoje gyvena *Petras Zdunis*
(*Izdunis*), kita tuščia. *Izdunis* –
zakristijonas, viena koja raišas.

Palivarkėlį įsteigė Inflančių (Lat-
galos) kanauninkas *Pukenis* klebo-
nijos pavaldinio *Buivano* žemėje.
Ten stovi troba su priemene, bet
be krosnies ir langų, du tvartai, di-
delė kunigo *Pukenio* iš klebonijos
perkelta daržinė. Per palivarką teka
Vengerinės upelis. Žemė, kurioje
prasčiau auga javai, labiau tinka
linams. Palivarko žemė susisiečia
su klebonijos jurzdikais ir Rokiš-
kio miestiečių rėžiais, su Rokiškio
dvaro *Bajorų* kaimo žeme. Kitoje
pusėje driekiasi balota bajoro *Krom-
pievskio* žemė, kur kitados buvo
kaimelis. Iš vakarų pusės palivarko
žemė susisiečia su Rokiškio dvaro
Šedžių kaimo žeme. Kaimynystėje
klebonas mini ir *Krompievskio Dar-
gių* kaimą. Palivarke auga keletas
didelių senų ąžuolų, taip pat kelios
didelės eglės.

Klebonijai priklauso didelis dar-
žas, kur galima pasėti penkias Vil-
niaus statines javų. Už ketvirčio
mylios, *Barvainiškiuose*, kur kitados
gyveno valstietis *Barvainis* (paminė-
tas 1563 m. klebonijos inventoriuje),
yra klebonijai priklausanti, bet dar
neišmatuota žemė. Ji susisiečia su
pono *Krompievskio* (matyt, turinčio
žemės ir kitoje Rokiškio pusėje) ir
Rokiškio dvarui priklausančia *Jakiš-
kių* kaimo žeme. Riba tarp jų eina į
Laukupę įtekančio upelio vaga. Kle-
bonijos palivarkas taip pat susisiečia
su Rokiškio miestiečių rėžiais ir su
netoliese gyvenančių ponų *Višinskio*
ir *Žarskio* žeme. Trečias klebonijos
žemės sklypas yra už *Pagrundos* pel-
kės. Dar vienas platus rėžis yra prie
pelkės, kuri nuo seno lietuviškai va-
dinama *Kunigo balele*. Dar yra žemė,
kurią klebono *Paškevičiaus* laikais
klebonijai atidavė šviesios atminties
kunigaikštis *Jurgis Karolis Krošinskis*
(paraštėje parašyta: 1692 metais).

Rokiškio Nepriklausomybės aikštė.
Nuotr. Albino Kuliešio

Vienas jos gabalas – turguje (parašėteje prierašas, kad ši žemė kunigui Paškevičiui mirus buvo atimta).

Klebonijos žemėje gyveno (gal kaip nuomininkai) du žemininkai (šlėktos). *Gabrielius Kiaulala*, arba *Svinka* valdo dalį palivarko žemės ir kasmet moka dešimt muštų telerių. Jis 1698 m. atsikėlė iš Moškėnų. Turi du posūnius. *Kazimieras Raugiala* 1698 m. įsikūrė tuščioje žemėje *Šeduikiškyje* arba *Jočeliuose*. Žemė jam duota nemokamai trejiems metams, o po to turės mokėti (neįskaitoma, kiek auksinų). Taip pat turi atlikti dvi keliones į Rygą arba Vilnių, duoti žąsį, dvi vištas, gaidį ir dešimt kiaušinių.

Rokiškio klebonijos žemėje gyventa ir miestiečių. Pirmajame name pagal inventoriaus liudijimą nuo 1627 m. gyveno *Martynas Čechas*, po jo – *Jagodinskis*, dar vėliau – *Viršilavičius*. Kunigas Paškevičius šį namą išnuomojo žydai *Markui Vulfovičiui*. Tas žydas namą nugriovė ir pastatė naują trobą su kamara ir kepykla. Atsitiko taip, kad šis sklypas nebelaikomas klebonijos nuosavybe (parašėteje prierašas: liko tik daržas, vadinamas *Rageliškiais*). Kitame name gyvena *Laurynas Valentinavičius*. Jis turi daržą, o laukuose – valaką žemės ir moka klebonijai 32 auksinus, dukart per metus veža jos produkciją į Rygą. Trečiajame name kitados gyveno *Klimas*, o dabar apsigyveno kalvis *Petras Baltušis*, arba *Kirstukas*. Jis turi sūnų *Motiejų*. Prie namo yra daržas. Gyventojas klebonijai moka penkis talerius, du kartus važiuoja į Rygą arba Vilnių.

Klebonijos valdoje buvo ir užmiesčio gyventojų. Minėto Čecho daržo gale gyveno *Ambrašas* su sūnumis *Jurgiu* ir *Simu*. Dabar ta vieta tuščia. Priešais bažnyčią kitados gyveno *Baltrus* su sūnumi *Kazimieru* ir turėjo daržą bei pusę valako žemės. Užkurys *Jokūbas Juška* su sūnumi

Kazimieru turėjo daržą ir pusę valako žemės. Dar ten gyvena latvis Šembelis su invalidu sūnumi. Kitas Šembelio sūnus, geras darbininkas, mirė. *Povilas Puknius* turi dar mažą sūnų *Mateušą*. Vyresnysis sūnus *Jonas* prieš klebono valią apsigyveno Tarnavoje, Krošinskio valdoje, ten vedė, bet turi grįžti. Pukniai prie klebonijos turi dar du daržus, valaką žemės ir atlieka nustatytas prievoles.

Didžiausias klebonijos kaimas – *Zyboliai* (1563 m. inventoriuje buvo baudžiauninkai pavarde *Zyboliai*). Kaime, neskaičiuojant užribio, buvo dvylika valakų. Į Rokiškio pusę Zybolių kaimo žemė susisiekė su šlėktų Višinskio ir Žarskio valdomis, iš šono – su Rokiškio dvaro Jočelių kaimu ir to paties dvaro Šedžių ir Buteikių kaimų žeme. Už Zybolių kaimo žemės buvo Vilkmergės stalininko Ozemblovsko Stramylių ir Moškėnų kaimo žemės.

Pirmojoje Zybolių kaimo sodyboje *Stanislovas Klimas*, turėjęs du suaugusius brolius *Adomą* ir *Jokūbą*, (pats sūnų neturėjo) valdė skirtinį valaką žemės. Kitoje sodyboje gyveno *Jurgis Jurginis*, laisvasis, 1699 m. atsikėlė į tuščią žemę iš švedų valdomų Inflantų. Jis yra kalvis ir šaltkalvis, nuo mokesčių už dirbamą valaką atleistas trejiems metams. *Motiejus Čelkis* buvo išsikėlęs į kaimą prie Biržų (galbūt irgi laisvasis valstietis), bet grįžo į klebono valdą ir įsikūrė mirusio *Lego* namuose, priėmęs jo našlaičius *Aleksandrą* ir *Jurgį*. Pats Čelkis turi tik mažą dukrelę. Jis dirba vieną skirtinį ir pusę priimtino valako. *Simas Šalikėlis* turi vedusį sūnų *Aleksandrą* ir mažą *Stanislovą*. Įdirba skirtinį valaką žemės. *Petras Vilutis* su sūnum *Kazimieru* turi valaką žemės. Tai maištininkas, neklausantis klebonijos pareigūnų. *Kazokėlio*, kuris per lėbavimą neteko namų ir gyvybės, žemė tuščia. Našlė *Šimulienė* žemės nedirba, nes nieko

neturi, išskyrus vieną karvę, iš kurios su vaikais ir pragyvena. Likusią kaimo žemę valstiečiai dirbo patys arba be klebono žinios kam nors užleisdavo.

Zybolių kaimo valstiečių prievolės: iš kiekvieno skirtinio valako nuo šv. Jurgio (balandžio 23 d.) iki šv. Martyno (lapkričio 11 d.) į lažą po tris dienas eina po du žmones, o nuo šv. Martyno iki šv. Jurgio – po vieną; činšo (mokestis pinigais) – viena kapa grašių, javų duoklės – vienas pūras, avižų – tiek pat, be to, klebonijai atiduodamas vienas gaidys, dešimt kiaušinių; į keliones važiuojama du kartus per metus, į sargybą nuo valako einama kartą per savaitę; gvoltų, arba talkų – keturios. Už priimtinių valaką mokama aštuonios dešimtys lietuviškų grašių, tai prilygsta šimtui lenkiškų grašių.

Klebonija turėjo žemės ir kitose vietose. *Šeduikiškiuose* buvo valakas, kurį naudojo Rokiškio miestietė našlė *Jočelienė*, ir už jį mokėjo penkis kapas grašių. Kitame valake apsigyveno atsikėlėlis *Kazimieras Raugelė*. Abu šie valakai buvo prie Krošinskių dvaro *Jočelių* kaimo. *Jakiškiuose* du valakus dirbo *Aukštuolis* ir už juos mokėjo dešimtį kapų grašių.

Pagal karaliaus Žygimanto (Senojo) fondaciją Rokiškio dvarininkai, Panemunės dvarininkas Plateiris, dvarininkas Juraha (iš Giedraičių giminės) arba dabartinis jo dvaro valdytojas Leonavičius, Brunhofas (o prieš tai Leonavičius) klebonijai moka dešimtinę. Karčemos – trys namai prie turgaus – aikštės pagal minėtąją fondaciją laisvos nuo mokesčių. Rokiškio dvaro nuomotojai (Krošinskiai ir Tyzenhauzai dažnai išnuomodavo dvarą kitiems dvarininkams) klebonui moka po šimtą kapų grašių. Rokiškio žydai nustatytais terminais keturis kartus per metus aprūpina kleboniją mėsa.

Praėjo trisdešimt treji metai – trečdalis amžiaus. Karai, badas ir

maras – jau praeities dalykai. Tačiau ir klebonas, ir gyventojai dar skausmingai jaučia jų pasekmes. Tiesa, tenka stebėtis, kad per tą visuotinę suirutę rokiškėnams pavyko pasistatyti naują bažnyčią. Rokiškio parapijos vikaras *Antanas Radzikevičius* 1733 m. aprašė naująją bažnyčią ir bendrąją parapijos ūkio padėtį.

Jie rašo, kad apie 1709 m. Rokiškio dvarininkės Elenos Vainaitės-Tyzenhauzienės iniciatyva ir lėšomis vietoj senosios, klebono Kazimiero Čaikovskio aprašytos, bažnyčios pastatyta nauja *medinė kryžiaus pavidalo bažnyčia* (ji stovėjo per XVIII ir XIX šimtmečius ir sudegė 1864 m.). Aprašymo metu bažnyčia dar nebuvo baigta tvarkyti. Dar trūko kupolo, o ant bažnyčios stogo tebuvo iškelti trys kryžiai. Zakristijoje ir choro galerijoje langeliai dar neužbaigti. Bažnyčioje buvo trys altoriai (senojoje – aštuoni). Didžiajame altoriuje – Viešpaties Kristaus Kryžius. Sakykla medinė. Choro galerija – didelė, vargonai maži, dar nesutvarkyti. Senieji dideli vargonai pastatyti navoje.

Klebonijos pastatas irgi naujas. Jis didelis, dengtas malksnomis. Įėjus dešinėje pusėje didelė patalpa su sandėliu ir kamarėle. Ten trys langai. Durys ažuolinės, stalių darbo. Didelė krosnis iš baltų ir žalių koklių. Priešais šias patalpas – didelis kambarys. Kepykla – sena, o arklidė – nauja, už jos – naujas svirnas. Prie kūdros įrengtas naujas bravoras. Trys tvartai taip pat nauji, daržinė didelė, o klojimas senas. Prie klebonijos – du laukai. Viename telpa keturios Vilniaus statinės pasėlių, kitame – trys. Daržas didelis.

Tačiau miestiečių ir baudžiauninkų padėtis labai pablogėjo. Nors ir nerašoma, bet pagal ištūstėjusių žemės sklypų aprašymą matyti, kad daug gyventojų karo, bado ir maro metais išmirė. Išgyvenusieji negandas nuskurdo. Klebonijos jurzdikoje

gyveno *Kazimieras Baltušis*, kuris turėjo kiemą, daržą, valaką žemės, mokėjo činšą ir vykdė kitas pareigas. Pusvalakis, kurį kitados dirbo *Ambrasas*, liko tuščias. *Baltrūno* naudotas pusvalakis taip pat tuščias. Ten, kur anksčiau *Juška* turėjo kiemą, daržą ir pusę valako, taip pat tuščia vieta. Kiemas, kur gyveno *Šembelis*, irgi tuščias. Kitados čia gyvenęs luošas *Kristupas Latvėnas* išėjo. Dabar tame name gyvena našlė *Verbickienė*, kuri turi daržą ir kiemą, bet žemės nedirba. Jos sūnūs *Antanas* ir *Adomas* – laisvieji. Taip pat tuščia valakinė žemė, kurią dirbo *Povilas Puknys*. Jo dviejų brolių vaikai *Steponas* ir *Simonas* gyvena Rokišky prie dvaro, kurių dvaras negražina klebonijai. *Jurzdikos žemė, apimanti keturis su puse valako, užžėlė.*

Liūdna padėtis ir *Zybolijų* kaime, kur yra vienuolika valakų žemės. Baudžiauninkas *Jurgis Šiautykėlis* turi tris mažus sūnus, bet tik vieną arklį, karvę, ožką ir dvi avis. Jis vienas eina dvi dienas į lažą (anksčiau *Zybolijų* valstiečiai į lažą eidavo tris dienas ir dar su antrininku), moka keturis auksinus činšo. Atsikėlėlis *Mykolas Strumskis* – tvirtesnis valstietis. Bet vienas klebonijai dirba taip pat dvi dienas ir moka keturis auksinus činšo. Tačiau laiko du arklius, tris karves, dvi ožkas, keturias avis. Laisvasis *Stanislovas Ankutavičius* turi valaką, moka keturis auksinus, du kartus veža klebonijos produkciją į Rygą. Tai ir visi vienuolikos valakų kaimo valstiečiai. Likusioji kaimo žemė apžėlė. Klebonui teko sumažinti ir baudžiauninkų prievoles.

Ir kitose klebonijos žemės plotuose padėtis liūdna. *Šedžiunuose* valakas tuščias, jau užaugęs, nes nėra kam jame dirbti. *Jočeliuose* du valakai tušti. Tiesa, iš *Aukštuolių* žemės klebonija gauna dešimt kapų grašių činšo. Bet *Buivaniškių* palivarkas ilgam tapo dykyne, žemė užaugo

piktžolėmis ir mišku, daugelio valakų ribos su kaimynų žeme sunkiai bematomos. Tame palivarke gyvena *Kviras* (veikiausiai šlėkta), kuris per metus moka keturis talerius.

Karaliaus dekretu Rokiškio bažnyčiai buvo nustatyta dešimtinė, bet jos niekas nebemoka. Nors karaliaus buvo leista turėti tris laisvas nuo mokesčių karčemas, bet dvaras nebeleidžia joms veikti ir nuomos nemo-ka. Per dideles pastangas išsaugota vienas karčema, kuri atiduota našlei *Verbickienei*. Mėsos klebonija taip pat gauna mažiau, nes žydai nuskurdo ir nebeturi iš ko duoti.

1744 m. kunigas *Adomas Kazimieras Saurymavičius* vėl aprašė bažnyčią ir klebonijos ūkį. Bažnyčioje kaip ir prieš tai buvo trys altoriai, didelė choro galerija ir maži vargonai. Buvo ta pati didelė klebonija. *Buivaniškių* palivarko žemė apleista, apaugusi piktžolėmis ir medžiais. *Zybuoliuose*, kur yra vienuolika valakų žemės, gyvena du valstiečiai: *Mykolas Strumskis* turi jau penkis sūnus, bet tik vieną arklį, ir *Stanislovas Ankutavičius* su trimis sūnumis, bet tik su dviem arkliais ir viena karve. *Sėdžiunų* valakas apaugęs krūmais ir mišku, *Jočeliuose* – du tušti valakai. Iš *Aukštuolių* žemės klebonija gauna dešimt kapų činšo.

Klebono jurzdikoje keturi su puse valako sulaukėjo ir apaugo. Naudojamose jurzdikos žemėse yra keletas gyventojų. *Kazimieras Baltušis* moka penkis muštinius činšo. *Verbickienė* su sūnum turi daržą, bet jokio turto, išskyrus arklį, neturi. Sūnus dirbti paprastai ateina pėsčias. *Ambraso* vietoje dabar gyvena *Baltušis*, žemė, kur buvo *Baltrūnas*, o vėliau – jo sūnus *Petras*, dabar tuščias. *Juškos* ir *Šembelio* vietos taip pat tuščios. Tik vietoje, kur valakų žemės dirbo *Povilas Puknius*, kiemą ir daržą turi žydai. Kaip ir 1733 m., klebonija dešimtinės iš dvarininkų nebegauna.

Rokiškio parapijos ekonominė geografija

1774 m. Vilniaus vyskupas *Kazimieras Jokūbas Masalskis* pavedė klebonams aprašyti jų valdomų parapijų ūkį. Galimas dalykas, kad vyskupas, vadovaudamas ir pirmajai Europoje švietimo žinybai – Abiejų Tautų Respublikos Edukacinei komisijai – norėjo, jog buvęs Vilniaus universitetas, pavadintas Lietuvos vyriausiąja mokykla, ir kitos mokyimo įstaigos labiau susidomėtų krašto ūkiu, jo gamtos ištekliais ir ekonominės raidos galimybėmis. Todėl klebonai turėjo surašyti visus parapijoje esančius dvarus, kaimus (nurodant dvarininko, kuriam tas kaimas priklausė, pavardę), karčemas, malūnus, ežerus, tvenkinius, upes, apibūdinti miškų augmeniją, aprašyti kelius ir kokie dvarai, karčemos ir kaimai matyti jais važiuojant. Klebonai vyskupo užduotį įvykdė. Parapijų aprašymai (kiekvienas maždaug dešimties lapų apimties) dabar saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve⁸. Buvo padaryti ir jų nuorašai, saugomi tame pačiame archyve⁹. Šiame straipsnyje Rokiškio parapijos aprašymas pateikamas pagal nuorašą, kuris padarytas aiškesniu braižu. Parapijos aprašytos lenkų kalba. Dauguma vietovių pavadinimų atitinka dabartinius vietovardžius, tačiau sąrašuose yra užrašyta dabar jau išnykusių arba pasikeitusių vietovardžių. Vietovardžiai surašyti lenkiškos abėcėlės tvarka. Verčiant juos į lietuvių kalbą, kartais pažeidžiamas abėcėlės principas (pavyzdžiui, vietovardis *Alseta* lenkiškai rašomas *Olseta*). Užrašant dvarininkų pavardes, praleidžiamas tada privalomas pristatymas *Jo Malonybė ponas*, bet paliekama jų valstybinė arba visuomeninė pareigybė, jeigu ji nurodyta.

Rokiškio parapiją aprašė jos klebonas *Sebastionas Saurymavi-*

*Rokiškio senamiesčio fragmentas.
Nuotr. Albino Kuliešio*

čius. Kaip prisimenam, ir 1744 m. ją aprašė kunigas, turėjęs tokią pat pavardę: Adomas Kazimieras Saurymavičius. Saurymavičių giminė davė Rokiškio kraštui keletą kunigų. XVIII ir XIX a. sandūroje Čedasų klebonas buvo *Pranciškus Saurymavičius*. Saurymavičiai buvo smulkieji bajorai. Nedidelis jų palivarkas vadinosi *Gineitiške*. Jis buvo prie Rokiškio ir Obelių parapijų ribos.

Nurodęs, kad Rokiškio parapijos bažnyčia yra Vilkmėgės apskrities Kupiškio dekanato Rokiškio kaime, kunigas Saurymavičius imasi vardyti parapijos vietas.

Azeliškiai (Tiškaičių, Vengerinės dvaro savininkų valda, atrodytų, buvusi toje vietoje, kur vėliau įsikūrė Šilagalio kaimas); *Aukštuoliai* (Tyzenhauzo kaimai).

Baltušiai (Tiškaičių kaimas); *Buteikiai* (Tyzenhauzo kaimas, palivarkas ir karčema); *Bližgiai* (Volfo Barono-Kavoliškio dvarininko karčema); *Baubliai* (Turo – Turdvario savininko kaimas ir karčema, dabar išnykęs, buvęs Nemunėlio kairiajame krante priešais Turdvarį); *Bareiškiai* (Volfo Barono); *Buivaniškiai* (Rokiškio klebonijos palivarkas); *Bebriškiai* (Romanovskio); *Butėnai* (Petkevičiaus – Obelių dvarininko); *Barvainiškiai* (Rokiškio klebonijos);

Cibeliai (Turo); *Čelkiai* (Verėščinskio – Kurklių seniūno kaimas); *Čipyriai* (Tyzenhauzo, Tiškaičių ir Šilanskio kaimas); *Čepeliškiai* (Parfianovičiaus, Panemunėlio dvarininko, užsienis);

Dargiai (Liseckio kaimas); *Degsniai* (Tyzenhauzo kaimas); *Didėja* (Tyzenhauzo kaimas); *Diliškiai* (Volfo Barono užsienis);

Armonys (Ermanie, Tyzenhauzo kaimas);

Gagiškiai (Gaygiškzi, Tiškaičių kaimas); *Gediškiai* (Tyzenhauzo kaimas ir karčema); *Gineitiškiai* (Saurymavičiaus palivarkas); *Gyliai* (Petkevičiaus kaimas ir karčema);

Jočeliai (Tyzenhauzo ir Rokiškio klebonijos kaimas); *Jakiškiai* ir *Korvanka* (tų pačių kaimai); *Janeliškiei* (Parfianovičiaus kaimas); *Juzefava* (Tyzenhauzo palivarkas);

Iciūnai (to paties kaimas); *Ilgabradės* (to paties kaimas);

Kavoliškis (Volfo Barono dvaras); *Kalniškiai* (Turo užsienis); *Kavoliai* (to paties karčema, nuo minėto kaimo už kelių šimtų žingsnių); *Koveliai* (Tyzenhauzo kaimas); *Kalviškiai* (to paties kaimas); *Kervelkiai* ir *Kimburiškiai* (Tiškaičių užsienis); *Kraštai* (Šilanskio palivarkas ir karčema); *Kraštai* (bajorkaimis ir dvi Šilanskio karčemėlės);

Litoiniškiai (Tyzenhauzo palivarkas); *Lesonys* (to paties); *Lingėnai* (to paties); *Laibgaliai* (to paties); *Laukupėnai* (Marikonio kaimas); *Lauciūnai* (Tyzenhauzo); *Lukštai* (Petkevičiaus palivarkas);

Mačiekai (Tiškevičiaus kaimas); *Moškėnai* (kunigaikščio Radvilos kaimas); *Miegonys* (Tyzenhauzo kaimas); *Miliūnai* (to paties); *Mitragalys* (to paties); *Mažeikiai* (to paties); *Markovčizna* (Cemnolonskio palivarkas ir karčema); *Mekšėnai* (Meksžany) (Obelių klebonijos);

Natkuškiai (Barono Volfo); *Neršionys* (neužrašytas savininkas); *Navikai* (Parfianovičiaus); *Nalevaikos* (Tyzenhauzo užsienis); *Naujadaris* (Nowy Dwor, Tyzenhauzo palivarkas);

Alseta (Olseta, Parfianovičiaus karčema);

Pakapinė (Tyzenhauzo); *Papiškiai* (Parfianovičiaus); *Pašilė* (Petkevičiaus); *Piepaliai* (Tyzenhauzo); *Pyragiškiai* (Barono Volfo); *Panemunė* (dabartinis Panemunėlis, Parfianovičiaus); *Panemunis* (dabartinis Turdvaris, Turo dvaras); *Panemunėlis* (Poniemunek, Romanovskio palivarkas); *Palūsniai* (Barono Volfo); *Parokiškė* (Liseckio palivarkas); *Pašilė* (Petkevičiaus); *Pužonys* (Tyzenhauzo);

Rokiškis – kaimas (?), kur stovi parapijos bažnyčia, pats kaimas priklauso Tyzenhauzo Rokiškio dvarui; trys klebonijos jurisdikos ir karčema; *Rokiškis* (Tyzenhauzo dvaras); *Rokiškėlės* (to paties palivarkas); *Ruopiškis* (to paties); *Rubikiai* (to paties); *Rudeliai* (to paties); *Rudžionys* (to paties); *Radutė* (Reduty, Liseckio karčema);

Sodeliai (Tyzenhauzo); *Saviškiai* (Šilanskio užsienis); *Serapiniškis* (Šilanskio, Liseckio ir Chalickio); *Sauliai* (Tyzenhauzo); *Skemai* (Skie-miany, Tyzenhauzo palivarkas ir kaimelis); *Spiečiūnai* ir *Šedžiūnai* (Barono Volfo); *Steponiai* (Penkovskio palivarkas ir kaimas);

Šedžiai (Tyzenhauzo); *Šlapekiai* (to paties); *Šemetai* (Saurymavičiaus); *Sniegiai* (Tyzenhauzo); *Šileikiai* (Kurmino palivarkas ir kaimas); *Šikšniai* (Petkevičiaus); *Šilinė* (to paties karčema ir užsienis); *Strumyliai* (Marikonio);

Tindžiuliai (Parfianovičiaus); *Tumasonys* (Tyzenhauzo); *Ulytėlė* (to paties); *Apūniškis* (Wapuniszki, Tyzenhauzo); *Aukštadvaris* (Wysoki Dwor, to paties palivarkas);

Vaboliai (Tyzenhauzo); *Velniaduobė* (to paties karčema); *Vederynė* (Wederowczyzna, to paties palivarkas); *Vengerinė* (Tiškaičių); *Viliai* (Parfianovičiaus); *Verėščina* (Verėščinskio dvaras); *Vaidlonai* (Weydelance, Tyzenhauzo palivarkas); *Vyžeičiai* (Widety, to paties palivarkas); *Vižeičiai* (to paties kaimas); *Vyžūna* (Wyzunki, to paties palivarkas); *Palūsniai* (Zaluszy, Barono Volfo užsienis);

Užsienis (Zascianek); prie Mitragalio (Tyzenhauzo); *Užsienis* prie Vaidlonų (Tyzenhauzo); *Užsienis* prie Piepalių (to paties); *Užsienis* (prie dvaro, to paties); *Užsienis* prie Rokiškio dvaro, kitas (to paties);

Žiobiškis (Tiškaičių kaimas ir karčema); *Žemaičiai* (Zemecyie,

Kurmino); *Izduniai* (Zdunie, Tyzenhauzo); *Žiliai* (Zyle, Parfianovičiaus); *Žydiškiai* (Zydiszki, Vereščinskio užusienis).

Rokiškio klebonas nurodo kaimynines parapijas: *Obelių* (Petkevičiaus dvare), *Kriauņų* (Römerio dvare), *Kamajų* (Petkevičiaus dvare), *Pandėlio* (Chreptavičiaus dvare), *Panemunio* (kunigų augustinijonų reguliarijų kanauninkų bažnyčia Marikonio dvare), *Onušio* (Hanuszyszki, Chominskio dvare) ir *Subačiaus* (Kuršo kunigaikštystėje Zybergo dvare).

Žymiausias miestas, kur yra žemės ir pilies teismas – *Vilkmergė*, esanti už dvylikos didelių mylių. Kelias iš Rokiškio į Vilkmergę – vietomis balotas ir kreivas, vietomis smėlėtas, vietomis yra pylimai ir prasti tiltai. Kelionė į Vilkmergę vasarą (su pasiganymu) trunka dvi, žiemą – pusantros dienos.

Rokiškio klebonas aprašė parapijos teritorijoje buvusius ežerus, pelkes, tvenkinius. Didžiausias ežeras – *Vyžuona* už vidutinės mylios į šiaurę nuo Rokiškio. *Alseta* – taip pat už didelės mylios. *Almenis* – nedidelis ežeras, per kurį teka Nemunėlis (veikiausiai tai ežeras, XVII a. vadintas Nemunaičiu, o dabar – Panemunėlio ežeru). *Dumblalis* – mažas apvalus ežeras prie Armonių. *Lušna* – mažas apvalus ežeras prie Kovelų kaimo. *Pasleptis* – prie Mitragalio kaimo (kituose dokumentuose vadintas Šaškiniu, Dumbla, Beržuoniu).

Salabalis pelkė, prasidedanti prie Azališkių palivarko, vidutinės mylios ilgio ir įvairaus pločio, driekėsi iki Pandėlio ir Panemunio parapijų. *Plynbalė* buvo mažos mylios ilgio. *Misiūnbalė* buvo pusės mylios ilgio, *Aklaežerio* pelkė irgi buvo pusės mylios ilgio.

Kurmino tvenkinys formuojasi iš Misiūnbalės. *Rokiškio dvaro* tvenkinys yra prie Laukupės. *Parfia-*

novičiaus dvaro tvenkinys yra prie Nemunėlio. *Tiškaičių* tvenkinys – prie Vengerinės upelio. Dar vienas *Tyzenhauzo* tvenkinys yra prie mažo Audrupio upelio.

Dvarai turėjo vandens malūnų. Vienas Tyzenhauzo malūnas buvo prie ežero, per kurį teka mažas upelis Lukšta. Kitas – prie mažo Audrupio upelio. Dar vienas Tyzenhauzo malūnas buvo prie dvaro Laukupės pakrantėje. Parfianovičiaus malūnas stovėjo prie Nemunėlio, Tiškaičių – prie Vengerinės upelio. Kurmino malūnas buvo prie Misiūnbalės. Vėjo malūnų nebuvo.

Kunigas Saurymavičius rašė, kad šilų ir miškų Rokiškio parapijoje yra daugiau negu atviro lauko. Viena Tyzenhauzo pušų giria, prasidedanti prie Kairelių kaimo, driekiasi į šiaurę per gerą mylią. Kita giria vakaruose prie Radvilos Moškėnų kaimo yra didelės mylios ilgio ir pločio. Joje auga įvairūs medžiai, bet daugiausia eglės. Tiškaičių pušų giria pietvakariuose yra pusės mylios ilgio ir pločio. Jos medžiai tinka statybai. Kitose vietose daugiausia auga krūmynai, kurie neturi pavadinimų.

Vaidingiausi kelių, einančių per parapiją, aprašymai. Jų yra šešetas. Atrodytų, kad pats klebonas važiuoja keliu ir užrašinėja, koks tas kelias ir kas nuo jo matyti.

Pirmasis kelias – į *Obelius*. Nuo bažnyčios jis eina į šiaurės rytus per pylimą, kur yra tiltelis per Laukupę. Dešinėje lieka Tyzenhauzo dvaras, toliau – miškelis. Dešinėje pro krūmus matyti Kurmino palivarkas. Per drebulyną ir eglyną balotas ir vingiuotas kelias tris ketvirtadalius mylios eina iki Vyžeičių kaimo, o po to atviru lauku apie du tūkstančius žingsnių iki Tyzenhauzo Vyžeičių palivarko. Čia yra Rokiškio parapijos riba su Obelių ir Kriauņų parapijomis. Į dešinę kelias suka į Kriaunas, į kairę – Obelių link.

Antrasis kelias veda į *Kamajus* (tai tas pats vieškelis, kurio važiuojama į Vilkmergę ir Vilnių). Nuo bažnyčios važiuojama į pietus atviru lauku, toliau pylimu – į Pagrundžius. Pylimas prastas. Už Pagrundžių kaimo stovi Turo, Šilanskio ir Toplickos karčemos, toliau dešinėje – Tyzenhauzo karčema Šiaudynė, o kairėje matyti Tyzenhauzo Litviniškių palivarkas. Už jų pakelėje Barono Vulfo Zavišų užusienis, kairėje – Tyzenhauzo užusienis Ilgabradis. Prasideda senas ir nepatogus važiuoti pylimas, o pervaziavus jį atviru lauku, sausu ir geru keliu važiuojama iki Alsetos karčemos ir ežero, kur ir baigiasi Rokiškio parapija.

Trečiasis kelias eina į *Pandėlį* ir *Panemunį*. Nuo bažnyčios pro klebono karčemą geru ir sausu keliu važiuojama iki Liseckio Radutės karčemos, kuri yra dešinėje kelio pusėje. Kairėje pusėje matyti jo palivarkas, vadinamas Parokiške. Po kelių šimtų žingsnių pastatytas tiltelis per griovį, už kurio yra klebonijos Barvainiškių užusienis, toliau – Žarskių ir Višinskių Kraštų bajorkaimis, o sausas kelias eina atviru lauku. Kairėje jo pusėje – Rokiškio klebonijos Zybolių kaimas, toliau už Ragupio upelio – Marikonio kaimas Stramyliai. Tame pačiame lauke kairėje prie Laukupės stovi kunigaikščio Radvilos kaimas Moškėnai. Už jo vieškelių dešinėje pusėje stovi didelis mūrinis kryžius, o kairėje stūkso aukštas kalnas, matyt, supiltas, nes aplink yra pylimai (tai Moškėnų piliakalnis). Važiuojant toliau kairėje – Marikonio Laukupėnų palivarkas. Čia baigiasi Rokiškio parapija. O vieškelis atviru ir lygiu lauku eina iki Tiškevičiaus Kazliškio dvaro (Panemunio parapija). Nuo Kazliškio karčemos kelias išsiskiria į Panemunį ir Pandėlį.

Ketvirtasis kelias veda į *Onuškę*. Tai žiemos vieškelis, einantis į Rygą. Nuvaziavus tūkstantį žingsnių

pylimu pro Rokiškio dvarą, kuris lieka dešinėje, kelias pusę mylios lauku eina iki Vengerinės upelio, kuris pervažiuojamas per brastą. Ten prasideda Tyzenhauzo Bajorų kaimas. Jį pravažiavus, dešinėje matyti Tyzenhauzo Juozapavos palivarkas. Prie vieškelio stovi Velniaduobės karčema, už kurios vienas kelias suka į dešinę ir veda į Kuršo kunigaikštystės Subačių. Kelias į Onuškę suka į kairę, kur yra Rudžionių kaimas, po jo dešinėje pusėje Tyzenhauzo Ičiūnų kaimas. Pravažiavus pusę mylios šlapiu ir vingiuotu keliu, iškart už šilo matyti Vyžuonos malūnas ir karčema prie Vyžuonos ežero. Nuo karčemos eina du keliai. Vienas į dešinę – į Vederynės palivarką, kitas į kairę – į Onuškę. Pravažiavus ketvirtį mylios, už mažo miškelio matyti Tyzenhauzo Šlapekių kaimas. Dar už pusės mylios atviru lauku kalnuotu keliu pasiekiamas Sodelių kaimas. Dešinėje nuo jo – Apūniškio palivarkas. Tuo pačiu lauku pasiekiamas Tyzenhauzo Aukštadvario palivarkas. Ten baigiasi Rokiškio parapija.

Penktasis kelias eina į Kuršo Subačių. Dalis kelio iki Velniaduobės jau aprašyta. Nuo ten pasukus į dešinę per šilėlį ir brastą, pasiekiamas Tyzenhauzo Nalivaikų užsienis. O netoli ant kalnelio kairėje stovi Ilganovskio palivarkas ir karčema. Toliau ant kito kalnelio matyti Tyzenhauzo palivarkas Vyžuona, o po mylios už šilo dešinėje matyti Tyzenhauzo Gineitiškių palivarkas ir kaimas. Toliau už aštuntadalio mylios dešinėje yra Saurymavičiaus Gineitiškių palivarkas ir Šemetų kaimas. Už jų – jau netoli Obelių klebonijai priklausantis Mekšėnų kaimas. Toliau matyti Cemnolonskio palivarkas Markovczyzna. Pravažia-

vus šiuos palivarkus, kairėje kelio pusėje matyti Petkevičiaus Lukštų palivarkas, o dešinėje ant kalnelio – Tyzenhauzo Naujadvario palivarkas. Netoliese kairėje matyti Petkevičiaus kaimas Pašilė. Už pusės mylios sauso kelio per šilą dešinėje stovi Pašilės karčema, o kairėje naujai statomas Petkevičiaus užsienis. Dar toliau dešinėje – Tyzenhauzo karčema Gediškiai. Pravažiavus šilą, pasirodo Tyzenhauzo Tumasonių kaimas ir karčema. Čia stovi Jo Malonybės karaliaus muitinės sargyba. Už pusės mylios iki Kuršo sienos, kur Rokiškio parapija ribojasi su Kuršu, yra didelė ežia ir supilti dideli kapčiai.

Šeštasis kelias į Kupiškį nuo bažnyčios atviru lauku į pietus pro Liseckio Serapiniškio kaimą, pro dešinėje stovintį Tyzenhauzo Jakiškių kaimą, už jo – per Laukupės upelį ir pro to paties pono karčemėlę ateina į aštuntadalio mylios pločio miškelį. Išvažiavus iš jo, kairėje matyti Barono Volfo Kavoliškio dvaras, o dešinėje – Tyzenhauzo ir Rokiškio klebonijos Jočelių kaimas. Toliau ketvirtį mylios kelias eina beržų ir pušų mišku, o iš jo išvažiavus, kairėje matyti Tyzenhauzo kaimas Aukštuoliai. Iš ten kelias suka į dešinę ir atviru lauku eina į Turo Panemunės dvarą (Turdivarį). Už kelių dešimčių žingsnių – prastas tiltas per Nemunėlį. Už tilto – Turo karčema ir Baublių (vėliau Bubliskių) kaimas, o dešinėje – Ramanovskio Panemunėlio palivarkas. Už kaimo ir karčemos, pravažiavus pusę mylios, pasiekiamas Turo Kavolių kaimas, kuris lieka kairėje, o dešinėje stovi to paties pavadinimo ir karčema užsienis. Ten eina Rokiškio parapijos riba. Prasideda Pandėlio parapija. Nuo Rokiškio iki Kupiškio – penkios mylios kelio.

* * *

Rokiškio parapijos archyviniai dokumentai gerokai papildo Nemunėlio krašto istorinės raidos vaizdą. Ypač tai pasakytina apie XVIII a. dokumentus (daug XIX a. dokumentų turi Rokiškio krašto muziejaus archyvas, jų yra ir Lietuvos valstybės istorijos archyve). Parapijos dokumentai atskleidžia ne tik senųjų Rokiškio bažnyčių pastatų istoriją, bet ir jų išorės bei vidaus vaizdą, byloja apie santykius su parapijos rėmėjais – dvarų savininkais. Klebonijos ūkio aprašymas atskleidžia jos baudžiauninkų gyvenimo tikrovę, pasakoja apie Rokiškio miestiečių buitį, apie 1710 m. maro pasėkmes Rokiškio krašte. Mūsų žinias apie gimtinę gerokai praplečia XVIII a. dvarų, kaimų, užsienių sąrašas, krašto vandenių, miškų ir ypač kelių aprašymas.

Paaikškinimai

¹ *Fijalek J., Semkowicz W.* Kodeks dyplomacyzny katedry i diecezji Wileńskiey. – Kraków, 1948, s. 769.

² Ten pat, p. 616–617.

³ Duomenys iš: *K. Misiaus, R. Šimkūnas* Lietuvos katalikų bažnyčios / Žinynas. – Vilnius, 1993.

⁴ Lietuvos valstybės istorijos archyvas, (toliau LVIA), f. 525, ap. 12, b. 2129, l. 32.

⁵ Ten pat, l. 1.

⁶ *Jablonskis K.* XVI amžiaus Lietuvos inventoriai // Istorijos archyvas, t. 1. – Kaunas, 1934, p. 675–680.

⁷ LVIA, f. 525, ap. 12, b. 2129, l. 1–36.

⁸ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3504.

⁹ LVIA, Senieji aktai, b. 19253, k. 145–155.

Garbūs Mato Četkausko sodybos svečiai

VYTAUTAS LAIMUTIS ČETKAUSKAS

M. Četkausko vaikaitis

Keistuolio, kaimo vestuvių muzikanto, liaudies smuikoriaus neįprastas būdas, aistringas ir karštas smuikelio čirpinimas tarp sodo ir gausybės medžių pasislėpusioje sodyboje kėlė panemuniečių smalsumą. Vyriausiajam sūnui Jonui pradėjus mokytis Rokiškio grafiškoje vargonininkų mokykloje, tėvui nupirkus ir suremontavus seną fortepijoną, sūnaus bendraamžių smalsumas ir noras bendrauti dar labiau sustiprėjo. Vienas iš tų smalsių, muzikalių Jono draugų buvo Nikodemas Martinonis. Jonui parvykus iš Rokiškio, jis dažnai lankydavosi toje romantiškai paslaptingoje sodyboje, kur su bendraminčiu draugu galėdavo pagroti, aptarti ir išsiaiškinti visus rūpimus dalykus.

Nikodemas buvo pradėjęs mokytis pas vietos vargonininką P. Rašimą, tačiau neturėjo savo instrumento. Iš tėvų jis paveldėjo didelį jautrumą, meilę ir neeilinius gabumus muzikai. Nikodemo sesers sūnus Albertas Kopustinskas prisimena, kad vargonininką P. Rašimą sužavėjo Nikodemo muzikalumas ir leisdavo jam, dar mažam ir nepasiekiančiam iš sėdimos padėties, vargnuoti stovint, o vėliau, matydamas vaiko gabumus, patarė tėvams sūnų vežti į Rokiškį pas vargonininką M. Milaknį. Tai galėjo būti po R. Lymano mirties 1904 metais, jau Mataušo sūnui Jonui vargonininkaujant Palėvenėje.

*Balninkų parapijos vargonininkas Jonas Četkauskas su sūnumi Vytautu, 1927 m.
Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo*

Nikodemo tėvai iš Mato Četkausko nupirko seną fortepijoną, ir sūnus įvaldė pirmuosius vargonininko įgūdžius, bet veržlus jaunuolio būdas ir muzikos svajonių polėkiai nedavė jam ramybės. Savo svajonėmis jis pasidalijo su jau gyvenimo patirties turinčiu kaimo siuvėju ir smuikorium Matu Četkausku, paprašė jo patarimo ir paramos. Išgirdęs, kad Nikodemas nori važiuoti į Maskvos konservatoriją mokytis, Matas Četkauskas davė jam keliasdešimt auksinių caro rublių ir pasakė: „Jei muzikos

mokytis, tai ir atiduoti nereikės“. Taip Nikodemas 1912 metais išvyko į Maskvą. Praėjo nemažai laiko: per Pirmąjį pasaulinį karą sudegė Panemunio bažnyčia ir vargonai, kuriais Nikodemas grojo. Baigęs muzikos mokslus, jis grįžo aplankyti tėvų. Šventės dieną išsiruošė į bažnyčią. Senųjų panemuniečių papročiu prie šventoriaus susirinkdavo muzikantai ir einančius į bažnyčią pasveikindavo muzika. Šitaip buvo sutiktas ir Nikodemas. Apžvelgęs grojančiųjų veidus, jis sustojo prie Mato Četkausko, nukėlė skrybėlę ir pagarbiai žemai nusilenkdamas jį pasveikino. Tokiu pat pagarbiu gestu, nuleidęs smuikelį, atsakė jam grojantysis. Tik jautri praeivio akis, suvokianti šių dviejų žmonių dvasinį pasaulį, galėjo suprasti jų bendravimo taurumą. Visais laikais tarp gausių Panemunyje gyvenusių Martinonių ir Četkauskų giminių vyravo kaimyniški, draugiškai pagarbūs santykiai.

1925–1926 m. ir vėliau N. Martinonis vadovavo Dotnuvos žemės ūkio akademijos, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Šaulių sąjungos chorams ir buvo žinomas kaip vienas gambiausių chorvedžių Lietuvoje. Tuo metu jau trys Mataušo sūnūs: Jonas Palėvenėje, Petras Paželviuose ir Povilas Kazliškyje vargonininkavo paruošti vyriausiojo brolio. Sugrįžę į gimtąją sodybą, jie džiaugėsi motinos Uršulės iš Panemunio dvaro

grafienės Komar-Krasickos nupirktu puikiu fortepijonu „Konzert Flügel“ ir koncertavo tėvams.

Tokio Mataušo vaikų pasirinkto gyvenimo kelio negalėjo nepastebėti kaimynai, bažnytkaimio ir visos parapijos gyventojai. Varganai gyvenanti pati artimiausia kaimynė Juozienė Šinkūnienė, atėjusi pas Uršulę Mataušienę, balsu raudodama, skaičiavo savo vargus ir bėdas:

– Tas judošius Juozinka (jos vyras) viskų iš namų tempia – pusvelčiui Pondelio žydui parduoda ir progeria... O tu, Uršulyt, savo vaikelius vargonininkais išmokei, „strumentus“ iš dvoro nusipirkai. Kėp tau gerai...

– Neraudok, Juozien, neraudok! Giminas keravos, – ramino kaimynę Uršulė.

– Kėp gi neraudosi, kad nēr ko volgyt.

Tėvai viltingai žvelgė į vyresniųjų sūnų Jono ir Petro pasirinktą gyvenimą: jų tarpusavio sutarimą, pagalbą vienas kitam, todėl nedvejodami ir jaunesnįjį Poviliuką nukreipė sekti brolių pėdomis. O šis pasirodė iš visų gabiausias ir per trumpą laiką perprato vargonininkystės darbo gudrybes. Jonas ir Petras mokėsi ir grojo tėvo pirktais senais suremontuotais instrumentais. Petras, keliaudamas į Želvos parapiją, išsivežė ir nediduką „Anton Hofer“ firmos rojalį.

Motina, džiaugdamausi vaikų gabumais ir savo išradingumu, nenusileisdama Mataušui, iš Panemunio dvaro apie 1920 metus nupirko koncertinį fortepijoną. Dabar šis instrumentas buvo patikėtas užėmusiam brolio vietą Povilui.

Panemunio grafiene Elžbieta Komar-Krasicka pagal to laikmečio Vakarų Europos madą gyveno aristokratišką, prabangų gyvenimą su pokyliais, iškilmėmis ir baliais. Suprantama, kad prabangus koncertinis fortepijonas „Concert Flügel Herbar Fridrich Von Wiewa“ teikė

Istorinė bakūžė – Četkauskų „gūžta“, kurioje gimė 20 Mato vaikų. Stovi dailininkas Algimantas Četkauskas, Povilo sūnus, 1998 m. Panemunis. Nuotr. V. Četkausko

pompastiškumo, blizgesio ir puikaus skambesio svečiams bei atlikėjui. Po Pirmojo pasaulinio karo, pasikeitus politinei situacijai, grafų sūnui dalyvavus „Želigovskio avantiūroje“, jiems teko skubiai palikti Lietuvą ir parduoti dvarą. Taip brangus koncertinis instrumentas, kainavęs 30.000 caro rublių, kaip ir visas turtas neteko savo pirmykštės piniginės vertės. Forte-pijonas pakliuvo į muzikos mylėtojų Četkauskų šeimos rankas. Tikriausiai čia pasitarnavo

moteriškas Uršulės apsukrumas ir jos diplomatija. O dabar pajutusi, kad sūnus Povilas, vargonininkaudamas Kazliškyje ruošiasi vesti ir išvykti, o namuose laukia dar trys jaunesni sūnūs, motina liepia instrumentą sugrąžinti į Panemunį. Taip ir įvyko. 1925 metais Povilas vedė Kazliškio mokytoją Adelę Mikalkevičiūtę. Žmona jį paruošė stojamiesiems bendrojo lavinimo dalykų egzaminams, kuriuos išlaikęs buvo priimtas į Klaipėdos muzikos mokyklą.

Į tėvo laidotuves atvykę vaikai prie senosios Četkauskų lūšnos, 1932 m. Iš kairės: Petras, Kazimieras, Vytautas, Povilas, motina Uršulė, Vincas ir Uršulės brolis Antanas. Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

Petro Četkausko šeima. Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

Ši mokykla dėl savo profesinio prestižo dažnai vadinama konservatorija. Čia dirbo žymūs lietuvių ir vokiečių muzikai S. Šimkus, J. Žilevičius, I. Prielgauskas, Aleksas Jakow, Miklos von Feher ir kiti. Veikė simfoninis orkestras. Muzikos mokykla visuomenės pripažinta Klaipėdos krašto kultūros centru. Povilas su žmona apsigyveno Šilutėje.

Vyresniųjų sūnų ir brolių Jono bei Petro prasmingo gyvenimo tėkmė, spontaniškai prasiveržę Povilo gabumai sujudino Četkauskų „gūžtą“. Operos artistų J. Byros ir J. Naurago viešnage ir muzikavimas subrandi-

no tėvų mintį ir jauniausiąjį sūnų Vytautą išleisti vyresniųjų brolių pramintais keliais.

Po šaltos 1926–1927 metų žiemos, praleistos Alantoje besimokant pas brolių Petrą vargonininkystės, sugrįžęs Vytautas sėdo prie „fligelio“ ir ėmė groti bei giedoti ką išmokęs. Tėvų viltys pasiteisino. Užburiantis „muzikos šišas“, apėmęs visą giminę, tarytum pavasarinis ledonešis išjudino ir į savo verpetą įsuko jau namuose „šaučiaujantį“ Kazimierą. Šis atsisakė savo proziško amato ir išvyko pas brolių Petrą mokytis vargonininkystės.

Povilui, gyvenančiam Šilutėje ir lankančiam Klaipėdos muzikos mokyklą, buvo reikalingas fortepijonas. Broliai Vincas ir Vytautas padarė medinę dėžę ir, įpakavę „fligelį“, išgabeno į Panemunėlio geležinkelio stotį. Iš čia krovinyš lėta skuba pasiekė Šilutę.

Pasibaigus rudens ūkio darbams, į vytelinę pintinę įguldęs mamos išrūkytą pusbekonį, į Šilutę atvažiuoja septyniolikmetis Vytautas, Povilui padedant toliau mokytis groti...

Keturis mėnesius dienomis „kankino fligelį“, o naktimis ant šiaudų maišo miegojo po instrumentu, lyg atgailaudamas už brolio šeimai primestus nepatogumus gyvenant viename kambaryje. Taip Kazimieras ir Vytautas vyresniųjų brolių padėdami kloja savo gyvenimo pamatus... Povilas savo gebėjimais gerai užsirekomendavo. Antrus metus besimokant, Klaipėdos muzikos mokyklos direktorius S. Šimkus pasiūlo jam vadovauti chorui. Muzikalumo, artistiško ir sumanumo jam nestigo. Baigęs muzikos mokyklą, jis aktyvus visuomenininkas – Klaipėdos krašto Lietuvinimo garbės narys, vadovauja Šilutės, Rusnės ir Juodkrantės chorams. Bendrauja su Vydūnu, Jagomastu ir kitais krašto šviesuoliais. Organizuoja dainų šventes ant Rambyno kalno ir dalyvauja su savo parengtais chorais.

Prisiminiau Vytauto ir Povilo draugo, jų choristo Kazimiero Dainio, gyvenusio Kanadoje, Toronto mieste, 1988 metais rašytą laišką, kuriame jis prašo perduoti savo vienmečiui draugui Povilui linkėjimus ir pasakoja prisiminimus švenčiant Klaipėdos krašto išvadavimo dešimtmetį. „Šia proga Povilo Klaipėdos choras ruošė koncertą ir paprašė mane padėti vyrų grupei. Tuomet aš priklausiau Juodkrantės Povilo vedamam chorui, todėl mielai sutikau. Minėjime dalyvavo užsienio diplomatai, JAV lietuvių

įtakingas veikėjas. Labai gerai, iškilmingai suskambėjo St. Šimkaus ir J. Zauerveino daina – Mažosios Lietuvos himnas „Lietuviais esame mes gimę“, ypač ten, kur vyrai veda melodiją“:

*Kaip qžuols drūts prie Nemunėlio,
Lietuviai nieko neatbos!
Kaip eglė ten prie Šešupėlio
Ir vėtroj, ir žiemą žaliuos!*

Po koncerto Amerikos lietuvių atstovas padėkojo ir pakvietė Povilą ir mane į bufetą. Pavaišino pačiu brangiausiu prancūzišku konjaku“, – baigė mintį K. Daunys.

Po tėvo mirties 1986 metais su šiuo garbingu ir tauriu lietuviu bendravau laiškais iki jo mirties.

Kaip Povilas Četkauskas tapo akordeonistu, liudija jo pasakojimas. „1933 metais gyvenant Klaipėdoje, ten koncertavo vokiečių akordeonininkas virtuozas kompozitorius Kurtas Maras. Tas koncertas buvo savotiška sensacija. Nei aš, nei daugelis klausytojų nebuvo matę tokio instrumento. Mokydamasis Klaipėdos konservatorijoje, gerokai pramokau groti vargonais ir fortepijonu, todėl supratau, jog akordeonas muzikinėmis savybėmis labai panašus į šiuos instrumentus. O svarbiausia, portatyvus. Pasiėmėi dėklą į ranką ir keliauk, kur tau reikia. O dirbant su Klaipėdos krašto choroistais, tai buvo labai paranku. Mat tada fortepijoną ar pianiną retai kur surasdavo Lietuvos miesteliuose.“ Kurto Maro asmenybė padarė didelę įtaką tolesniam Povilo gyvenimui. Jis nusiperka „Hower“ firmos 120 bosų akordeoną, išmoksta groti ir visą likusį gyvenimą nesiskiria su šiuo instrumentu. Povilas pirmasis akordeonistas, šio instrumento ir juo atliekamos muzikos propaguotojas Lietuvoje. Netrukus persikelia į Kauną, suorganizuoja policijos vyrų chorą ir jam vadovauja, groja

*Palėvenės vargonininkas Jonas Četkauskas su žmona Domicile Kulikauskaite, 1912 m.
Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo*

muzikiniame jaunimo teatre, Kauno valstybiniame radiofone. 1938 metais su S. Graužiniu išvyksta į Londoną, kur „His Masters Voice“ firmoje į patefono plokšteles įrašė aštuonis lietuvių liaudies šokius ir keturis savo originalius kūrinus. Daug koncertuoja visuomenei, ypač ligoniams, kariškiams ir per Kauno radiofoną. Vėliau užsiima ir pedagogine veikla. Turi nemažai mokinių ir pasekėjų. Muzikinę pedagoginę patirtį, padedamas kompozitoriaus Jono Leotavičiaus, apibendrina akordeono pradžiamoksluose

„Jaunasis akordeonistas“ (1952) ir „Akordeonistas“ (1958).

Nemažus nuveiktus darbus ir dar didesnes viltis sėkmių ir pergalių zenite temdo nesuvaldytos aistros ir „bohemiško gyvenimo klampynės“. Likimo iššūkiai nepalaužė optimistinės artisto dvasios. Jau būdamas aklas, toliau tobulino profesinį meistriskumą, plėtė koncertinį klasikinį ir savo kompozicijų repertuarą. Svarbiausia tai, kad „Jaunojo akordeonisto“ vadovėlio mokymo turinį sudaro lietuvių tautinės melodijos, pritaikytos instrumento specifikai. Akordeonas

Povilas ir Adelė Četkauskai, 1928 m. Kazliškis. Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

lietuvių muzikos mokyklose tapo populiariausiu instrumentu...

Valandėlę palikime visus užburiantį akordeoną... O kaipgi su „Koncert Flügel“?! Laimėjo kompaktiškas, patogus, lengvas, kiekvienam prieinamas... O „Didysis banguinis“ ant trijų kojų perduodamas broliui Petruui.

Šis, norėdamas tobulėti, atvyko į Žemaitkiemio filijai priklausiusią Želvos parapiją, nes kaimyninėje Balninkų parapijos bažnyčioje vargonininkavo brolis Jonas.

Štai kaip šiltai ir dalykiškai apie savo tėvą prisiminimuose rašo jo vyriausioji dukra Pranė, už pedagoginį darbą įvertinta aukščiausiu apdovanojimu: „Būdamas darbštus ir sąžiningas, Petras Želvoje rūpestingai dirbo su parapijos bažnytiniu choru. Kadangi tuo metu kitokių chorų Lietuvoje nebuvo, savo choristus pramokė ir pasaulietiškių dainų. Nuo spaudos draudimo laikų įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose buvo paplitę „klojimų vakarai“. Aplinkiniai žmonės, susirinkę į išpuoštą vieną kurį klojimą,

turėjo progos pasižiūrėti vaidinimų ir pasiklausyti choro atliekamų dainų. Viename tokių Želvos „klojimo vakarų“ sėkmingai koncertavo ir Petro parengtas bei diriguojamas choras.

Želvoje prabėgo keletas metų. Čia Petras sukūrė šeimą: vedė savo choristę Moniką iš Paželių kaimo. Nors Želvos bažnyčios klebonas ir aplinkiniai žmonės buvo geri, tačiau Petras norėjo vargonuoti didesniais vargonais. Jo dvasia veržėsi į platesnes erdves.

Netrukus atsirado laisva vargonininko vieta Alantos parapijoje, Utenos apskrityje. Gavęs iš savo klebono gerą rekomendaciją, apie 1927 metus jis išvyko dirbti į Alantą. Šios parapijos mūrinė su dviem aukštais bokštais bažnyčia puikavosi čia vargonininkavusio kompozitoriaus J. Gruodžio statytais dideliais vargonais. Jie turėjo du manualus (klaviatūras), pedalus ir daugybę įvairių registrų, kurių dėka vargonai suskambėdavo tai fleitos, tai klarneto, tai kitų instrumentų tembrais, prabildavo galingu, visą bažnyčią užliejančiu skambesiu ar tyliai suošdavo vos girdimais balsais.

Norėdamas kvalifikuočiau dirbti savo darbą, Petras net du kartus lankė J. Naujalio įsteigtus vargonininkų kursus Kaune. Jaunus vargonininkus čia mokė įžymūs to meto muzikai, kompozitoriai, vargonininkai ir dirigentai: J. Bendorius, K. Kaveckas ir kiti. Kursuose buvo dėstomos teorinės disciplinos (elementarioji teorija, harmonija, solfedis, mokoma skambinti fortepijonu, vargonuoti, diriguoti ir dirbti su chonais). Šie kursai labai praplėtė Petro muzikinį akiratį. Jis jautėsi atsistojęs ant žymiai tvirtesnio pagrindo.

Alantoje prabėgo geriausi Petro kūrybiniai metai. Pasikeitė net keletas klebonų, o vargonininkas liko tas pats. Ilgiausiai šioje bažnyčioje dirbęs klebonas A. Vyšniauskas kartais

Uršulė Latvėnaitė-Četkauskienė, Mato Četkausko žmona, nupirkusi iš Panemunio dvaro savininkės grafienės E. Krasickos koncertinį fortepijoną „Koncert Flügel“. Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

kviesdavo iš sakyklos jaunos gerai balsais žmones į bažnytinį chorą. Norinčiųjų netrūko. Todėl greitai susiformavo pajėgus choras. Darbo metu Petras supažindindavo choristus su muzikos raštu, todėl jie giedodavo iš gaidų. Šalia Kalėdų, Velykų metu ir kitomis progomis giedamų keturbalsių giesmių Petras savo choristus išmokė ne vienas keturbalses ir grigališkojo vienbalsio giedojimo mišias. Atidžiai išstudijavęs partitūras, daug repetuodamas jis pasiekdavo puikų balsų skambesį ir dinamiką.

Keletą metų iš eilės į Alantą vasaros metu pas tėvą atvykdavo pasisvečiuoti vaistininkas Pranas Viržonis, neblogai griežęs smuiku. Tada sekmadieniais, sumos metu, suskambėdavo Prano Viržonio griežiama, o Petro vargonais akomponuojama Š. Guno „Ave Marija“. Kartą šią įstabią giesmę, Petruui akomponuojant, solo giedojo Alantos dvaro valdytojo duktė, Kauno operos ir baleto teatro solistė p. Podėnaitė.

Povilas Četkauskas, 1937 m.
Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

Vytautas Četkauskas – Valstybinės filharmonijos choro, vadovaujamo K. Kavecko, chormeisteris, apie 1953–1954 m.
Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

Kriaunų bažnyčios vargonininkas
Vytautas Četkauskas, 1932 m.
Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

Parapiją kas penkeri metai lankydavo vyskupas. Po vienos tokios vizitacijos, kaip prisimena dukterė Pranė, klebonas, aptardamas iš sakyklos ganytojo pastebėtus gerus ir taisytinus parapijos broūzus, pačioje pamokslo pradžioje pakartojo Panevėžio vyskupo K. Paltaroko pasakytus žodžius, vertinančius Petro pasiektus rezultatus: „Jūs turite gerą vargonininką“.

Atliekamam nuo tiesioginio darbo metu Petras mokė choristus ir pasaulietiškus J. Naujalio, S. Šimkaus ir kitų kompozitorių sukurtų ar harmonizuotų liaudies dainų. Išmoktą repertuarą atlikdavo katalikiškos „pavasarininkų“ jaunimo organizacijos koncertuose. Paskelbus trečiąją respublikinę dainų šventę Kaune, Petro choras išmoko nustatytą repertuarą. Atvykęs iš Panevėžio dirigentas p. Karka patikrino choro lygį ir pakvietė dalyvauti dainų šventėje...

Dirbdamas Alantoje, Petras su choristais parengė kompozitoriaus M. Petrausko operetę „Consilium fakultatis“. Ji buvo suvaidinta pa-

rapijos salėje ir publikos labai šiltais sutikta.

Alantos laikotarpiu Petras užsiėmė ir pedagogine veikla“.

1927–1928 m. (pamečiui) Petras vargonininko darbui rengė savo jaunesniusius brolius Vytautą ir Kazimierą.

Petrui vargonininkaujant Alantoje, o šeimai gyvenant gretimoje Želvos parapijoje, jam žinomas koncertinis instrumentas buvo labai reikalingas. „Alantoje Petras vargonininkavo ligi pat Antrojo pasaulinio karo, kuriam prasidėjus grįžo atgal į Želvą. Tarybiniais metais dirbo muzikos mokytoju Balninkų ir Želvos vidurinėse, Vėderų septynmetėje mokyklose, Želvos kultūros namuose <...>. Jo darbo rezultatai įvertinti gausiais garbės raštais, pirmūno ženkleliu ir kitais apdovanojimais.

Išėjęs į pensiją, Petras ilgėjosi vargonų. Sekmadieniais ne kartą lankėsi Balninkų, Šešuolių, Žemaitkiemio bažnyčiose, kur gaudavo progos pavargonuoti <...>. Paskutinius kelerius metus dirbo vargonin-

ninku Labanore, kur džiaugėsi prieš tai buvusio patyrusio vargonininko suformuotu geru choru. Mirė sulaukęs 85 metų.

Netrumpas ir turtingas Petro Četkausko gyvenimas šviečia meile savo pamėgtam menui ir žmonėms sąžiningu giliu atsakomybės jausmo lydimu kruopščiu darbu“. (Iš dukros Pranės prisiminimų.)

Petras ir Monika išaugino šešis vaikus: Pranę, Genovaitę, Juozą, Antaną, Aldoną ir Mildą. Genovaitė – etnomuzikologė, humanitarinių mokslų daktarė; Milda – muzikos pedagogė, violončelininkė; Aldona – folklorinio ansamblio „Ievužė“ vadovė.

Petras, vargonų muzikos paviliotas, kaip ir garsusis Johanas Sebastijanas Bachas, pasirinko keliaujančio muziko gyvenimo būdą – vargonavo Alantoje ir nuolat lankė gretimoje Želvos parapijoje gyvenančią šeimą.

Besimokydamas Kazimieras artimai draugavo su Alantos vikaru kunigu Jonu Gurausku. „Jie susitarė kartu vykti į naują kunigui Gurauskui

Švedriškės bažnyčios choras su kunigu Jonu Gurausku (sėdi viduryje) ir vargonininku Kazimieru Četkausku (sėdi trečias iš dešinės). Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

paskirtą Švedriškės parapiją. Pasižadėjo nesiskirti ir kartu dirbti Dievui, bažnyčiai ir žmonėms, – taip savo prisiminimuose „Mano vaikystės Švedriškė“ rašo sūnus Vytautas.

Čia Kazimieras su savo šeima vargonininkavo iki jam lemtingų 1944-ųjų. Tai buvo labai jautrios, kilnios sielos žmogus. Iškeitęs kurpiaus amatą į kilnesnę vargonininko profesiją, siekė šviesos, lankė vargonininkų kursus, bet neišpuiko. Saviems ir svetimiems išliko nuoširdus ir draugiškas.

Pagrاندukas Vytautas, mėlynųjų Sartų paviliotas, įsikūrė ant ežero kranto – Kriaunų bažnytkaimyje. Varganos vaikystės užgūdintas, džiaugdamasis besiskleidžiančios jaunystės grožiu, šis savimi pasitikintis „puikorėlis“ (taip save ironizuodavęs) vyriausiojo brolio padedamas iš trečios parapijos parsivežė sau nuotaką. Jo neaplenkė sėkmė ir draugai. Padėdamas valsčiaus raštininkams, jis išstobulino savo braižą, išmoko raštvedybos. O šie greta bažnyčios vargonininko pareigų pasiūlė pašto agentūros vedėjo tarnybą. Noras tobulėti, šviestis, muzikuoti paskatino norą perimti iš brolio Petro koncertinį „fligelį“. Taip instrumentas, apkeļiavęs Lietuvą, sugrįžo jauniausiajam broliui. Šis, puoselėdamas jaunatviš-

kas svajones tapti „garsiu muziku“, pasikvietęs meistrą, sumontavo vargonų pavyzdžio pedalus ir sujungė su fortepijono mechanizmu, kad galėtų praktikuotis kaip bažnyčioje prie vargonų. Dabar daug groja, gieda ir dainuoja. Be bažnytinio repertuaro, skamba Č. Sasnausko „Karvelėlis“, S. Šimkaus „Kur bakūžė samanota“, „Plaukia sau laivelis“, J. Vanagaičio „Dul dul dul dūdelė“, improvizuojamos operų arijos iš J. Byros, J. Naurago ir K. Petrausko repertuaro. Vytautas turėjo stiprų dramatinį tenorą, gerai skambantį bažnyčiose, kaimo vestuvėse ir kitomis progomis. Jis artimai bendravo su broliais ir gretimų parapijų vargonininkais. Ypač nuoširdžiai bendravo su arčiausiai gyvenusiu Kazimieru. Juodu kartu dviračiais lankydavo tėviškę. Broliai dalijosi naujais muzikos kūriniais ir darbo patirtimi. 1935 metais Vytautas lankė K. Kavecko organizuotus vargonininkų kursus Rokiškyje. Juose savo patirtimi dalijosi ir vargonininkas M. Milaknis bei gimnazijos mokytojas K. Jovaiša.

Negandos užklupo nelauktai ir netikėtai. Pasikeitusi Lietuvos politinė padėtis, sunki žemdirbio brolio Vinco liga ir nuolatinės motinos aimanos liepte liepė Vytautui gelbėti tėviškę.

Oi, nelengva buvo „stoti prie plūgo“. Tačiau ir sunkus ūkininko darbas nesužlugdė svajonių ir polėkio gyventi šviesiau. Vytautas ne tik pavyzdingai tvarkė ūkį ir sodybą, bet ir 1942 metų vasarą iš brolio Povilo nusipirko akordeoną, susipažino su grojimo paslaptimis ir, prisirišęs ant nugaros, dviračiu parsivežė iš Kau-no. Sekdamas savo tėvo Mataušo pavyzdžiu, pasodino didžiulį sodą, paviršiniaus grioviais nusausino laukus, įrengė vėjo elektros jėgainę, liepomis, eglėmis ir ąžuolais apjuosė sodybą. Vasaros vakarais sklindanti akordeono muzika susilaukė ne tik kaimynų, bet ir visos parapijos žmonių dėmesio. Vytautui pasiūloma Panemunio bažnyčios vargonininko vieta. O kvietimų į vestuves ir įvairius „bolius“ nebespėjo patenkinti. Jis grojo dar tuomet jauno ir mažai žinomo, vėliau garsiausio Lietuvos akordeonisto Algirdo Ločerio vestuvėse. Vytauto ir jo šeimos nuoširdų svetingumą, meilę tėviškei ir jos ilgesį jautė visa giminė. Šiltais rugpjūčio vakarais čia skambėdavo brolių, sūnų, sūnėnų, dukterėčių ir vaikaičių traukiamos liaudies dainos, atsikartojančios dvigubais trigubais klonių aidais nuo Undarokinės kalvos ligi Geniovietės šilo, Baravykinės miško, Pašilės, Sujamų, Veseliškių ir klebono beržyno:

*Užaugau Lietuvoj,
šalėlėj mylimoj.
Išėjau vandrovot,
sau laimės paieškot...*

O neretai uždainavus keturių Vytautų – tėvo, sūnaus ir dviejų sūnėnų – ansamblui, linksma ir guvi šeimininkė Veronika Vytautienė kviesdavo prie vaišių stalo, kvepiančio namine duona, pyragais, sūriais, skilandžiais ir ilgai išlaikytu naminiu obuolių vynu.

Per visą gyvenimą Vytautas sukaupe nemažą įvairių bažnytiniių

muzikos kūrinių archyvą ir biblioteką. Gaila, kad didžioji šio turto dalis žuvo ugnyje, tačiau išliko tai, kas buvo bažnyčioje ir pas vaikus. Vytautas daug laiko skyrė knygrišybai. Vertybe tapo 1933–1940 metų sukomplektuoti ir jo įrišti spaudos leidiniai „Naujoji Roma“, „Židinys“, „Jaunoji karta“, „Pašto pasaulis“, „Tautos mokykla“, „Trinitas“, „Karys“ ir kt. Už spaudos platinimą ir visuomeninę veiklą jis ne kartą buvo apdovanojtas. Sovietams pradėjus likviduoti visuomeninių organizacijų, knygų leidyklų, knygynų darbą, į provinciją paštu buvo siunčiami didžiuliai įvairios spaudos leidinių, knygų paketai ir veltui dalijami kaimo šviesuomenei. Mano, vaiko, atmintyje išliko šių knygų pavadinimai: L. Dovydeno „Broliai Domeikos“, I. Simonaitytės „Aukštųjų Šimonių likimas“, P. Cvirkos „Kasdienės istorijos“, V. Pietario „Algimantas“, J. Keliuočio „Svajonės ir siaubas“, Sušinsko „Maršas jaunystei“, M. Šalčiaus „Per Europą ir Azijos kraštą“, „Knyga apie žmones ir žvėris“, „Alkazaro didvyriai“, „Vidurdienio demonas“, „Kai dar motina gyveno“, „Taip, tėve“, „Kristaus gyvenimas“, „Ką pasakojė Zaratustra“ ir t. t.

Vėliau, jaunuolio amžiuje, žurnalai ir šios knygos suformavo mano tautiškąją pasaulėjautą ir savimonę, visam gyvenimui išliko didžiausia vertybe.

Laiko tėkmėje fortepijonas liko akademinio muzikavimo erdvėse ir užleido vietą mažesnio, patogesnio dydžio pianinams, o akordeonas tapo vienu iš populiariausių mūsų amžiaus instrumentu.

1946–1947 metais mokytojaujant Rokiškio gimnazijoje, Vytautui pedagoginių subtilybių nesklandumus (nežinojimą) padėjo užglaisvinti geras instrumento valdymas ir akordeono muzikos žavesys. Jo

*Povilas Četkauskas diriguoja Klaipėdos chorui koncerte Juodkrantės kurhauze, 1930 m.
Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo*

koncertines pamokas moksleiviai palydėdavo aplodismentais. Iš dėdės Povilo ir savo tėvo perimtą akordeono populiarinimą tęsia jo duktė Regina ir sūnus Vytautas.

Vargonininkaujant Vytautui teko apkelti nemažai parapijų. Gražiausiai jo chorai skambėjo Skapiškio, Kavarsko, Šimonių bažnyčiose, kur kunigavo Laimutis Blynas – talentingas pamokslininkas ir muzikos mylėtojas. Jam giedant solo, vargonais akomponavo Vytautas. Jis labai mėgo klasiką ir nemažai kūrinių grodamas vargonais giedodavo.

Iš vaikystės prisimenu, kaip tėvas Vytautas ilgų žiemos vakarų prieblandoje sėsdavo prie pianino ir dainuodavo įvairias melodijas pritardamas instrumentu. Mes, vaikai, muzikos pakerėti tyliai klausydavome, ir buvo nepaprastai gera...

Praėjo daug laiko. Likimas lėmė ir man pasirinkti muziko profesiją. Kartą, prisiminęs šiuos malonius, vaikystėje išgyventus įspūdžius ir atpažinęs tuo metu improvizuotas melodijas, tėvo paklausiau: „Iš kur tau žinomos D. Pučinio, Dž. Verdžio, G. Rosinio, Ch. Guno, P. Čaikovskio operų arijos?“ Tėvas valiūkiškai nusišypsojo ir pradėjo pasakoti: „Į Panemunį vasaroti atvykdavo Kauno operos solistas tenoras Jonas Byra su

savo draugu bosu Ipolitu Nauragiu. Sužinoję apie Mataušo turimą gerą instrumentą, jie tapo nuolatiniais mūsų sodybos svečiais. Nors mūsų namuose dažnai skambėjo muzika – tėvas smuikuodavo, broliai grodavo fortepijonu, tačiau tokio repertuaro ir dainavimo mūsų bakūžė nebuvo girdėjusi. J. Byra buvo ne tik vokalistas – tenoras, dainuojantis pagrindines operų arijas, dubliuojantis Kiprą Petrauską, bet ir puikus koncertmeisteris, gerai valdantis instrumentą ir žinantis visų statomų operų klavyrus. Man, penkiolikmečiui berniokui, tai buvo tarsi naujo pasaulio atradimas. Tos visos melodijos, jų dainavimo manieros taip įstriogo į atmintį, skambėjo mano ausyse, kad, jau besimokydamas muzikos pas brolius, pradėjau jas improvizuoti. J. Byra ir I. Nauragis mūsų namuose 1925 ir 1926 metų vasaromis buvo dažni svečiai. Mama paprašė J. Byros už naudojimąsi instrumentu pamokyti mane muzikos. Jis aiškino man teorijos dalykus, tačiau tai nebuvo taip suprantama ir patrauklu kaip abiejų dainininkų nuostabus muzikavimas. Po aštuoniolikos metų, kai vargonininkavau Panemunyje, mes su J. Byra susitikome naujai pastatytoje bažnyčioje. Tuo metu jis dirbo Šiaulių muzikos mokykloje ir teatre.

Rokiškio apskrities ir kitų vargonininkų kursų klausytojai Rokiškio bažnyčios šventoriuje, 1935 m. Trečias iš kairės sėdi Matas Milaknis, ketvirtas – Rokiškio grafas Jonas Pšezdzeckis; trečias iš dešinės sėdi Kazimieras Jovaiša, ketvirtas – Konradas Kaveckas. Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

Panemunio bažnyčioje nebuvo vargonų ir teko naudotis labai mažyte fisharmonija. J. Byra pasiūlė įsigyti didesnę ir geresnę fisharmoniją. Klebonui A. Liepiniui sutikus ir surinkus iš parapijos pinigų, man teko vykti į Radviliškį ir pargabenti instrumentą. J. Byra ir vėliau atostogaudamas lankydavosi Panemunyje. Jis nuoširdžiai bendravo, stengėsi padėti rūpimais reikalais, dovanojo gaidas, užrašė keletą tekstų, pasakojo apie Kauno ir Šiaulių muzikinį gyvenimą. Tai buvo tikras inteligentas, puikiai išmanantis muzikos dalykus, išsilavinęs žmogus,“ – baigė pasakojimą tėvas.

Atėjo 1946-ieji – senelio Mataušo gimimo šimtmečio, deja, keturiolikti mirties metai. Tėvas respublikinei dainų šventei, kurios vyriausiasis dirigentas buvo Nikodemus Martinonis, ruošė Panemunio progimnazijos mišrų chorą, prie kurio prijungė bažnytinio choro balsus. Jam padėjo iš Prancūzijos sugrįžęs vyriausiojo brolio Jono – Nikodemo draugo – sūnus Vytautas, tarnavęs Lietuvos rinktinėje, prieš karą vargonininkavęs Balninkuose, o tuo metu ruošėsis studijoms Kauno muzikos mokyklos N. Martinonio vadovaujamoje

vargonų klasėje. Taip žmogiškųjų dvasinių saitų sujungti, niekieno neorganizuoti, vaikai ir vaikaičiai iš visų pasviečių tą vasarą sugrįžo į Četkauskų „gūžtą“ nejučiomis atšvęsti senelio Mataušo šimtmečio jubiliejų. Tėviškėje visiems užteko vietos, duonos, širdies šilumos, nebuvo pagyrų ir pasipūtimo.

Mūsų šeimoje ir giminėje Nikodemo Martinonio vardas visada buvo tariamas su pagarba ir smalsumu. Ši, vos ne legenda tapusį žmogų ir man teko matyti ir dainuoti 1946 metų liepos mėnesį jo diriguojamame jungtiniame visos Lietuvos chore. Sugretinus dvylikamečio vaiko smalsumą ir dabarties apmąstymus, N. Martinonis mano vaizduotėje iškyla kaip nepaprastai valingas, drąsus, reiklus, ugningai veržlaus temperamento dirigentas, savo įtaiga užvaldęs dvylikos tūkstančių Lietuvos dainininkų chorą. Repeticijų metu ne iš karto pavyko suvienyti orkestro ir choro pastangas, nes chorų parengimas pirmajai pokario dainų šventei nebuvo labai aukšto lygio. Kartojant dirigentas labai plačiais, ryškiais rankų mostais ir ugningu savo temperamentu vedė chorą. Jam staiga mostelėjus, batuta išslydo iš rankų

ir nuo dirigento pakylęs nuskriejo prie choro. Dvi dainininkės pakėlė lazdelę ir atnešusios įteikė dirigentui. Ši repeticija ir 1946 metų dainų šventė Vilniuje man, jaunam choristui, įsiminė visam gyvenimui.

Atidavęs ir įprasminęs savo žėrinčios jaunystės ir brandaus amžiaus metus pedagoginei muzikinei veiklai Aukštaitijoje – Papilyje (1955–1959), Rokiškyje (1959–1974), Biržuose (1975–1985), Panevėžyje (1985–1997) – 1995 metais grįžau į Panemunį žadinti tėviškės kultūrinę veiklą. Mažai kas beprisiminė iš Panemunio kilusius XIX a. pabaigos šviesuolius N. Martinonį, J. Byrą ir kitus.

Jaunimo muzikinio ir kultūrinio gyvenimo ugdymui buvo atidarytas Pandėlio meninio lavinimo centro Panemunio skyrius, kurį lankė daugiau kaip 30 mokinių. Atgimė kultūros namų meno kolektyvų veikla. 1997 metais įsteigta kraštiečių kultūrinės veiklos draugija „Panemunio krivulė“. Vieningai suplanuota ir gerai organizuota šių trijų grandžių veikla prikėlė Panemunio kultūrinį gyvenimą.

*Saulėj nudegusi, basa –
Tu – piemenaitė murzina!
Tau akyse dangaus šviesa. –
Tu man viena, viena, viena.
Saloméja Nėris*

Skambėjo tėviškės kloniais jau dinamai paprasta, kiekvieno panemuniečio sielą glostanti Tavo, Nikodemai, daina. Ją dainavo Kauno valstybinis choras, vadovaujamas P. Bingelio, sustojęs Panemunio piliaus pašlaitėj, prie N. Martinonio atminimui atidengto liaudies skulptoriaus D. Jasinevičiaus kurto paminklinio ažuolo. Į žaliąją veją susirinko šimtai muziko gerbėjų, buvusių mokinių. Renginyje dalyvavo Muzikos akademijos profesoriai A. Jozėnas, A. Arminas, V. Blušius, A. Lopas, taip

pat Lietuvos muzikų draugijos prezidentas kompozitorius profesorius R. Žigaitis. Linkėjimus iš Jungtinių Amerikos Valstijų perdavė Nikodemo jaunystės draugo Jono Četkausko sūnus Vytautas, buvo perskaityta Nikodemo sūnaus Virginijaus ir jo šeimos atsiųsta padėkos telegrama iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Visa tai vyko 1997 metų rugpjūtį, minint Nikodemo Martinonio 110 metų gimimo jubiliejų.

Prisiminimų apmąstymai, kelionės į Vilniaus archyvus, muziejus, Lietuvos radijo ir televizijos studiją, organizaciniai naujo renginio rūpesčiai priartino dar vieną šventę: ir štai skamba populiariosios, dar iš tarpukario laikų atėjusios autentiškos Jono Byros atliekamos dainos įrašas:

*Širdelė mano,
O kodėl tu liūdna?
Širdelė mano,
Kur jaunystė tava?*

Tęsiant ir gerbiant istorines Panemunio tradicijas, nuo piliaus kalno nusileido krivis su vaidilutėmis, ažuolų vainiku nešini. Krivis uždegė aukurą, vaidilutės vainiku apjuosė Jono Byros jubiliejinį ažuolą. Pagerbti Kauno operos teatro solisto J. Byros atminimą atvyko garbūs svečiai: Lietuvos kamerinio orkestro įkūrėjas ir ilgametis vadovas profesorius S. Sondeckis, buvęs Operos ir baleto teatro direktorius, kompozitorius profesorius V. Laurušas, muzikologė J. Vaišvilaitė, operos teatro solistai J. Čiurilaitė, V. Kurnickas ir kiti.

Matui Četkauskui likimas lėmė sunkią našlaičio dalią. Skurdus ir vargas gyvenimas užgrūdino valią, ištvėrė, išmokė siuvėjo amato – pagrindinio pragyvenimo šaltinio. Įgimtas darbštumas, artistiškas, įžvalgumas ir meilė muzikai skatino mokytis smuikuoti, remontuoti senus muzikos instrumentus. Visą savo gy-

Skapiškio bažnyčios choras su vargonininku Vytautu Četkausku, klebonu Nikodemu Kasperūnu ir kunigu Laimučiu Blynu, 1950 m. Nuotr. iš Četkauskų giminės archyvo

venimą grodamas kaimo vestuvėse, iš adatos, skripkos ir savo taupumo jis įsigijo žemės sklypą. Sukūręs šeimą, užaugino septynis vaikus – penki iš jų tapo vargonininkais.

Per ilgą, bet nelengvą gyvenimą, panemuniečių laikomas keistuoliu, išsaugojo dvasinę pusiausvyrą, pasitikėjimą savo jėgomis, o savo rypuojamose eilėse neprarado autoironijos:

*Tavo okys žibas
Kėp sanos rupūžės,
O aš dunguj sėdėsiu
Ir šiltus kukulius ėsiu.*

Praėjo šimtas metų nuo valakų reformos pradžios, kai iš dvarininko Teofilio Kamaro senelio Mataušo pirka žemė, dar buvusi rėžiuose, tapo Lunkiškio pusvalakiu. Ta proga seneliui Mataušui ir Četkauskų giminei atminti 2008 metais Panemunio kapinėse pastatytas koplytstulpis.

Četkauskų giminės genomus sklaidžiasi įvairiausiomis genetinio spektro spalvomis. Nors trys iš septynių genetinio medžio šakų ir nudžiūvo, likusios keturios išaugino atžalas, kurios šakelėmis, pumpurais ir žiedais dovanoja jaunajai Lietuvai naują, viltingą daugiau kaip keturiasdešimties esamų ir būsimų

inteligentų: muzikų, dailininkų, poetų, inžinierių, pedagogų ir visų gyvenimui reikalingų ir jį puošiančių, dorų, smalsių, savo kraštą gerbiančių jaunų žmonių kartą.

Laiko tėkmėje nesuvaldyti likimo žingsniai lėmė taip, kad labai sena, archaiška Četkauskų sodyba išnyko. Dabar jos vietoje, ant senų pamatų, išdygo šiuolaikinio modernaus pavyzdžio statinys, vadinamas „Klėtele“. Jo šeimininkas – žymus Panemunio verslininkas, kultūrinio darbo ir renginių mecenatas Eugenijus Neniškis – ir jo šeima sumaniai, pavyzdžingai tvarko įsigytos sodybos aplinką. Linkiu ir toliau bendrauti su kraštiečių „Krivule“ ir tapti kultūrinio paveldo gaivinimo vieta. Labai prasminga, tauru ir gražu būtų per Žolinės šventę nuo šios sodybos svirnelio prieklėčio girdėti Panemunio krašto žmonių gyvenimo istorijas, papročius, muziką ir dainas. Juk mecenato tėvas Jonas ir jo brolis Alfonsas – mano klasiokas – turėjo skambius balsus ir savo dainomis džiugindavo ne vieną sodietį.

*Tyki dienala ba vėjo, ba vėjo.
Aukšti svirneliai skumbėjo, skumbėjo.
Ajo bernėlis par dvorų, par dvorų,
Rodo svirnelį provirų, provirų...*

Lietuvos sentikių bažnyčios jubiliejus

PETRAS BLAŽEVIČIUS

*Rokiškio rajono savivaldybės Kultūros, turizmo ir
ryšių su užsienio šalimis skyriaus vedėjas*

Tarp visų šių metų jubiliejų išskirtinę vietą užima ir Lietuvos Sentikių bažnyčios 300-osios metinės. Rokiškio kraštui šis jubiliejus ypatingas tuo, kad būtent Rokiškio krašte, netoli Kriaunų, Girelės kaime, 1710 m. buvo pastatyta pirmoji Lietuvoje sentikių cerkvė. Kaip, kodėl ir kada apsigyveno sentikiai Lietuvoje, mūsų rajone?

XVII a. viduryje Rusijos caras Aleksiejus Michailovičius ir patriarchas Nikonas, skatinami svajonių tapti pravoslaviškųjų Rytų valdovais, ėmėsi vykdyti bažnytinę reformą, kurios tikslas buvo suvienodinti pamaldų knygų tekstus ir liturgines apeigas su Bizantijos graikų apeigomis.

Nuo seno rusai žegnojosi dviem pirštais, meldėsi pagal senas knygas, pripažino senas ikonas ir ženklinį giedojimą, krikščio panardindami į vandenį. 1551 m. Ivano Rūsčiojo sukviesto Soboro patvirtintos senosios pravoslaviškosios apeigos ir tradicijos 1653–1656 m. buvo pradėtos keisti. Tai sukėlė nemažą dvasininkų ir tikinčiųjų pasipriešinimą. Kadangi patriarcho Nikono sukviesti Soborai įtvirtino reformas ir prakeikė besipriešinančius naujovėms, prasidėjo nuožmus senojo tikėjimo gynėjų persekiojimas: jie buvo šaldomi ant ledo, gyvi užkasami į žemę, deginami ir kitaip kankinami. Kai kurių mokslininkų nuomone, vien ugnyje

sudegė apie 20 tūkstančių senosios religijos gynėjų. Likę ištikimi savo tikėjimui, sentikiai buvo priversti bėgti iš savo tėvynės į Rusijos imperijos pakraščius, užsienio šalis. Taip bėgliai atsidūrė ir mūsų Lietuvoje. Tai buvo sentikystės – savitos eschatologinės rusų stačiatikybės atmainos – atstovai, nuo oficialiųjų stačiatikių labiausiai skyręsi apeigomis, liturgija ir psichologija. Jiems buvo būdingas „pasaulio“ neigimas, rusų valstybės ir „niconiškosios“ bažnyčios tapatinimas su „Antikristu“, bet kokio bendravimo valgant, geriant, meldžiantis su „pasauliečiais“ atsisakymas, nekantri artimos „pasaulio pabaigos“ viltis, griežtas asketizmas, prisirišimas prie senųjų apeigų, tradicijų, gyvenimo būdo ir kt. Kadangi XVII amžiaus pabaigoje išsiskyrė dvi sentikystės kryptys – popiai ir bepopiai (susiję su dvasininkijos institutu) – įdomu, kad į Lietuvą pakliuvo būtent bepopiai sentikiai. Mokslinių tyrinėjimų rezultatai leidžia teigti, kad Rokiškio rajone apsigyveno Pskovo tarmės atstovai, kurie paliko gimtąsias vietas, buvusias tarp Velikije Luki ir Tarapeco.

Kokios gi pirmosios mus pasiekusios žinios apie bėglius Lietuvoje? Istorijos šaltinyje „Degučių metraštyje“ rašoma, kad 1679 m. iš Maskvos šalies į Lietuvą atėjęs vyras vardu Trofimas Ivanovičius (V. Ba-

ranovskio ir G. Potašenkos 2005 m. išleistoje knygoje „Staroverije Baltijai i Polši“ jis vadinamas Trofimu Ivanovu) su ašaromis akyse pasakojęs apie nukentėjusius už senąją pravoslavų tikėjimą ir pasilikęs Lietuvoje iki pat mirties 1729 ar 1733 m. Manoma, kad šis pirmas žinomas Lietuvoje sentikis emigrantas buvo palaidotas Rokiškio rajono teritorijoje, Stirniškių kapinėse. Deja, kapo vieta nenustatyta. Yra duomenų, kad 1705 m. sentikiai susibūrė į pirmąją Girelės bendruomenę (jos 300-ąsias metines pažymėjome 2005 m.) šalia Stirniškių kaimo. 1710 m. vietos sentikių Girelėje pastatyta maldykla tapo ketvirtąja dabartinių Baltijos šalių teritorijoje ir pirmąja Lietuvoje. Ilgą laiką tiek sovietmečiu, tiek atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, pirmąja sentikių maldykla Lietuvoje buvo vadinama Anykščių rajone, taip pat Girelės kaime, pastatyta maldykla. 1997 m. P. Blaževičiaus išleistoje knygelėje „Rokiškio krašto sentikiai“ pavyko surinkti ir pateikti įrodymus, kad pirmosios cerkvės vieta – Rokiškio rajonas, Sartų ežero pusiasalis, kur buvo minėti Bobriškio, Stirniškio ir kiti kaimai. Pirmuoju Girelės (rusiškai – Puščios) bendruomenės dvasiniu tėvu, matyt, buvo Afanasijus Terentjevičius, vėliau – Stepanas Afanasjevičius (1775–1792), Ivanas Stepanovičius (1792–1807), Mitrofanas Alekseje-

vičius, Ivanas Kuzmičius ir Jegoras Gerasimychius (iki 1819 m.). 1819 m. maldykla iš Girelės perkelta į Bobriškį. Bobriškio bendruomenei priklausė 181 aplinkinių kaimų sentikis, o 1830 m. – 172 sentikiai. Dvasios tėvais XIX a. pab. – XX a. pr. buvo T. Tokarevas (1884–1889), S. Mitrofanovas (1889–1894), Ivanas Ivanovičius (1894–1900), I. Šarličius ir A. Petrovas (1907–1925).

XX a. pirmojoje pusėje Bobriškio maldyklą remontavo I. Tokarevo, kuris knygelėje „Rokiškio krašto sentikiai“ pavadintas paskutiniu ju Bobriškio sentikiu, senelis ir tėvas. 1939 m. šiai sentikių bendruomenei jau priklausė 700 žmonių, 1949 m. – apie 750. Po A. Petrovo dvasios tėvais buvo P. Trimailovas (1925–1928), M. Kulešovas (1925–1935), F. Pavlovas (1935–1940).

Po Antrojo pasaulinio karo vykusį urbanizaciją ir kolektyvizaciją turėjo įtakos vietos sentikių skaičiaus mažėjimui. Dvasios tėvais buvo Anufrijevas, E. Dorondovas, E. Gubanovas ir I. Nikitinas (iki 1981 m.) Po nemažos pertraukos juo tapo G. Murnikovas (iki 1992 m.). Šiuo metu bendruomenę aptarnauja nastavnikas A. Kudriašovas. Bendruomenė turėjo dvi kapines – Stirniškėse ir Stravuose. Manoma, kad Stirniškių sentikių kapinės atsirado XVIII a. pr. ir buvo seniausios sentikių kapinės Lietuvoje.

Kaip žinoma, Rokiškio rajone buvo pastatyta ir daugiau maldyklų. Kraštotyrininko T. Korotkovo teigimu, Maneivų bendruomenė gyvuoja nuo XVII a. pabaigos. Jis netgi nurodo vietą, kur stovėjusi cerkvė ir kur gyvenęs pirmasis nastavnikas (dvasios tėvas). Vis dėlto tai mažai įtikėtina, nes jokiuose rašytiniuose šaltiniuose tokių faktų neiškilo. Apie Maneivų cerkvę (tebesančią, suremontuotą ir

Bobriškio maldos namai.

Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

veikiančią) ir bendruomenę užsimeinama tik 1880 m. Tuo tarpu Miliūnų maldyklos pastatymo laiką – 1812 metus – nurodo „Degučių metraštis“. Deja, šią šventovę Antrojo pasaulinio karo metais sudegino vokiečiai. Ji nebuvo atstatyta, nes 1947 m. cerkvė įsikūrė Rokiškyje, buvusiam rusų, o vėliau lietuvių mokyklos pastate. Mano gautame Lietuvos sentikių bažnyčios vadovų sąrašė dar vienos rajono sentikių bendruomenės – Sipailiškio – įkūrimo data nurodomi 1841, o maldyklos pastatymo – 1863 metai. Šie maldos namai Sipailiškyje tebestovi, nors pamaldos juose laikomos gana retai. Tik nuo 1933 m. išlikusios žinios apie Butkūnų cerkvę, kuri sudegė XX a. pabaigoje, nors dokumentai apie šių apylinkių bendruomenę saugomi nuo 1923 metų.

Dar iš „Degučių metraščio“ žinome, kad 1786 m. sentikių maldos namai buvo ir Kuršo hercogystėje, Švilpiškio kaime (toks kaimas rajone išlikęs iki šių dienų ir būtent teritorijoje, priklausiusioje Kuršo hercogystei). Deja, daugiau duome-

nų apie juos rasti nepavyko. Vienas seniausių ir įdomiausių Lietuvos sentikių kūrinių, pateiktas taip pat minėtame metraštyje, yra V. Zotovo neva iš vietos gyventojų Timofejaus lūpų užrašyta istorija apie Švilpiškio pirklių Jakovą Aleksejičių ir jo neištikimą žmoną Avdotją Jevdokimovną. Profesorius V. Čekmonas šią apysaką pavadino puikiu rusų literatūros kūriniu. Manau, esant galimybei, šį kūrinių būtų įdomu išversti į lietuvių kalbą ir paskelbti visiems mūsų krašto gyventojams.

Yra žinoma, kad Rokiškio apskrityje 1935 m. gyveno daugiau kaip penki tūkstančiai sentikių. 1942 m. jie sudarė 8,5 proc. apskrities gyventojų (šiuo metų sentikiai sudaro 2,86 proc. rajono gyventojų). Jie išsaugojo ne tik savo senąją tikėjimą, bet ir savitą kultūrą, tradicijas.

Sveikindami krašto sentikius su gražiu jubiliejumi, linkime jiems ir jų šeimoms visokeriopos sėkmės ir sveikatos, prasmingo gyvenimo bei aktyvaus darbo gražinant ir puoselėjant mūsų bendrą tėvynę – Lietuvą.

Tradicinė vaikų folkloro šventė „Čiru čiru čiruliukai“

VIDA BURAKOVIENĖ

Rokiškio kultūros centro režisierė scenaristė

Pavasario garsais – paukščių čiulbėjimu – prasidėjo tradicinė vaikų folkloro šventė „Čiru čiru čiruliukai“, kuri sukvieta jaunuosius folkloro mylėtojus į Rokiškio kultūros centro salę. Šventės organizatorius – vaikų folkloro ansamblis „Čirulis“ ir vadovė Dalia Deksnienė džiaugėsi sulaukę būrio dainininkų ir šokėjų ne tik iš Rokiškio miesto, bet ir tolimesnio Pasvalio rajono. Į šventę susirinko vaikai, kurie nori pažinti savo tautos papročius, mokytis tradicinių liaudies dainų, žaidimų, šokių.

Mūsų miestas Rokiškis nėra didelis, mes dar dažnai girdime pavasario paukščių „gyvajį koncertą“ ir galime juos matyti skraidančius. Tačiau dabartinis gyvenimo tempas, labai viliojančios ir patrauklios informacinės technologijos, kompiuteriniai žaidimai atitraukia ne tik suaugusiuosius, bet ir vaikus nuo savos aplinkos, gamtos vertybių pažinimo. Todėl džiaugiamės, kad visi, susirinkę į tradicinę vaikų folkloro šventę „Čiru čiru čiruliukai“, turėjo galimybę įsiklausyti į mus supančių paukščių garsus,

jų giesmes ir net išgirsti paukščių balsų pamėgdžiojimų. Šventėje skambėjo įvairios dainos, apdainuojančios juos, pasakojimai ir neseniai praėjusios žiemos švenčių atgarsiai.

Praėjus šventei, norisi prisiminti jos istoriją. Pirmoji šventė įvyko 1992 m. Rokiškio kultūros namuose. Ją organizavo rajono švietimo ir sporto skyrius. Iniciatorius – folkloro judėjimo pradininkas rajone Algis Svidinskas. Nuo pirmosios vaikų folkloro šventės rajone iki šių metų šventės organizatorių užduotis

*Pasvalio r. Paiešmenės pagrindinės mokyklos folkloro ansamblis „Jiešmenėlis“.
Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo*

buvo sukviesti ne tik savo rajono vaikus, besidominčius šia veikla, bet ir sulaukti svečių iš įvairių Aukštaitijos rajonų. Įvairių vaikų folkloro švenčių dalyviai ir žiūrovai matė ne tik Aukštaitijos krašto vaikų folkloro ansamblių pasirodymus, bet ir dalyvavo vaikų bei moksleivių liaudies kūrybos atlikėjų konkurse „Tramtaturis“.

Tradicinių rajono vaikų folkloro švenčių metu buvo vykdoma edukacinė veikla. Švenčių organizatorė Dalią Deksnienę šia veikla užsiimti paskatino noras folkloro pažinimu sudominti ne tik vaikus, bet ir pedagogus bei kultūros darbuotojus, dirbančius su vaikais. Pirmasis edukacinis projektas „Gyvoji pasaka“ apėmė teatro ir folkloro mylėtojus. Šventės dalyviai kūrė ir atliko muzikinę pasaką „Kaip kiškis karalius švinti giriaj dare“. Taip pat buvo vykdomas tęstinis trejų metų projektas „Etninės mokyklėlės-seminarai vaikams ir pedagogams“. Projekto tikslas – supažindinti rajono muzikos, pradinių klasių, neformalaus ugdymo mokytojus su įvairiais muzikinio folkloro žanrais. Praktinius įgūdžius atskleidė baigiamosios projekto šventės: „Dabartis ir nūdienu“ bei „Saulės ratas“.

Grįžtant prie šių metų šventės, norisi pasidžiaugti nuotaikingomis ir spalvingomis vaikų folkloro kolektyvų programomis. Rokiškio kultūros centro ansamblis „Čirulis“ (vad. D. Deksnienė) parodė programą „Pavasarinis pasveikinimas“. Juk kolektyvo pavadinimas „Čirulis“ – tai „giesminykas“ vyturis, todėl ir ansamblio vaikai daugiausia žino apie paukščius. Jų programoje buvo pasakojama apie įvairius paukščius „giesminykus“. Na, o Rokiškio lopšelio-darželio „Pumpurėlis“ folkloro ansamblis (vad. J. Budrienė ir D. Deksnienė) supažindino šven-

*Dalyvius sveikina šventės organizatorė Rokiškio kultūros centro folklorinio ansamblio „Čirulis“ vadovė Dalia Deksnienė.
Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo*

*Rokiškio kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Čirulis“.
Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo*

tės dalyvius ir žiūrovus su Kalėdų bei Užgavėnių švenčių papročiais, apeigomis, repertuaru. Šventėje dalyvavęs darželio-mokyklos „Ažuoliukas“ antros klasės kolektyvas (vad. E. Lapėnienė) parodė programą „Žvirblių puota“. O tolimiausi šventės svečiai – folkloro ansamblis „Iešmenėlis“ iš Pasvalio rajono

Paiešmenės pagrindinės mokyklos – atliko labiausiai pamėgtas savo krašto dainas, žaidimus ir šokius. Šventė nuotaikingai baigėsi visų bendra daina, šokiais ir vaišėmis. Tikime, kad ši šventė, kaip ir dar daug ateinančių, padės mums išlikti savitais, išskirtiniais, tikrais lietuviams ir patraukliais europiečiams.

Antanas Gintautas Žilinskas

*o lyja lyg prieš milijonus metų
kai tvėrė Viešpats vandenų skliautus
kai bėrė grūdą gyvasties
į amžino judėjimo vilnis
ir srūva vasara
į žemę iš dangaus
ir viskas regisi
be pabaigos*

*ant slenkščio prigludusi saulės valanda
ir akmenų tyli ramybė
tos prietemos vakarės ramumoj
mane sutiko be kalbų be lemiančių ženklų
vien terekėjo nusilenkt tai tylai
ir į maldos tėkmes panert rankas*

*saulė sklاندė
dienovidinių tinkle
virš paukščių numarinto šilo
ir sutemų sesuo neskubino
žvaigždėtosios drobulės tiesti
aš vieškeliui atidaviau mintis
iš nuovargio nusvirusias rankas
ilgųjų valandų kuprotą tylą
ir viskas buvo rodos taip arti
ir taip toli*

*ar tu girdi kaip teka valandų srovė
laikrodžio rodyklių piršteliais?
ar regi kaip vidurnaktis dėsto nulius
jei esi nuo sapno išvaduotas?
tik paklausk kokia nuostabi
naktinių valandų tylioji muzika
jei tik esi nuo sapno išvaduotas
tik paklausk*

*jau vėjas atsirūva
toksai lengvutis lyg iš dausų
ir vasara užgieda lėtą išėjimo giesmę
iš laiko žydėjusio vainiklapiais trapiais
bet degina kaitra
ir tuščias apgaulingas laikas
staiga pažvelgia į akis
lyg juodas šūvis
tiesiai ir širdin*

*o širdyje toksai sunkumas
nors stauk vilku juodžiausiųjų miškų
ir praeities
iš užmaršties
už laiko dūmų
toksai pamėkliškas sunkumas
pageltusių laiškų numirę raldės
ir mano tolimas pablyškęs veidas
paženklintas nakties šešėlių rėmuos
be džiaugsmo ir be gyvasties
lyg būtam viltį pasiėmus*

nors stauk vilku juodžiausiųjų miškų

Į rudenį

*jaunystė kerintis pavasaris
vilioja ir svaigina
bet aš renkuosi rudenį
geltoną išlaikytą vyną
renkuosi moterį rudens brandumo
ramybe dvelkiančią vakarę spalio tylą
ir rudeniui palieku savo sunkią bylą*

atėjus rudeniui renkuosi rudenį

Reda Kiselytė

Branginu gyvenimo prasmę...

Myliu Rokiškio kraštą... Čia gyvenimo, mokslo, veiklos pradžia... Čia gimė pirmieji poezijos posmai, miniatiūros, esė. Čia skleidė sparnus ir pildėsi svajonės. Niekada manyje nebuvo

apsigyvenęs pavydas ir kerštas. Keičiasi vertybės, bet kas tikra nežūsta...

Likimas lėmė dirbti stebuklingame knygų pasaulyje. Knygos mane saugo, neišduoda, padeda gyventi, dalina pasaulio išmintį...

Žmonės... Tikiu tais, su kuriais neturiu kuo dalintis. Vertinu ir ger-

biu savarankiškus, mąstančius, turinčius tikslą, gabius žmones. Visuomet vengiu tuščiagarbių, branginu gyvenimo prasmę.

Gamtos prieglobstis... Artimas ir atviras, teisingas ir neišsemiamas. Jo dėka gimsta mintys, kurias užrašau ant balto popieriaus lapo...

Miniatiūros

Jėga

Keiksmažodžių žnyplės prarijo lietuvių kalbos unikalumą...

Dvi situacijos

Pašvaistė spindėjo tik jo svajonėse, realybėje jis klampuoja po kasdienybės raistus...

Brutalumas

Grėsmingai nusiteikęs vėjas plėšė nuo medžių lapus, maloniai jautėsi regėdamas jų silpnumą ir nuogybę.

Apsikeitė funkcijomis

Bruzda, siautėja, kunkuliuoja mintys, piktytys sau ramiai studijuoja kelio į ramybę, skaidrumą ir vidinę stiprybę literatūroje. Gyvenimas daugelio reiškinį funkcijas pakoreguoja ne visada taip, kaip norime mes...

Paliegėliai

Pasiramsčiuodamas lazdele, pėdina Laikas. Mes sveiki ir stiprūs, bet dvasioje esame dar didesni paliegėliai...

Priešingybės

Jis tautija nesąmones, kuria ne-realias vizijas, o aš džiaugiuosi, kad kojomis pasiekiu žemę ir esu čia ir dabar...

Netikėtas atpildas

Nekenčiu maišaties, gerbiu tylą, beprotiškai myliu savarankiškumą, bet už visa tai – abejingumas man paspendė spąstus...

Išsipildanti vizija

Laukiu dieviškosios vasaros. Ir vėl vandens deivė glamonės mano kūną, saulės spinduliai bučiuos skruostus, o aš sėdėsiu ant svajonių debesies ir smagiai tabaluosiu kojomis...

Išeitis

Vos velku pavargusias kojas, bet Tau parašiau ilgą laišką. Žinau, jo gal ir neperskaitysi, bet svarbiausia mano sąžinė geba atsiriboti nuo bereikšmių smulkmenų...

Vertė

Kartais kalvės žaizdras malonesnis už prabangiuose namuose ramiai besikūrenantį židinį...

Nežemiški užmojai

Jo svajonės pasiekė kalnagūbrių viršūnes... Deja... Pilkoji realybė pėdino žeme...

Lietuviški veiksmai

Ryto klegesys buvo geros nuotikos, tik pavyduoliai jam kaišiojo pagalius į ratus...

Be vietos...

Apkalbų knibždėlyne sau vietos nesurado kuklioji tiesa...

Savimeilė

Plevėsa žvirblis grožėjosi savo išvaizda, balsu... Tą akimirką jam neegzistavo kėkšto grožis ir nepakartojama lakštingalos giesmė... Kaip svarbu mylėti save...

Aritmetika

Pilno ir tuščio ryšulio tikslai skirtingi... Kuris iš jų laimingesnis?

Dermė

Dažniausiai mes tapome šviesų vaizduotės paveikslą. Ji talentinga, turtinga, išradinga... Realybę dažnai piešiame pavargusių, užgultų rūpesčių ir nepriteklių... Kaip bebūtų, bet jos abi gyvena mūsų pasaulyuose.

Sinonimai

Sklandau Antano Lyberio „Sinonimų žodyną“: Žodis „gyvenimas“ turi labai daug reikšmių... Ar apie tai dažnai susimąstome?

Valdingoji

Reklamos lavina užgulė teigiamą mąstymą... Iš bevertės informacijos gausybės kapanojasi apspardytos vertybės...

Rainio vizijos

Katinas Rainis iš širdies džiaugiasi laikina gerove... Mąstau, o gal jis įdėmiai svarsto apie ateitį? Sakote, vargu?

Kontrastų būtinybė

Tyla ir Triukšmas – priešai. Kaip dažnai mes, nesusidūrę su vienu, negalime įvertinti kito...

Praradimas

Supleškėjo diena. Liko krūva rūpesčių... Bejėgė šlaistėsi gaisrininkų komanda...

Skirtingi veiksmai

Žvarba smurtavo, o šiluma šoko angelišką valsą...

Čia ir dabar...

Šiandieninėje nuovargio charakteristikoje vyravo pašėlusiai tamsūs spalvų tonai... Tik nepriekaištingos praeities niekas nenorėjo prisiminti...

Iškeliavęs gelbėtojas

Dėl vaikaičių išdaigų senolių širdys apaugo nuospaudomis. Kritišką situaciją galėjo išgelbėti tik sveikas protas... Deja... Jis...

Klausimynas

Ieškau atsakymų į klausimus: kiek stiprybės turi klajoklis? Kokias vizijas rezga tinginys?

Vizija ir tikrovė

Įspūdingą vizijų programą sukūrė čiauškalas, tik veiksmy programą niekaip neįsirutuliojo...

Nenorėjo išgirsti...

Per visą kaimą nuaidėjo skystakalbės puodynės pasakojamos istorijos... Tik kažkodėl tylenio sidabrinio šaukšto niekas nenorėjo išgirsti...

Aukštumos ir žemumos

Niekada žemknisys kurmis netaps skrajūnu aru, o pastarasis nusiristi iki kurmio lygmens gali...

Patogu

Vešlusis chaosas susigrūmė su skrupulingąja tvarka. Žmonės palaikė chaosą. Jiems taip buvo patogiau...

Dilema

Kodėl toks nedidelis laimės kamuoliukas?

Laiko ženklai

Riogso sukrypusi pirkia, merdėja išvirtusi tvora, seni rakandai laukia savo šeiminkų. Didžiulį metalinį raktą apraizgė voratinklių gijos...

Laura Sintija Černiauskaitė

Man
gal
dvylika

ir iš kur tie
vaikai,
ir iš kur tos
suknelės?..

seno lūpdažio
rožinis, nuodėmingas
kartumas?..

taip aplinkui
gyvenimas
pats apsiraizgė

kas už mane
jį gyvena?..

2010 03 06

Man gal dvylika

burnoj sūrumas
lyg iškritus pieniniam
dančiui

bet nepuolu šventyklon
kalbėti su vyrais

tyliai būnu
savo Tėvo reikaluose
už virtuvės lentynų
maišydama smėlio košę
lėlytėms

serga jos, drabužėlius
išaugo, o už lango –
viduržiemis

visą naktį sūpuosiu
ant rankų tą reikalą
Tėvo brangiausią

prieš mirtį juk
viską užmiršiu
ką čia apie ją sužinojau
pratybas naivias, gimties tunelį

skaisčiai raudonos tamsos
samsonišką gimdymo riksmą, kai
išstumi kito kūnelį į šaltą, išblaivančią
šviesą, skaidres priešmirtines
regėtas ankstyvoj jaunystėj, po sniegu
parklupusių aukštą žolę tą vieną
apnuogintą lapkritį –
viskas tiesiog atsitiks
Kerėjimas

Rugpjūčio
bedugnėje
dviese

sklendžia vanagas
plaka apsunkus žolė

taip be garso be garso gilų
lyg nebūtų mirties jau
lyg pamiršo ją mums sugalvot

man iš delno rupšnoji
šiltą duoną su cukrum
sukvailėjęs iš geismo, išsiilgtas
lapių berniuk atiduotas
iš urvo gūdžiausio
tiesiai man į rankas

eikš!..

*obuolys,
jo atsikąsi tamsoj ir šauksi
apakintas skonio*

eikš!...

*krenta ir krenta
iki mūsų šviesos raketa*

*o čia visad tamsu ir atrodo
taip reikia ir atrodo visi
spinduliai atšvaitai
ir žibėjimai tik
metastazės*

užėik!..

*šis užtemęs
skersvėjų gręžiamas kambarys
esu aš*

*išdrįsi įžengti vidun?..
neieškosi jungiklio?..
juk neliesi čia, nieko neliesi?..*

apkerėtas sustoji ant slenksčio

*lapių sūnus kojėlėm iš lūžtančių
būgno lazdelių, tamsos raugą
nedrąsiai uodžiantis*

ūžt!.. manoji tamsa yra duona

*ji yra duona iš kurios viskas iškepta:
tavo miškas kūdrelė beržai
balytės iš jų kas rugpjūtį atsigeri
kad atvirstum savim*

paskubėk!..

*dar rugpjūčio bedugnė!..
dar vanagas!.. kambarys
pritvinkęs juodųjų mielių!..
dar stygos beržų!.. ir neaišku
kas iš to bus*

*---
viso kito –
nespėjau –
sukurti
karščiuojantį*

Arvis Viguls

(Latvija)

1. septembris, kolektīvais portrets

*savā pirmajā skolas dienā viņi izskatās samulsuši,
pēc fotogrāfa pavēles kā karavīri ierindā nostādīti,
iespiesti blūzēs, uzvalciņos, kas nedaudz par mazu,
it kā izjaukti un tad steigā atkal salikuši sevi kopā;
viņu vaibsti ir saspringti tāpēc, ka saule spīd sejās,
vai aiz piepūles, turot smagās asteres un gladiolas,
krāšņie ziedi notur viņus attēlā ar savu svaru.*

*tie ir viņi, kas sūta mums atmiņas un sliktos sapņus,
kuros atgriežamies skolas solā, atstāti pēc stundām.
tumsā, kad fotoalbums nolikts skapja augšējās plauktos,
viņi, nevienam neredzot, izklīst, tad pārkārtojas
bez bailēm vai apjukuma; atmiņas dienestā iesauktie
prot salikt savus ieročus arī aizsietām acīm.*

tas – kaut kur otrajā rindā pa vidu – esmu es.

Rugsėjo 1-oji, kolektyvinis portretas

*savo pirmajā dienā mokykloj jie atrodo sutrikę,
tarsi kareiviai surikiuoti į gretą fotografo paliepimu,
įsprausti į palaidines, į švarkelius, jiems kiek mažokus,
lyg išardyti ir vėl paskubom sudėlioję save draugėn;
jų išraiškas iškreipusi įtampa, nes į veidus spigina saulė,
o gal dėl pastangų išlaikyt per sunkius jiems astrus ir kardelius,
puošnūs žiedai savo svoriu nulaiko juos fotografijoje.*

*jie yra tie, siunčiantys mums atsiminimus ir blogus sapnus,
kuriais mes grįžtam į mokyklos suolą, palikti po pamokų.
tamsoje, fotoalbumui gulint viršutinėje spintos lentynoj,
jie, kai niekas nemato, pasklinda, tada persirikiuoja
be baimės ir sąmyšio: pašaukti atminties tarnybos
geba savo ginklus sudėti net užrištom akimis.*

tas – kažkur per vidurį antroje eilėje – esu aš.

*tas nebiju es, kurš naktī zvanīja un runāja ar tevi, tā nebija mana balss.
tas nebiju es, kurš paglābās no lietus kādā Varšavas telefona būdiņā,
izmircis, slapjiem matiem, lāsēm pilot pār mutes pāršķelto seju,
un kura lūpas kustējās tumsā, atveroties kā dzīvs, patstāvīgs pušums,
kā atkritumu mašīnas atvere, apriņot nevienam nepiederošas pagātnes driskas.
tas nebiju es, lai arī kā man patiktu tik melodramatiskas situācijas.*

*pirksti, kas uzgriezta numuru un, gaidot atbildi, virpināja vadu, nebija mani,
ne es, sarunai pārtrūkstot, situ klausuli pret kurlo, nepadevīgo stiklu.
histēriskā persona ar izmirkušo ēnu, piekļautu mugurai, nebiju es.
drīzāk tas varēja būt tavš kaimiņš, kurš tobrīd vienatnē pieskārs sev,
atceroties aprīļa sievieti no melnbaltā kalendāra, vai viņa brālis,
vai pirms astoņpadsmit gadiem bezvēsts pazudušais, nevis es.*

*tas neesmu es, kurš cenšas tevi sazvanīt no dažādām pilsētām,
kas ir vien neizteiksmīgi apveidi, kāda iekšēja sagruvuma iekustināti.
ne es, lai klusētu klausulē, ne es, lai ziņotu par gaidāmo laiku
Balkānu ciematiņā ar arbūza mīkstuma sarkaniem saulesargiem
vai lai nosauktu satikto meiteņu vārdus. ne es lētas viesnīcas numurā,
publiskās tualetes kabīnē, aizrijies, pārdozējis, pakāries siksniā.*

*ne es uzgriezu tavu numuru, slapstoties gar Amsterdamas naktsklubiem,
lai, nesagaidījis atbildi, tur piedzertos kopā ar jūrniekiem rupjiem.
ne es torīt Londonā, izlūdzis pensus gaišmatainai franču tūristei Annai.
tas nekādā gadījumā nevarēju būt es, tam nav nedz pierādījumu, nedz motīvu.
ja esmu bijis kādos sarakstos, sen esmu izsvītrots un aizmirsts,
pieraksta adresē nedzīvoju un, iespējams, dzīvojis neesmu.*

*starp mani un tevi, un to jukušo ir telpa, uz kuru nav tālsarunu,
tas ir attālums biežāks par nebūtību, ne saules stars te nespiežas cauri.
no šējenes pat nerādās sapņos.
es nezinu, kur es biju visu šo laiku, esmu bez alibi, tur nav atskaites punktu.
es nezinu, kas es biju, es gaidīju, līdz aizdomās turamo personu loks
tiek apvilks ap mani.*

*nebuvo aš tas, kuris skambino naktį ir kalbėjo su tavimi, tai buvo ne mano balsas,
nebuvo aš tas, kuris nuo lietaus glaudės kažkokioj Varšuvos telefono būdelėj,
sumirkęs, šlapiais plaukais, varvant lašams per burna perskeltą veidą,
tas, kurio lūpos krutėjo tamsoj, atsiverdamos tarsi gyva skylė, žiojinti pati sau,
kaip šiukšlių mašinos anga, suryjanti niekam nepriklausančias praeities draiskanas.
nebuvo aš tas, kad ir kaip man patiktų tokios melodraminės situacijos.*

*pirštai, surinkę numerį ir laidą sukioję belaukiant, kol atsilieps, buvo ne mano,
ne aš, pokalbiui trūkinėjant, daugiau ragelį į kurčią, neįveikiamą stiklą.
isteriška persona permirkusiu šešėliu, įspaustu į nugarą, buvo ne aš.
greičiau tavo kaimynas, kuris vienatvės akimirką palietė pats save,
prisiminęs balandžio moterį iš nespalvoto kalendoriaus, arba jo brolis,
ar tas, pradingęs be žinios prieš aštuoniolika metų, tačiau ne aš.*

*nesu aš tas, kuris taip stengias prisiskambint tau iš įvairiausių miestų,
kuris yra vien tik neišraiškingi bruožai, kažkokios vidinės griūties išjudinti,
ne aš, kad tylėtų ragelin, ne aš, kad praneštų apie būsimus orus
Balkainų kaimelyje su skėčiais raudonais arbūzo minkštimo spalvos,
arba kad išvardintų sutiktų mergaičių vardus. ne aš pigaus viešbučio kambary,
viešojo tualetu kabinoj, paspringęs, perdozavęs, pasikoręs ant diržo.*

*ne aš rinkau tavo numerį, slėpdamasis Amsterdamo naktiniuose klubuose,
kad, nesulaukęs atsakymo, prisigerčiau drauge su nešvankiais jūreiviais.
ne aš tą rytą Londone iškaulijęs pensų šviesiaplaukę prancūzų turistę Aną.
jokiu būdu negalėjau būti aš tas, nes nėra jokių įrodymų anei motyvų,
jei ir buvau kokiuose sąrašuose, seniai esu ištrintas, seniai užmirštas,
pagal registracijos adresą negyvenu ir tikriausiai niekada nė nesu gyvenęs.*

*tarp manęs ir tavęs, ir to bepročio yra erdvė, kurioje nėra pokalbių telefonu,
tai yra atstumas, tankesnis už nebūtį, nė saulės spindulys per jį nesiskverbia.
iš čia net sapnuose nebūtum matomas.
aš nežinau, kur aš buvau visą šį laiką, neturiu alibi, ten nėra atskaitos taškų.
aš nežinau, kas aš buvau, aš laukiau, kol įtariamųjų ratas
aplink mane užsiveržė.*

epitāfija

es zinu, ka tu nedzirdi, man vienmēr bijušas aizdomas,
ka esi kurš, bet vienalga es reizēm atceros tevi, atceros
tavus apmērus, nepieklājīgos pēc mūsdienu standartiem,
tie drīzāk piederētos monumentam, nevis ierīcei –
nav brīnums, ka tev bija tāda vara pār mūsu jūtām.

gabals melna ledus ar spīdīgiem koka paneļiem sānos,
tavi aplauztie slēgi griezās cienīgi kā senlaicīgas atslēgas,
izslēgts tu biji neizdevies spogulis, bet katru vakaru
duļķainā stikla virspusei kā krāsainas zivis pietuvojās
runājoši tēli un krāsas, kas bija ieslēgtas tevī,

es atceros elektrizēto putekļu smaržu, kas piepildīja telpu,
tu atvēri robežas uz pasauli, kas bija gandrīz tāda pati,
vien viegli nojaušama dūkoņa nostājās aiz katras balsis,
tā nāca no tavas tik labi noslēptās sirds,
kas, domājams, apmēru dēļ iesila lēni.

es tevi izpētīju rūpīgi, es zinu par kukaiņiem aiz pārsega,
kas bija iekērušies tevī ar metāla aķīšiem, un arī tev bija
jūtas,
arī tu satraucies, kad rādīji tankus Lietuvā.
tad no tavas duļķainās kineskopa acs izspiedās melna
sakusušas plastmasas asara.

cik labi bija aizmigt turpat, uz dīvāna,
zinot, ka esi nomodā un tava pelēkā, šņācošā jūra
stāv sardzē par mani. vēlāk tajā nogrima Estonia.
tāpat kā daudzas citas jūtas, sīkas valstiņas
un impērijas jau bija nogrimušas tajā.

reklāmas tevi nodeva, tavi nervi tās neizturēja,
vesela pasaule tā arī palika tavos televīzijas vīļņos uz
dusu.

vīsaizkustinošāko multfilmu krāsas
izdzisa reizē ar tevi.

epitafija

zinau, kad tu negirdi, visada turėjau įtarimų,
jog esi kurčias, bet vis tiek aš tave prisimenu retkarčiais,
prisimenu
tavo dydį, nepadorų lyginant su šiandienos standartais,
labiau atitinkantį monumentą, bet ne įrankį –
nėra ko stebėtis, kad šitaip valdei mūsų jausmus.

juodo ledo gabalas spindinčiais medžio panelių šonais,
tavo apdaužytos rankenėlės sukos garbingai kaip
senoviniai raktai,
išjungtas buvai tik niekam tikęs veidrodis, bet kas
vakarą

prie dulketo stiklo lyg spalvotos žuvis prisiartindavo
kalbantys paveikslai ir spalvos, kurios buvo įtrauktos
tavin,

atsimenu įelektrintų dulkių kvapą, jo pripildytą kambarį,
tu atidarei sienas į pasaulį, kuris buvo beveik toks kaip
dabar,
tik už kiekvieno balso – vos jaučiamas dūzgesys,
jis sklido iš tavo puikiai paslėptos širdies,
kuri, manoma, dėl savo dydžio įšildavo létai.

tave ištyrinėjau rūpestingai, žinau apie vabalus už
dangčio,
įsisegusius į tave metalo kabliukais, tu turėjai jausmus,
ir tu susįjaudinai, kai rodė tankus Lietuvoje.
tada iš tavo dulketos kineskopo akies ištryško juoda
ištirpusios plastmasės ašara.

kaip būdavo gera užmigti tiesiog ten pat, ant sofos,
žinant, jog tu budį, ir tavo pilka šniokščianti jūra
sergį mane. vėliau joje nugrimzdo Estonia.
taip pat kaip ir dauguma kitų jausmų, mažų valstybėlių
ir imperijų buvo nugrimzdę joje.

tave išdavė reklamos, tavo nervai jų neišlaikė,
ištisas pasaulis taip ir liko užmigęs tavo televīzijos
bangose.

nuostabiausių multfilmų spalvos
užgeso drauge su tavim.

Iš latvių k. vertė Erika Drungytė

Arūnas Spraunius

rojus vonioje

šiuose edeno
soduose atrasi
gyvybės gėrio
žinojimo ir pykčio
medį gausingoj
augalijoje balsingai
gieda cherubinai
gandrai fazanai
feniksas lakštingala
ir pelikanas simbolis
pasiaukojimo

vešlios lapijos unksmėje
klajoja romiai dieviška
žole laukymėse maitinasi
dailios gazelės danieliai
iškilnūs tarpininkai tarp
žemės ir dangaus štai
išsitiesus rojaus šilumos
palaima mėgaujasi kol
kas nesuvedžiotoja gyvatė
apie kurią fiziologas
skelbia: protingi būkit
kaip gyvatės dori gi
kaip balandžiai

jei gyvių rojuje
per daug įsimeta
kvapai visokie

po keksų ar
grybukų dozės
sutiksi rojų vonioje
ir septyngalvį leviataną
kentaurą žvitriąją
garudą su goblinu
paplūduruiot galėsi
šmaikščiai palei kojas
tau nardys eiklosios
piranijos kilbukai
žuvininkėlis ištikimas
šeimos vertybėms
kašalotas galingai
mostelėjęs uodega
nusvies į rojaus kertę

tačiau palaima
rojaus vonioje – tik
sumaniausiems mat
keturias jo sodus
drėkinančias upes reik
rūpestingai prižiūrėti kad
apačios gyventojų tos
hado karalystės nuožmių
piliečių kaktų neimtų
niaukti pyktis pragaištingas
dėl virtuvės lubų
kertėje tamsėjančių

diptichas

I. teesie

*gaminame
vonios
baldus –
gaminkite
vonios
baldus*

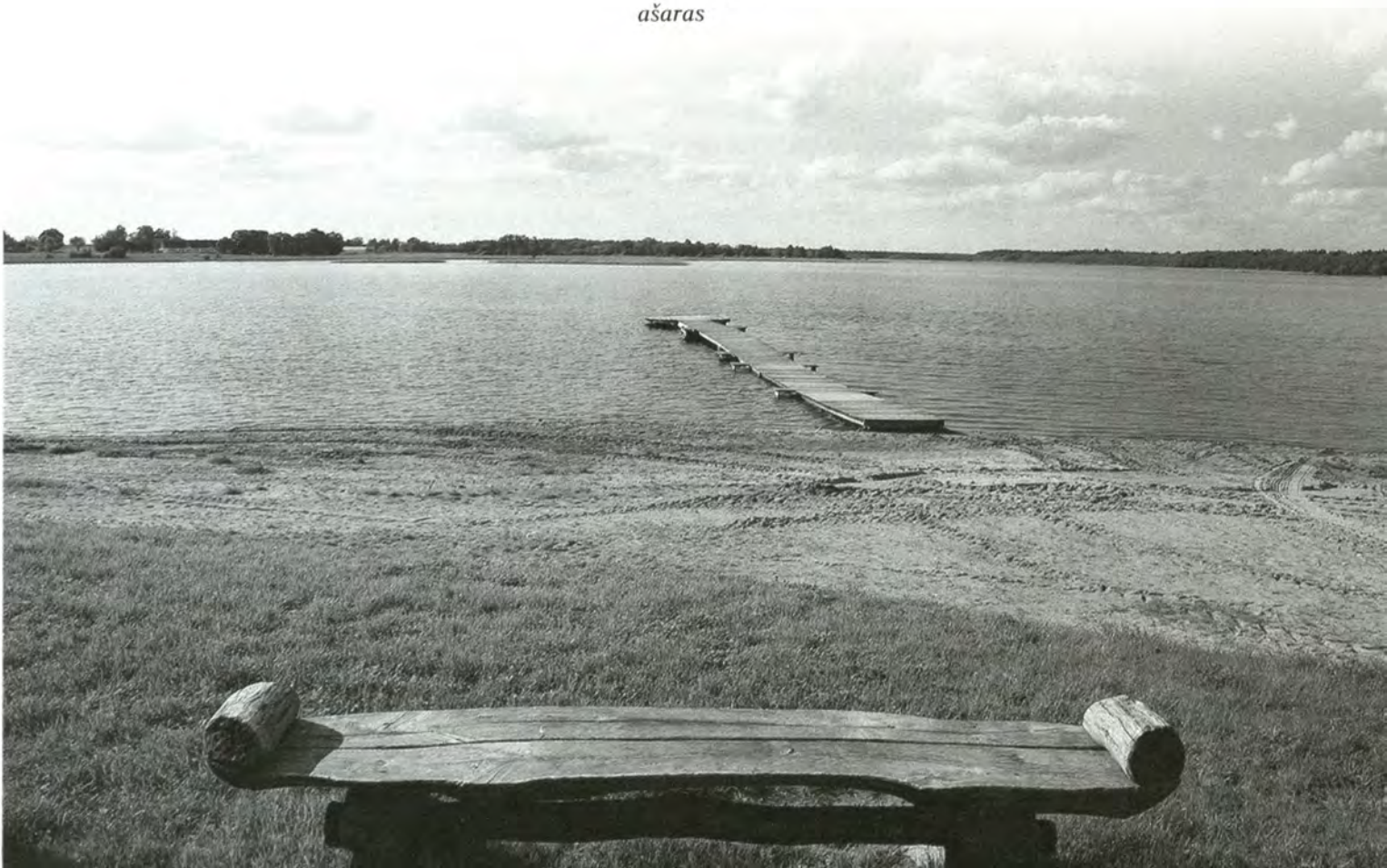
II. pabaiga

*viskas
vonios
kambariui*

*vonios
kambariui –
viskas*

*genialios idėjos
vonios kambariui*

*ar girdi
tu vonios
kambarį
kad žinotum
kokią genialią
idėją pačiam
turiu tik
susigūžė vonios
kambarys jo
akyse išvydome
ašaras*

Darbų autorius Aloyzas Jasiulionis

imo kapinaitės, 1988 m., aliejus, kartonas, 35x20 cm

Saulėtekis prie Jūžinto ežero, 1988 m., aliejus, drobė, 66x45 cm

vos kaimo gryčioje, 1989 m., aliejus, kartonas, 55x33 cm

Gyvenimas – jūra, 2007 m., aliejus, kartonas, 60x40 cm

Šventosios slėnis vidurvasaryje, 1993 m., aliejus, kartonas, 40x30 cm

